

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БЕЗПЕКИ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

**КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, УПРАВЛІННЯ ТА
СУСПІЛЬНИХ НАУК**

**СЛОВНИК ПРОФЕСІЙНОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ
для майбутніх фахівців сфери соціальної
роботи**

**ЛЬВІВ
2021**

УДК 316.34(038)(477)
К 56

Рецензенти: **Попович В.М.**, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи НУ «Запорізька політехніка».
Логвиненко Т.О., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
Дідух Л.І., кандидат педагогічних наук, доцент, заступник начальника науково-навчального інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Рекомендовано рішенням Вченої ради
Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту
(протокол №3 від 2 лютого 2021 р.)

Коваль, Ганна Володимирівна.

Словник професійної термінології для майбутніх фахівців сфери соціальної роботи (до курсів) / уклад.: Г.В. Коваль, Е.І. Костишин, Г.П. Васянович, В.В. Грицанюк, О.М. Міщенко, В.М. Логвиненко, К.І. Савостікова; за ред. Г.В. Коваль. – Львів: ЛДУ БЖД, 2021. – 284 с.

У словнику наведено найуживаніші поняття фахової термінології з соціальної роботи. Метою видання словника фахової термінології майбутнього фахівця соціальної роботи є ознайомлення здобувачів з основами фахової терміносистеми, що дозволить підвищити рівень їхніх професійних компетентностей, зокрема: мовно-комунікативних умінь, лексичної і термінологічної культури. Адресовано майбутнім фахівцям соціальної роботи, викладачам навчальних закладів, усім, хто цікавиться проблемами соціальної роботи.

Затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, управління
та суспільних наук
(протокол №6 від 1 лютого 2021 р.)

© Г.В. Коваль
© Е.І. Костишин
© Г.П. Васянович
© В.В. Грицанюк
© О.М. Міщенко
© В.М. Логвиненко
© К.І. Савостікова
© ЛДУ БЖД, 2021

ЗМІСТ

Громадська думка та PR у сфері соціальної роботи.....	4
(Укладач: Костишин Е.І.)	
Командоутворення.....	22
(Укладач: Савостікова К.І.)	
Соціальна профілактика.....	32
(Укладач: Міщенко О.М.)	
Соціальна робота з різними групами клієнтів.....	39
(Укладач: Міщенко О.М.)	
Соціальна політика	55
(укладач: Логвиненко В.М.)	
Соціальна робота в територіальній громаді	73
(Укладач: Коваль Г.В.)	
Основи гендерної теорії	98
(Укладач: Грицанюк В.В.)	
Соціальна педагогіка	109
(Укладач: Васянович Г.П.)	
Соціальна інклюзія та інтеграція.....	121
(Укладач: Савостікова К.І.)	
Професійна етика.....	141
(Укладач: Костишин Е.І.)	
Державне управління та місцеве самоврядування	190
(Укладач: Коваль Г.В.)	
Діяльність міжнародних організацій у соціальній сфері	228
(Укладач: Логвиненко В.М.)-165	
Алфавітний покажчик.....	242
Список джерел.....	280

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ТА PR У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

ADVOCACY (від *advocate* – відстоювання, підтримка, пропаганда поглядів та інтересів) – організація комунікації з метою просування інтересів. На відміну від лоббізму, це комунікація та просування інтересів не лише через органи державної влади, але й через будь-які інші структури: вітчизняні чи міжнародні громадські організації, комерційні фірми, політичні партії, через впливових осіб та ін. Поняття «advocacy» більш ширше у порівнянні з «lobby».

АВТОРСЬКЕ ПРАВО – виключне право на відтворення, публікацію і продаж змісту та форми літературного, музичного або художнього твору.

АКЦІЯ (лат. *actio* – дія) – цінний папір, який дає право на володіння матеріальними цінностями.

АСОЦІАЦІЯ (лат. *associo* – приєдную, з'єдную) – об'єднання осіб або фірм (організацій), які здійснюють однакову діяльність.

БАЙ-ЛАЙНЕР (*by-liner*) – іменна чи авторська стаття, підписана посадовою особою компанії, яка пишеться спеціалістом з PR. Використання бай-лайнера надає публікації престижності, а також дозволяє корпоративним спікерам висловлювати свої погляди у більш авторитетній формі. Авторські статті представляють керівника експертом в своїй галузі і підвищують репутацію компанії та вищого менеджменту як джерела, що заслуговує на довіру. Організації нерідко використовують копії таких статей у *digest mail* для інформування і підтримки власного позитивного іміджу в ключових контактних групах.

У к л а д а ч:

Костишин Емілія Іванівна, доцент, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук ЛДУ БЖД

БЕКГРАУНДЕР (*backgrounde*) – різновид тематичного дос'є, що містить матеріали, які стосуються історії актуальної проблеми (подробіці ситуації, короткий екскурс в історію розвитку проблеми, біографічні дані основних учасників подій, документи, свідчення очевидців). Як правило, бекграундер містить інформацію, що доповнює більш короткий прес-реліз.

БЕКГРАУНД – інформація поточного характеру, яка не є сенсацією.

БЛАГОДІЙНІСТЬ – добровільна, безкорислива діяльність фізичних і юридичних осіб у наданні матеріальної, фінансової, організаційної та іншої допомоги.

БРЕНД (*англ. brand – клеймо, фабрична марка, сорт, якість*) – успішна, визнана ринком, перевірена часом торгова марка; це ім'я, термін, знак, символ, дизайн (або комбінація вказаного), призначені для ідентифікації товарів / послуг одного продавця чи групи продавців, а також для відокремлення їх товарів / послуг від товарів / послуг конкурентів. Бренд – це торгова марка зі стійким іміджем. Бренд – поняття широке і його структура включає такі елементи: 1) сутність бренда (*brand essence*) – основна характеристика бренда, легенда; 2) атрибути бренда (*brand attributes/brand identify*) – набір асоціацій (звукових, візуальних, емоційних), позитивних чи негативних. Це довготривалі асоціації, які становлять індивідуальність бренда і надаються бренду споживачами чи потенційними клієнтами; 3) образ бренда (*brand image*) – це миттєва характеристика, асоціації, які виникають на даний момент у мозку споживача; 4) товар чи послуга з їх характеристиками; 5) інформація про споживача; 6) ставлення споживача до товару.

БРЕНДІНГ – спланована кампанія щодо впровадження торгової марки у свідомість споживачів, просування її на ринок; створення та управління брендом всередині фірми.

БРЕНДІНГ СОЦІАЛЬНИЙ – використання торгової марки під час проведення благодійних, культурних заходів.

БРИФІНГ (англ. *briefing* – інструктаж) – інструктаж, коротка нарада з представниками ЗМІ, на яких надають відомості про перебіг подій, погоджену сторонами – учасниками переговорів інформацію про їх зміст, хід і результати.

БУКЛЕТ (франц. *bouclette* – кільце) – неперіодичне видання рекламного характеру, віддруковане на одному аркуші, складеному в зошит тощо.

БЮДЖЕТ (англ. *budget* – торба, гаманець) – оперативний фінансовий план доходів і видатків фірми (організації), установи, підприємства або окремої особи на певний період.

ВИБОРЧА КАМПАНІЯ – цілеспрямована, системна робота щодо висунення і обрання певних осіб, політичних партій і блоків до органів влади і місцевого самоврядування.

ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ – сукупність засобів, методів і прийомів формалізованого, організованого впливу на електорат з метою спонукання його до голосування за певного кандидата або партію.

ВИДИ БРЕНДІВ – товарні, сервісні, особисті, організаційні, географічні бренди та бренди подій. Товарні бренди – це продукти споживання. Сервісні бренди – це ті, що не сприймаються дотиком, тобто послуги («Virgin.FedEx», «Visa», «Citibank», «Kodak»). Особисті бренди – конкретна людина як бренд. Організаційні

бренди – корпоративні бренди, добродійна діяльність, політичні партії. Все частіше бренди переходять межу товарів/послуг і поширюються на категорії організацій («Microsoft», «Apple», «Virgin» і «Sony»). Бренди подій – концерти, турне, автомобільні гонки. Це спортивні чи мистецькі заходи, що поширюються як автономні бренди, наприклад суперкубок у бейсболі, Олімпійські ігри, «Три тенори». Географічні бренди – країни, міста, курорти. Зростання туризму, індустрії відпочинку, а також подорожей сприяли появі брендингу географічних точок. Лижні курорти в Порт-де Солей, сонячні ванни французької Рив’єри.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА – тимчасовий стан суспільної свідомості, що виявляється як сукупність оцінних суджень різноманітних груп і верств населення, індивідуальних думок з певної проблеми, яка стосується групи людей.

ГРОМАДСЬКІСТЬ – група людей (можливо навіть й окремі індивіди), що так чи інакше пов’язана з життєдіяльністю організації або установи. Це можуть бути її власні службовці, громада, яка мешкає по-сусідству, споживачі, працівники засобів інформації, державні службовці, видатні особистості тощо. У публік рілейшнз громадськість часто сприймається і як синонім поняття «аудиторія» (audience).

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО – суспільство громадян із високим рівнем економічних, політичних, культурних прав і свобод, яке не залежить від держави, а взаємодіє із нею заради спільного блага.

ДАЙДЖЕСТ (англ. *digest* – *нарис, резюме*) – короткий виклад матеріалів з інших видань.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ – вплив на суспільні відносини в економічній, соціально-культурній, адміністративній сферах шляхом використання державно-владних повноважень.

ДІЛОВІ НАРАДИ – спільне обговорення і вирішення певних питань.

ДІЛОВІ БЕСІДИ (ПЕРЕГОВОРИ) – процес поетапного досягнення згоди між партнерами за наявності різних, іноді суперечливих інтересів.

ДІЛОВЕ СПІЛКУВАННЯ – спілкування людей як виконавців соціальних (професійних) ролей, функціонально заданих програм та дій.

ДИФАМАЦІЯ (лат. *diffamo* – позбавляю доброго імені) – публічне розповсюдження дійсної або неправдивої інформації, що ганьбить честь і гідність громадянина, псує репутацію установи, фірми (організації) тощо.

ДРУКОВАНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ – періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію.

EVENT-MANAGEMENT з англійської, дослівно перекладається як управління подією. В Україні цей вид діяльності називається організацією подій або event-менеджментом та є одним з найістотніших інструментів PR, спрямованих на отримання довготривалого ефекту у формуванні іміджу організації, його впливу на суспільні інтереси та потреби. Event-менеджмент передбачає широкий спектр маркетингових комунікацій (від повідомлення співробітникам, клієнтам та контрагентам простої, але необхідної інформації до ефективної презентації бренду або

продукції), що здійснюється за допомогою організації різних заходів. Масштаби впливу також можуть бути різними – від одного підприємства, кількох компаній до великих громадських мас.

ЕКСПРЕС-АНАЛІЗ (англ. *express*, від лат. *expressus* – виразний, чіткий і грец. *analysis* – розкладання) – кількісний підрахунок змістовних елементів тексту (тема, факт, конфлікт, аргумент, узагальнення), облік якісних характеристик публікацій (актуальність, відповідність меті, інформовативність, доказовість, конструктивність).

ЕМФАЗА (грец. *emphasis* – виразність) – особлива напруженість мови, емоційна виразність, яку використовують в усних виступах.

ЕТИКА (грец. *ethos* – звичай) – філософська наука, яка досліджує природу, сутність, виникнення, розвиток, структуру, функції моралі, її прояви у різноманітних сферах діяльності.

ЖАНР (франц. *genre* – рід, вид, стиль, від лат. *genus* – рід, плем'я) – форма, тип журналістського твору.

ЖУРНАЛ (франц. *journal* – газета, від *papier journal*, букв. – щоденний листок (*papier*) – періодичне (щотижневе, щомісячне, щоквартальне та ін.) видання, що виходить під постійною назвою, містить постійні рубрики, матеріали з різних питань, ілюстрації тощо.

ІМІДЖ (англ. *image* – образ) – цілеспрямовано сформований, наділений певними ціннісними характеристиками образ фізичної, юридичної особи з метою забезпечення його популярності, визнання, авторитету в певному соціальному середовищі, суспільної значущості його діяльності.

ІМІДЖЕВЕ ІНТЕРВ'Ю – бесіда з першою чи посадовою особою фірми. Як і в журналістиці, може бути подієвим, портретним чи проблемним.

ІМІДЖМЕЙКЕР (англ. *image – образ і take – робити, створювати*) – особа, яка цілеспрямовано створює, коригує імідж клієнта.

ІМІДЖМЕЙКІНГ – цілеспрямована реалізація спланованого комплексу заходів із створення і поширення інформації, яка розкриває зміст суспільно значущої діяльності, суспільну корисність продукції (послуг), гуманітарних та інших акцій.

ІНВЕСТОР-РІЛЕЙШНЗ (англ. *investor, від лат. investio – одягаю, наділяю і англ. relation – відношення, зв'язок*) – діяльність щодо утвердження взаєморозуміння, співробітництва між учасниками інвестиційного процесу, передусім між корпораціями та їх акціонерами.

ІННОВАЦІЯ (англ. *novatio – оновлення, зміна*) – комерційне застосування науково-технічних розробок, нових і більш продуктивних технологій, які суттєво змінюють обсяги, структуру, якість виробництва і споживання.

ІНТЕРВ'Ю (англ. *interview – зустріч, бесіда*) – розрахована на оприлюднення в пресі розмова журналіста з певною особою, яка дає змогу адекватно виразити її погляди на важливе питання.

ІНФОРМАЦІЯ (франц. *information – створюю уявлення про щось, зображаю*) – сукупність повідомлень, що відображають конкретний аспект явища або події, які відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ – сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

ІНФОРМАЦІЯ МАСОВА – публічно поширювана друкowana та аудіовізуальна інформація. Інформаційне агентство – суб’єкт інформаційної діяльності, який збирає, обробляє та розповсюджує повідомлення, фотознімки та інші інформаційні матеріали.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРИВІД – соціально значуща, резонансна подія, яка привертає увагу журналіста і суспільства.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ (ІКТ) – сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих в єдину систему з метою збору, оброблення, збереження, поширення і використання інформації в інтересах її поширювачів та користувачів.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (ЗМІ) – система, що охоплює періодичні друкovanі видання, радіо-, теле-, відео- і кінохронікальні програми, інші форми періодичного поширення масової інформації. Згідно із законодавством України, друкovanими засобами масової інформації є періодичні друкovanі видання (преса) – газети, журнали, бюлетені та ін. і разові видання з визначеним тиражем. Аудіовізуальними засобами масової інформації є радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис. В епоху інформаційного споживання відбувається бурхливий розвиток системи ЗМІ. Характерні риси засобів масової інформації: публічність (необмежене, неперсоніфіковане коло споживачів); наявність спеціальних технічних засобів; непряма, розділена у просторі та часі взаємодія комунікаційних партнерів; непостійний характер аудиторії; переважна односпрямованість впливу від комунікатора до реципієнта.

КАМПАНІЯ (франц. *campagne* – похід) – спеціально організована на певний період робота, діяльність, спрямована на досягнення конкретної мети (перемоги на виборах, досягнення лідерських позицій на ринку, лобювання урядового рішення тощо).

КЕЙС-ІСТОРІЯ (*the case history*), або *історія-випадок*, – різновид інформаційного жанру, повідомлення про вдале використання споживачем продукту чи послуги або вирішення проблемної ситуації. Кейс-історії пишуться за формулою: а) представлення проблеми однієї компанії, актуальної й для інших; б) як проблема розглядається компанією; в) показ використаного вирішення проблеми і його переваг; г) деталізація досвіду після використаного рішення.

КОМЕРЦІЙНО-СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА – рекламні матеріали, які не повідомляють прямо про певний продукт, а порушують суспільну проблему, пропонують її розв’язання, у т. ч. і за допомогою цього продукту.

КОМПАНІЯ (франц. *compagnie*, від лат. *разом і panis* – хліб) – асоціація осіб, організована з метою здійснення комерційної або виробничої діяльності.

КОМУНІКАЦІЯ (лат. *communico* – спілкуюсь з кимось) – двосторонній потік інформації з використанням мовних і паралінгвальних (жести, міміка, рухи тіла, організація простору між учасниками) засобів і зворотного зв’язку, коли одна сторона отримує інформацію й одночасно реагує на неї.

КОНСЕНСУС (лат. *consensus* – згода) – згода, порозуміння з опонентом, досягнуті у результаті взаємних поступок.

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ – кількісний метод аналізу, який полягає у цілеспрямованому вивченні носіїв інформації щодо наявності (повторюваності) у них певних мотивів, аргументів, що дає підстави для висновків про актуальність, масштаби суспільно-політичних, економічних процесів і явищ, ставлення до них певних індивідів, спільнот.

КОРПОРАЦІЯ (*франц. corporation, нім. korporation, англ. corporation, від лат. corporatio – зв'язок*) – група осіб, фірм (організацій), об'єднаних за професійною ознакою.

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА – сукупність правил, звичаїв, традицій, норм етики, сталої практики управління і взаємин, не закріплених законодавчо.

КРИЗОВА КОМУНІКАЦІЯ – профілактика й управління кризовими обставинами, технологія ринкової боротьби, а саме: збір оперативної інформації, аналіз, планування оперативної системи контрзаходів, лобювання, штучне створення кризової ситуації.

ЛОБІЗМ (*англ. lobbyism*) – співробітництво з органами, представниками влади з метою впливу на процеси ухвалення певних законів тощо. Виникнення лобізму прийнято пов'язувати з появою організованого суспільства, політики, держави. З кінця 1820-х років поняття «лобізм» у США почали використовувати для позначення груп інтересів, які прагнули вплинути на рішення законодавчої влади. Подальші зміни у політичній системі, зокрема реформи законодавчої влади, збільшили кількість і рівень впливу груп інтересів на органи державної влади, так що сьогодні у США діє один із найрозвинутіших інститутів політичного лобізму. Столицею лобістської діяльності став Вашингтон, де зосереджені федеральні органи влади, Конгрес, Сенат, суди, юридичні та лобістські фірми, представництва компаній і корпорацій. Щорічно збільшується

кількість осіб та організацій, що займаються політичним лобіюванням.

ЛОГОТИП (грец. *logos* – слово і *typos* – відбиток, зразок, форма) – спеціальне оригінальне накреслення повної чи скороченої назви фірми (організації).

МАРКЕТИНГ (англ. *marketing* – торгівля, продаж) – система організації та управління діяльністю господарського суб'єкта щодо створення, виробництва і збуту нових видів товарів (послуг) на основі всебічного вивчення ринку і потреб споживачів.

МАС-МЕДІА (англ. *mass media* – масові посередники) – засоби масової інформації; канали та інструменти для зберігання, передавання й подачі інформації чи даних. Медіа часто згадується як синонім до мас-медіа або новинних медіа, але в ширшому користуванні вони означають єдине середовище; його використовують, щоб передавати будь-які дані в будь-яких цілях.

МЕДІА-КІТ (*media-kit*), або прес-кіт, – медіа-набір, комплект інформаційних матеріалів. Це другий за значенням засіб після прес-релізу, що містить кілька видів матеріалів, потенційно корисних для газети або журналу (прес-реліз, бекграундер, фотографії та ін.). Як правило, медіакіти в спеціальних папках роздаються журналістам на прес-конференціях і брифінгах.

МЕДІА-РІЛЕЙШНЗ – комплексна діяльність щодо реалізації комунікаційної політики, створення і підтримки контактів, аналізу публікацій; інформаційний супровід економічної і політичної діяльності, в функції якого входить складання прес-релізів, організація прес-конференцій, брифінгів, прес-турів, прес-презентацій та ін.

МЕНЕДЖМЕНТ (англ. *management* – керування, організація) – сукупність методів і важелів впливу на дії людей з метою досягнення цілей фірми (організації) в конкурентному середовищі.

МОДЕЛІ PR-ДІЯЛЬНОСТІ – основні моделі розвитку зв'язків з громадськістю. Виділяють чотири моделі: маніпулятивну, «інформування громадськості», «двосторонню асиметричну комунікацію», «двосторонню симетричну комунікацію». Модель маніпулювання зв'язується з використанням PR в спорті, шоу-бізнесі, просуванні продаж (у Росії дана модель проявляє себе в комерційних PR, що, втім, було характерно і для США в XVIII - початку XIX ст.). Модель інформування реалізується в сфері державного управління, в некомерційній сфері, в деяких областях бізнесу. Двостороння асиметрична модель – в основному в конкурентно орієнтованому бізнесі. Двостороння симетрична модель – у регульованому бізнесі, в PR-агенціях.

МОНІТОРИНГ (англ. *monitoring*, від лат. *monitor* – спостережний) – постійний аналіз будь-якого процесу.

НЕТВОРКІНГ (англ. *networking*) – соціальна і професійна діяльність, спрямована на те, щоб за допомогою кола друзів і знайомих максимально швидко і ефективно вирішувати складні життєві завдання і бізнес-питання (приклад: знаходити клієнтів, наймати кращих співробітників, залучати інвесторів). При цьому, в суті нетворкінгу лежить вибудовування довірчих і довгострокових відносин з людьми і взаємодопомога.

НЬЮЗ, АБО ПРЕС-РЕЛІЗ (*news-release, press-release*) – повідомлення, що містить важливу новину або корисну інформацію для широкої аудиторії. Невеликого обсягу (1-2 друкованих сторінки), прес-реліз є найбільш поширеним способом передавання інформації для ЗМІ. Може розповсюджуватися як під час прес-

конференції, так і за допомогою електронної розсилки по редакціях ЗМІ. Прес-реліз може бути опублікований у первинному вигляді або на його основі може бути підготовлений більш розгорнутий редакційний матеріал. Пропонується розрізняти прес-реліз анонс і новинний прес-реліз.

ОГЛЯДОВІ СТАТТІ (*round-up article*) – різновид статей, в яких аналізується досвід кількох компаній. Оглядові статті можуть ініціюватися як виданнями, так і спеціалістами з PR.

ПАБЛІК-ТУР (*англ. public – публічний, суспільний і франц. tour – оберт*) – спеціалізовані поїздки, організовані для журналістів, під час яких їх знайомлять з фірмою (організацією), регіоном тощо.

ПАБЛІК (*англ. public – публічний, суспільний*) **РІЛЕЙШНЗ** (*relation – відношення, зв'язок*) – різновид соціально-психологічного менеджменту, в якому на основі точної і вичерпної інформації, отриманої у результаті аналізу тенденцій політичного, соціально-економічного, психологічного розвитку країни (регіону, галузей економіки, сфер діяльності, організацій та ін.), дотримання етичних норм і громадських інтересів планомірно реалізують соціально-технологічні та інформаційні заходи зі встановлення усвідомлених, гармонійних і взаємовигідних зв'язків між суб'єктами соціальної діяльності, між ними і громадськістю (її групами), владою.

ПАБЛІСІТІ (*англ. publicity – реклама, популярність*) – поширення різноманітної, позбавленої комерційного характеру інформації про фірму (організацію), її продукцію, послуги. Це продуманий спосіб керування громадським сприйняттям певного суб'єкта комунікацій шляхом спрямування інформації від медіа до широкої громадськості. Суб'єктами паблісити є: люди (наприклад політики, митці, артисти), товари і послуги, організації та інституції всіх видів, предмети мистецтва та ін. З точки зору маркетингу, пабліситі є

частиною просування товару (англ. promotion), що у свою чергу є складовою маркетингу.

ПЕРСОНАЛ (лат. *personalis* – *особистий*) – особовий склад установи, фірми, організації; група об'єднаних за професійною ознакою осіб.

ПОЛІТИЧНЕ ЛОБЮВАННЯ – особлива система організації і представництва окремих груп суспільства, що передбачає взаємодію приватних і суспільних інтересів; це сукупність способів і методів впливу на владу; це своєрідний механізм прийняття й ухвалення політичних рішень як на державному, так і регіональному рівнях; це специфічний вид PR, механізм посередницької діяльності, пов'язаний із комунікаціями різних соціальних груп і організацій з представниками влади для захисту своїх інтересів під час прийняття різних рішень; це інструмент маніпулювання органами державної влади.

ПОЛІТИЧНИЙ ЛОБІЗМ – інститут представництва і реалізації інтересів різноманітних суспільних груп шляхом впливу на рішення органів державної влади.

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ – процес, що охоплює політичну сферу життя людини, за допомогою якого відбувається спілкування між органами влади, політичними партіями, громадськими організаціями і рухами, посадовими особами, виборцями, населенням. Її обов'язковими складниками є комунікатор, повідомлення, канал, комунікант, реакція і зворотний зв'язок. Сам процес комунікації безперервний, проте його активізація спостерігається у виборчий період, коли застосовуються найрізноманітніші шляхи впливу на електорат з метою завоювання його прихильності.

ПОЛІТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ – система методів і засобів участі у політичному процесі для впровадження у соціально-політичну практику певних настанов з метою здобуття й утримання влади на основі проектування, регулювання політичних явищ і процесів.

ПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ – управління політичними процесами на основі аналізу політичних тенденцій, передбачення наслідків їх розвитку, вироблення й реалізації певних рішень.

ПОЛІТИЧНИЙ КОНСАЛТИНГ – підготовка і проведення виборчих кампаній, лобювання прийняття законодавчих актів, консультації в сфері внутрішньої і зовнішньої політики.

ПР-ПРОПОЗИЦІЯ – запропоноване ПР-структурою, ПР-фахівцем застосування можливостей ПР для розв’язання конкретних завдань фірми (організації).

ПР-ФІРМА – професійна організація, яка надає замовникам, клієнтам послуги з паблік рілейшнз.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ (*лат. praesentatio*) – офіційне представлення нових проектів, програм, об’єктів тощо.

ПРЕС-КІТ – пакет документів, який містить різноманітні довідки, брошури, звіти, таблиці, які можуть бути використані журналістами при підготовці матеріалів на запропоновану тему.

ПРЕС-КЛУБ (*франц. presse і англ. club – палиця, товариство*) – засідання, під час якого представники певної галузі, журналісти обговорюють актуальні проблеми.

ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЯ (*франц. presse і лат. conferentia, від conferego – збираю в одне місце*) – зустріч керівника фірми (організації), політичного, громадського діяча з пресою.

ПРЕС-СЕКРЕТАР (франц. *presse i secretaire*, від лат. *secretarius* – учасник таємних нарад) – працівник, який забезпечує інформаційні потреби першого керівника держави, уряду, фірми (організації), виконує у взаємодії із ЗМІ представницькі, публічні функції.

ПРЕС-СЛУЖБА – структурний підрозділ фірми (організації), який здійснює роботу з журналістами та ЗМІ.

ПРЕС-РЕЛІЗ (франц. *presse i англ. release* – випускати з друку) – коротке повідомлення про події і факти, які заслуговують на увагу преси.

ПРОПАГАНДА (лат. *propaganda* – те, що підлягає розповсюдженню) – діяльність, що передбачає системне поширення, поглиблене роз'яснення соціально-політичних, економічних, правових ідей, забезпечує формування у суспільстві певних настроїв, закріплення у свідомості громадян певних цінностей, орієнтацій, уявлень з метою максимального розширення кола прибічників.

РЕКЛАМА (франц. *reclame*, від лат. *reclato* – вигукую, кличу) – відкрите повідомлення, адресоване потенційним споживачам товарів і послуг про їх якість, переваги, а також заслуги фірми (організації) – їх виробника. Реклама прихована – реклама, яка розповсюджується під виглядом інформаційних матеріалів і без пояснення її характеру. Реклама соціальна – рекламні матеріали, які поширюють суспільно важливі ідеї (здорового способу життя, охорони здоров'я, екології, збереження енергоресурсів, профілактики правопорушень, соціального захисту та безпеки населення тощо), не мають комерційного характеру, не називають конкретну продукцію та її виробників.

РЕПУТАЦІЯ (франц. *réputation*, від лат. *reputatio* – обдумування, роздум) – сформована у громадській свідомості думка про достоїнства, недоліки соціального, політичного, економічного суб'єкта та його суспільна оцінка.

РИТОРИКА (грец. *rhêtorikê* – ораторське мистецтво) – теорія і мистецтво красномовства; наука про засоби переконання для отримання бажаного ефекту внаслідок вербального впливу на аудиторію.

СКЛАДОВІ КОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ: перформансна комунікація, міфологічна комунікація, візуальна комунікація, вербальна комунікація, художня комунікація (вся культурна спадщина держави або товариства).

СПІЧРАЙТЕР – суб'єкт політичних зв'язків із громадськістю; укладач та оформлювач того, що виголошує лідер. Основні завдання: підготовка публічних виступів; коригування і формування мовного іміджу.

СПОНСОРСТВО (англ. *sponsor*, від лат. *spondere* – урочисто обіцяти) – фінансова, організаційна, інформаційна та інша підтримка соціальних заходів без отримання від цього прямої економічної вигоди.

СТРАТЕГІЯ (грец. *stratēgia*, від *stratos* – військо і *agō* – веду) – узагальнена модель дій, спрямованих на досягнення успіху завдяки максимальному використанню ресурсів і можливостей.

ТИПОЛОГІЯ ГРУП ГРОМАДСЬКОСТІ – групування й ідентифікація громадськості або «активної аудиторії». У публік рилейшнз найбільш поширеною, а разом із тим надто узагальненою катетеризацією громадськості є розподіл її на дві групи: зовнішню і внутрішню. Зовнішня громадськість – це ті групи людей, які безпосередньо не пов'язані з організацією; преса, державні органи, працівники сфери освіти, клієнти, мешканці близької до організації місцевості, постачальники тощо. Внутрішня громадськість – це групи людей, що належать до складу власне організації: робітники, інженерно-технічні працівники, керівники, акціонери, рада директорів тощо.

УПРАВЛІННЯ БРЕНДОМ (*Brand Management*) – процес управління торговими марками з метою стратегічного збільшення вартості бренду.

ФАНДРАЙЗИНГ (*англ. franchise – привілей*) – пошук і ефективне використання коштів у соціальних цілях.

ФУНКЦІЇ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: інформаційна, освітня, соціалізації ЗМІ, критики і контролю ЗМІ, мобілізаційна, оперативна. Інформаційна функція ЗМІ – одержання і поширення відомостей про найбільш важливі для громадян і органів влади події. На основі отриманої інформації формується громадська думка про діяльність органів влади, об'єднань громадян, політичних лідерів та ін. Освітня функція ЗМІ – донесення до громадян певних знань дозволяє адекватно оцінювати, упорядковувати відомості, добуті з різних джерел, правильно орієнтуватися у суперечливому потоці інформації. Функція соціалізації ЗМІ – засвоєння людиною політичних норм, цінностей, зразків поведінки, що дозволяє їй адаптуватися до соціальної дійсності. Контрольна функція засновується на авторитеті громадської думки. Мобілізаційна функція ЗМІ – виявляється у спонуканні людей до певних політичних дій чи до соціальної бездіяльності. Оперативна функція ЗМІ – обслуговування засобами масової інформації політики певних об'єднань громадян.

ФІРМОВИЙ СТИЛЬ – сукупність графічних, пластичних, мовних та інших засобів, які забезпечують єдність сприйняття і образу фірми (організації), її продукції (послуг).

ЧОРНИЙ PR – цілеспрямоване поширення негативної інформації, що стосується будь-якого неживого або живого об'єкта. Метою такої діяльності може бути або знищення бізнесу чи підрив ділових зв'язків, або щось інше. Чорний піар – вплив на громадську думку маніпулятивними технологіями: спотворення інформації, пряма брехня, стереотипізація, спрощення, сенсаційність.

КОМАНДОУТВОРЕННЯ

АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА – коли людина обирає «напад», не розібравшись у ситуації, не вислухавши поглядів інших, не сформувавши чітко власної позиції.

АСЕРТИВНА ПОВЕДІНКА – вміння домовлятися, вислухати та врахувати інтереси всіх сторін.

АТРАКЦІЯ (від франц. *attraction* – залучення, тяжіння) – позначає процес взаємного тяжіння людей один до одного, механізм формування уподобань, дружніх почуттів, симпатій, любові.

ВНУТРІШНЬОГРУПОВИЙ (СОЦІОМЕТРИЧНИЙ) СТАТУС – місце, яке займає суб'єкт в системі життєдіяльності групи.

ГРУПА – будь-яка кількість людей, які взаємодіють один з одним і психологічно усвідомлюють присутність інших членів групи.

ГРУПИ ІНТЕРЕСІВ – переважно добровільні організації різного спрямування (професійні, молодіжні, феміністські, релігійні, культурні тощо), які мають значну автономію.

ГРУПОВА ДИНАМІКА – сукупність внутрішньогрупових соціально-психологічних процесів і явищ, що характеризують весь цикл життєдіяльності малої групи і його етапи: утворення, функціонування, розвиток, стагнація, регрес, розпад.

Укладач:

Савостікова Катерина Ігорівна, викладач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук ЛДУ БЖД

ГРУПОВА ДИСКУСІЯ (*лат. discussio – розгляд, дослідження*) – метод групового обговорення проблеми, який дає змогу виявити спектр думок і суджень членів групи, запропонувати можливі шляхи розв’язання завдання, знайти групове розв’язання проблеми.

ГРУПОВА ДУМКА – оптимальний для всіх індивідів спосіб розв’язання важливого завдання.

ГРУПОВА НОРМАЛІЗАЦІЯ – соціально-психологічний феномен, який виникає у результаті групової дискусії, коли протилежні точки зору, навіть екстремальні позиції, згладжуються і стають єдиною усередненою думкою.

ГРУПОВА ПОЛЯРИЗАЦІЯ – соціально-психологічний феномен, що є результатом групової дискусії, у процесі якої різні точки зору, думки оформлюються у дві протилежні безкомпромісні позиції.

ГРУПОВА СУМІСНІСТЬ – соціально-психологічний показник згуртованості групи, що виражає можливість безконфліктного спілкування і погодження дій індивідів в умовах спільної діяльності.

ГРУПОВЕ ІНТЕРВ’Ю (*англ. intervien, букв. – зустріч, бесіда*) – засіб з’ясування суджень і думок членів групи з конкретного питання і оцінення ситуації, що склалася.

ГРУПОВЕ МИСЛЕННЯ – груповий ефект, специфічний спосіб мислення, за якого в згуртованій групі домінує пошук згоди, що підпорядковує собі реалістичну оцінку можливих альтернативних дій.

ГРУПОВИЙ ТИСК – процес впливу установок, норм, цінностей і поведінки членів групи на думки і поведінку індивіда.

ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ В КОМАНДІ – передача членам команди чітко обмеженої кількості завдань з повноваженням прийняття рішень з обговореного кола питань.

ЕФЕКТИВНА КОМАНДА – група людей, які злагоджено працюють разом для створення відмінних результатів.

ЗУСТРІЧ – випадкове або наперед домовлене побачення з ким-небудь.

КЕРІВНИК – найманий працівник, суб'єкт управління, зайнятий професійною організаторською діяльністю в органах керування підприємства, фірми, установи, наділений суб'єктом власності визначеними необхідними повноваженнями для прийняття рішень та несе всю повноту відповідальності за результати роботи очолюваного ним колективу.

КЕРІВНИЦТВО – процес управління групою, який здійснюється керівником як посередником соціального контролю і влади на основі правових повноважень та норм більш широкої соціальної спільності, у яку включена дана мала група.

КОЛЕКТИВ – група людей, яка повинна стати командою, об'єднаної спільною метою.

КОЛЕКТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – форма відповідальності, коли за діяння, вчинені одним або кількома членами групи (сім'ї, роду, господарської організації, трудового колективу, військового підрозділу, класу або групи в навчальному закладі, жителів одного населеного пункту тощо) несе відповідальність вся група загалом.

КОМАНДА – група індивідів, які розподіляють між собою робочі операції і відповідальність за отримання конкретних результатів,

що мають спільні цілі, взаємодоповнюючі навички та вміння, високий рівень взаємозалежності і розділяють відповідальність за досягнення кінцевих результатів.

КОМАНДНА ЗГУРТОВАНІСТЬ – ступінь привабливості команди для її членів, рівень дружності і міжособистісних відносин.

КОМАНДНА РОБОТА – діяльність групи людей, яка зосереджена на вирішенні конкретної задачі.

КОМАНДНА РОЛЬ – спосіб, за допомогою якого співробітник виконує свою роботу.

КОМАНДНИЙ ДУХ (англ. «*team-spirit*») – захоплене ставлення до роботи або гри разом з іншими людьми в команді.

КОМАНДНІ ПРОЦЕСИ – змінюється в часі характер міжособистісних відносин всередині команди.

КОМАНДОУТВОРЕННЯ (англ. «*team-building*») – побудова ефективної команди, створення групи людей націлених на досягнення єдиного результату, працюючої злагоджено, як єдиний організм; процес цілеспрямованого формування особливого способу взаємодії людей в організації, що дозволяє ефективно реалізовувати їх енергетичний, інтелектуальний і творчий потенціали.

КОМПОЗИЦІЯ КОМАНДИ – сукупність характеристик як самої команди, так і її членів, важливих з точки зору команди як єдиного цілого.

КОМПРОМІС – часткове задоволення інтересів обох сторін конфлікту.

КОМУНІКАТИВНА СТРУКТУРА КОМАНДИ – сукупність позицій членів групи в системах інформаційних потоків, що зв’язують членів групи між собою і зовнішнім середовищем, а також концентрація в них того або іншого об’єму групової інформації.

КОМУНІКАТИВНИЙ ЦЕНТР КОМАНДИ – особа, яка володіє і зберігає найбільшу кількість інформації про життєдіяльність групи.

КОМУНІКАТИВНІ БАР’ЄРИ – психологічні перешкоди, що виникають на шляху отримання інформації.

КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ – характеристика, яка показує як людина взаємодіє з іншими людьми під час спілкування, як вона їх розуміє, чи вірно передає інформацію, отриману від оточуючих, світу та самого себе.

КОМУНІКАЦІЙНІ МЕРЕЖІ – поєднанні певним чином учасники комунікаційного процесу за допомогою інформаційних потоків.

КОНФЛІКТ – суперечність, яка виникає між окремими людьми, формальними і неформальними об’єднаннями в процесі їх спільної трудової діяльності.

КОНФЛІКТОЛОГІЯ – наука, що вивчає закономірності та механізми виникнення і розвитку конфліктів, а також мистецтво практичного управління ними.

КОНФОРМНІСТЬ – психологічна характеристика позиції індивіда щодо позиції групи, прийняття або відкидання ним певного стандарту, думки, властивого групі, міру підпорядкування індивіда груповому тиску.

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ – здатність та спосіб мислення, при якому людина ставить під сумнів інформацію, що надходить, власні переконання.

ЛІДЕР (від *англ. leader – провідний*) – член групи, якому вона надає право приймати найвідповідальніші рішення, що стосуються інтересів усієї групи.

ЛІДЕРСТВО – вплив стосунків у процесі взаємодії, що ґрунтуються на особистісних характеристиках, де простежується факт домінування і підкорення.

МАЛА СОЦІАЛЬНА ГРУПА – реальне утворення чисельністю від 3 до 20 та більше осіб, які поєднані спільними ознаками та умовами діяльності, а також інтересами, цілями та відносинами та усвідомлюють свою належність до цього утворення.

МЕНЕДЖЕР (*англ. manager, походження від manage «управляти»*) керівник, керуючий – начальник, зайнятий управлінням процесами і персоналом на певній ділянці підприємства, організації.

МЕТА (від *лат. meta*) – означає стан в майбутньому, котрий можливо змінити відносно теперішнього та варто, бажано або необхідно досягнути.

МІЖОСОБИСТІСНА АТРАКЦІЯ – формування позитивного емоційного ставлення в процесі сприйняття людьми один одного.

МІЖОСОБИСТІСНИЙ КОНФЛІКТ – зіткнення інтересів поглядів двох або більше особистостей, несумісність норм поведінки, незадоволення важливих для них потреб і цінностей.

МІЖОСОБИСТІСНІ ТЕРТЯ – неконструктивні взаємодії між членами команди.

НАВІЮВАНІСТЬ або **СУГЕСТІЯ** – готовність сприймати ідеї, почуття, емоції і змінювати під їх дією поведінку не шляхом логічного переконування, а завдяки безпосередньому впливу на психічну сферу без відповідної переробки.

НАРАДА – один з найефективніших способів обговорення важливих питань і прийняття рішень в усіх сферах виробничого громадського й політичного життя, які дають змогу спільно аналізувати важливі питання й висловлювати свої думки та пропозиції, а також приймати найоптимальніші рішення.

НАСТАВНИЦТВО – заняття менеджера зі своїм персоналом в ході щоденної роботи, допомога підказками, порадами.

НЕФОРМАЛЬНИЙ ЛІДЕР – особа, яка виконує функції лідера, однак її права на це формально не визнані.

НЕФОРМАЛЬНІ ГРУПИ – вільно утворені малі соціальні групи людей, які вступають в постійну взаємодію для досягнення особистих цілей.

НОРМИ ПОВЕДІНКИ – стандарти поведінки, що їх групи або команди приймають для своїх членів.

ПАСИВНА ПОВЕДІНКА – коли людина не бажає висловлювати свою позицію, погляди.

ПЕРЕКОНАННЯ – обґрунтоване впровадження у свідомість особистості логіки механізму продуктивних дій та поведінки.

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ – процес, який починається з констатації виникнення проблемної ситуації та завершується вибором рішення, тобто вибором дії, яка спрямована на усунення проблемної ситуації.

ПРИСТОСУВАННЯ – спосіб поведінки учасника конфлікту, при якому він готовий поступитися своїми інтересами і поступитися іншій людині заради того, щоб уникнути протистояння.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК КОМАНДИ – процес підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації працівників команди з метою виконання нових виробничих функцій, завдань і обов'язків на новій посаді у проекті.

РІШЕННЯ – відповідна реакція на внутрішні та зовнішні впливи, які спрямовані на розв'язання проблем і максимальне наближення до заданої мети.

РОБОЧА ГРУПА (цільова, виробнича) – формальна група, яка складається з осіб, які разом працюють над одним спільним завданням; створюється з метою ефективного розподілу роботи і вирішення важливих питань.

РОЗВИТОК – процес безповоротних, спрямованих і закономірних змін, що призводить до виникнення кількісних, якісних і структурних перетворень психіки і поведінки людини.

РОЛЬОВА ПОВЕДІНКА – конкретне використання людиною соціальної ролі (реалізуються особистісні характеристики).

СИНЕРГІЯ (від грец. – співучасть, сприяння, допомога, співництво) – комбінований вплив факторів, що характеризується тим, що їх об'єднана дія істотно перевершує ефект кожного окремо взятого компонента та їх простої суми.

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ – поведінка, очікувана від того, хто має певний соціальний статус.

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС – положення суб'єкта в системі міжособистісних відносин, яке визначає його обов'язки, права й привілеї.

СОЦІОГРАМА – спеціальний графік, малюнок, діаграма, що зображують цілісну картину взаємин, взаємних і односторонніх виборів і заперечень, зроблених в ході дослідження, проведеного за допомогою соціометричної методики.

СОЦІОМАТРИЦЯ – таблиця, куди включаються позитивні і негативні вибори, зроблені всіма членами досліджуваної групи.

СОЦІОМЕТРІЯ (від лат. «*socius*» – компаньйон, співучасник, «*metrum*» – вимірювання) – метод дослідження внутрішньогрупових відносин у групі.

СТАТУС В КОМАНДІ (положення, стан) – становище людини в команді, відповідно до якого вона вступає у правовідносини, координує свою діяльність і поведінку в команді.

СТРУКТУРА ВЛАДИ – взаємне розташування членів команди в залежності від їх здатності впливати на команду і її діяльність.

СТРУКТУРА ПЕРЕВАГ – відображення існуючих між членами команди симпатій і антипатій.

УПРАВЛІНСЬКЕ РІШЕННЯ – результат творчого цілеспрямованого аналізу проблемної ситуації, вибору шляхів, методів і засобів її вирішення у відповідності з ціллю системи менеджменту.

ФОРМАЛЬНИЙ ЛІДЕР (номінальний) – людина, що має вплив силою статусу чи посади. Той, хто офіційно має статус лідера, але фактично не виконує його функції. Це людина, яка направляє роботу інших і несе персональну відповідальність за її результати.

ФУНКЦІЙНА ГРУПА – постійна група, створена організацією для досягнення цілої низки організаційних цілей без обмеження часу. Функційна група діє і після того, як досягає поточних цілей, оскільки замість них з'являться нові.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ РОЛІ – посадові обов'язки, охоплюють навички та вміння, знання та досвід.

ЦІЛЬОВА ГРУПА – група, створена організацією для досягнення порівняно вузького кола цілей у межах визначеного або потрібного часу.

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА

АГРЕСІЯ – будь-яка форма поведінки, спрямована на образу або спричинення шкоди іншій живій істоті, яка не заслуговує подібного ставлення.

АДИКТИВНА ПОВЕДІНКА – поведінка з відхиленнями, що характеризується прагненням до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності, що спрямована на розвиток і підтримку інтенсивних емоцій.

АЛКОГОЛІЗМ – з медичної точки зору – хронічне захворювання, що характеризується непереборним потягом людини до спиртних напоїв; із соціальної позиції – форма девіантної поведінки, що характеризується патологічним потягом людини до спиртного і подальшою деградацією особистості.

АМОРАЛЬНА ПОВЕДІНКА – поведінка людини, яка ухиляється від виконання морально-етичних норм, безпосередньо загрожуючи благополуччю міжособистісних стосунків.

АНТИРЕТРОВІРУСНА ТЕРАПІЯ (АРТ) – метод лікування ВІЛ-інфекції препаратами, відповідно до показань, які стримують розвиток вірусу в організмі та знижують вірусне навантаження, підтримують та відновлюють імунну систему, загалом покращують якість життя людей, які живуть з ВІЛ. АРТ гарантується державою, є безкоштовною і доступною для всіх пацієнтів, яким встановлено діагноз «ВІЛ-інфекція», у тому числі для дітей, народжених ВІЛ-інфікованими матерями.

Укладач:

Міщенко Оксана Михайлівна., викладач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук ЛДУ БЖД

АУТРИЧ-РОБОТА (з англійської, *outreach* – «досягати зовні») – вид соціальної роботи з важкодоступними групами населення на їхній території, тобто там, де перебувають клієнти.

ВІЛ – вірус імунодефіциту людини, який потрапляє в організм, руйнуючи імунну систему.

ВІЛ-ІНФЕКЦІЯ – хронічне інфекційне захворювання, що викликане ВІЛ і характеризується ураженням імунної системи. На сьогодні ВІЛ-інфекція є невиліковною, проте розвиток ВІЛ в організмі людини може бути контрольований за допомогою спеціального лікування – антиретровірусної терапії.

ВТОРИННА СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА – здійснення комплексу заходів та реалізація програм з метою обмеження поширення певних негативних явищ, запобігання загостренню таких явищ та їх наслідків, поглибленню соціальної дезадаптації осіб, яким властива асоціальна чи ризикована поведінка.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА – поведінка людини, що не відповідає прийнятим у суспільстві нормам і рольовим очікуванням.

ДЕЛІНКВЕНТНА ПОВЕДІНКА – протиправна поведінка особи; дії конкретної особи, що відхиляються від встановлених в даному суспільстві і в даний період законів, загрожують благополуччю інших людей або соціальному порядку та є кримінальними в крайніх своїх проявах.

ДИПСОМАНІЯ – потяг до запоїв.

ДРОМОМАНІЯ – потяг до бродяжництва.

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ – спосіб життєдіяльності людини, метою якого є формування, збереження і зміцнення здоров'я.

ІНТЕРВЕНЦІЯ (ВТРУЧАННЯ) – екстрена і невідкладна психологічна швидка допомога, спрямована на повернення людини до адаптивного рівня функціонування, запобігання психопатології, зниження негативної дії травматичної події.

КЛЕПТОМАНІЯ – патологічне сильне бажання вкрати щонебудь, що зазвичай не супроводжується потребою мати вкрадений предмет (предмети).

КОМП'ЮТЕРНА ЗАЛЕЖНІСТЬ – термін, що використовується для позначення різновиду емоційної залежності, спричиненої технічними засобами; це психологічна неможливість подолати бажання постійно «спілкуватися» з комп'ютером.

КОМП'ЮТЕРНА ІГРОМАНІЯ – патологічна пристрасть людини до постійного проведення часу за комп'ютером з метою зміни свого психічного стану шляхом надмірної фіксації на певних видах комп'ютерних ігор.

МЕТОД «РІВНИЙ–РІВНОМУ» – надання та поширення достовірної, соціально значимої інформації через довірче спілкування на рівних у межах організованої (тренінги, акції тощо) та неформальної роботи (спонтанне спілкування з однолітками), яку проводять спеціально підготовлені підлітки-інструктори.

НАДАВАЧ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ПРОФІЛАКТИКИ – фахівець/група фахівців у сфері надання соціальних послуг (мультидисциплінарна команда), який (які) безпосередньо

виконує(ють) заходи, що становлять зміст соціальної послуги профілактики.

НАРКОМАНІЯ В СОЦІАЛЬНОМУ АСПЕКТІ – форма девіантної поведінки, яка виражається у фізичній або психічній залежності від наркотиків, що поступово приводить організм особистостей до фізичного і психічного виснаження та соціальної дезадаптації особистості.

ОТРИМУВАЧ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ПРОФІЛАКТИКИ – особа, сім'я, група осіб, яка (які) через складні життєві обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, бездомністю, відбуванням покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на певний строк тощо, користується(ються) заходами, що становлять зміст соціальної послуги (на індивідуальному рівні).

ПЕРВИННА СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА – здійснення комплексу заходів, що мають інформаційно-роз'яснювальний, просвітницький характер та спрямовані на підвищення обізнаності з певних питань, формування цінності здоров'я та відповідних якостей особистості, а також навичок, що допоможуть їй відмовитися від певних стандартів поведінки та негативних звичок.

ПОСЛУГА СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ – комплекс заходів, що здійснюються суб'єктом, який надає соціальні послуги, спрямований на запобігання, обмеження та зупинення негативних соціальних і особистісних (поведінкових) явищ та їх наслідків у соціальному середовищі та реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру. Соціальна послуга надається особам, сім'ям, групам осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, спричинених інвалідністю, віком, станом здоров'я,

соціальним становищем, бездомністю, відбуванням покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на певний строк.

ПРЕВЕНЦІЯ – дія з метою запобігання / профілактики небажаного явища.

ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА – активне поширення знань, інформаційна підтримка та позитивний вплив у процесі індивідуального, групового, масового спілкування в умовах навчально-виховного закладу, за місцем проживання, в місцях масових зборів і відпочинку молоді.

ПРОФІЛАКТИЧНА ПРОГРАМА – спеціально розроблений комплекс (система) профілактичних заходів, спрямованих на запобігання конкретній соціальній проблемі (або декільком пов'язаним між собою проблемам), негативному явищу, складним життєвим обставинам. Профілактичні програми дозволяють у повному обсязі та комплексно здійснювати надання соціальної послуги на рівні громадян, груп осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, спричинених інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, бездомністю, відбуванням покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на певний строк.

ПРОФІЛАКТИЧНИЙ ЗАХІД – спеціально організована взаємодія надавачів та отримувачів соціальної послуги, спрямована на запобігання соціальній проблемі, негативному явищу, складним життєвим обставинам чи подолання окремих її чинників.

ПСИХОАКТИВНА РЕЧОВИНА (ПАР) – речовина, яка при вживанні впливає на органи сприйняття (зір, слух, смак, нюх), а також мислення, почуття і поведінку людини.

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ – комплекс заходів стосовно осіб девіантної поведінки, спрямований на відновлення їх соціального статусу, утрачених чи несформованих соціальних навичок, переорієнтацію соціальних та референтних орієнтацій девіантів завдяки включенню їх у нові, позитивно орієнтовані відносини та види діяльності.

САМОРУЙНІВНА ПОВЕДІНКА – поведінка, що відхиляється від медичних і психологічних норм, загрожуючи цілісності та розвитку самої особистості.

СОЦІАЛЬНА ДІАГНОСТИКА – процес наукового визначення та вивчення причинно-наслідкових зв'язків, ставлення особи до соціальних цінностей суспільства, вивчення сутності соціальних проблем, котрі утворюють складну життєву ситуацію індивіда, родини, групи.

СОЦІАЛЬНА КОРЕКЦІЯ – подолання чи пом'якшення вад психічного або фізичного розвитку у дітей, порушень тієї чи іншої функції у дорослих.

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА – вид соціальної роботи, спрямованої на запобігання складним життєвим обставинам окремих осіб, сімей, дітей та молоді, аморальній, протиправній поведінці в сім'ях, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я і запобігання такому впливу та поширенню соціально небезпечних хвороб серед уразливих груп.

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ – вид соціальної роботи, спрямований на відновлення основних соціальних функцій, психологічного, фізичного, морального здоров'я, соціального статусу осіб, сімей, дітей та молоді.

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА (як метод соціальної профілактики) – розповсюдження засобами масової комунікації інформації, яка стосується соціальних цінностей; коротке емоційно забарвлене

повідомлення, спрямоване на формування ставлення до проблеми, позитивної ціннісної орієнтації. Розповсюджується у формі приказок (у неформальному спілкуванні), листівок, буклетів, плакатів, афіш, постерів, транспарантів, аудіо- і відеокліпів, рекламних акцій (концертів, мітингів, вуличних дійств).

СУБ'ЄКТ, ЩО НАДАЄ ПОСЛУГУ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ – підприємства, установи, організації, заклади незалежно від форми власності, фізичні особи – підприємці, що надають соціальну послугу та відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги.

ТОРГІВЛЯ ДІТЬМИ – здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передача, переховування або одержання дитини шляхом погрози силою чи її застосування або інших форм зловживання владою чи уразливістю становища, або шляхом підкупу, у вигляді платежів чи вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

ТРЕНІНГ – групова робота, спрямована на розвиток умінь і формування навичок соціальної поведінки. Як правило, включає психогімнастичні вправи, психо- і соціограму (моделювання і програвання ситуацій спілкування), групові обговорення, рольові ігри.

ТРЕТИННА СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА – здійснення комплексу заходів з метою запобігання рецидивам негативних явищ, асоціальної або ризикованої поведінки осіб, яким була властива така поведінка раніше, а також ресоціалізації учасників проблемних ситуацій та осіб, які постраждали від наслідків негативних явищ, та їх адаптації до вже існуючої у них проблеми за умови відновлення особистісного і соціального статусу такої особи, сім'ї, групи.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З РІЗНИМИ ГРУПАМИ КЛІЄНТІВ

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ДОГЛЯД – догляд за дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також дітьми, які мають батьків, але не можуть з ними проживати (опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, сім'я патронатних вихователів, заклад альтернативного догляду).

БАТЬКИ-ВИХОВАТЕЛІ – особи, які беруть на виховання та спільне проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

БЕЗПЕКА – стан захищеності особи чи групи; наявність способів задоволення потреб особистості, захисту її прав.

БІОЛОГІЧНІ ПОТРЕБИ – базові потреби в повноцінному харчуванні, достатньому та спокійному сні, відпочинку, фізичних навантаженнях, що не шкодять здоров'ю, розвитку моторики. Задоволення таких потреб забезпечує фізичне здоров'я дитини (стан організму, для якого характерна відсутність будь-яких змін, пов'язаних із захворюваннями).

БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ – стан вдоволення (задоволеності) потреб дитини, тобто забезпеченості її прав й особистісної успішності (здатності досягати поставлених цілей, долати труднощі, мати заслужене визнання в колективі, розвивати власну особистість).

БУДИНОК ДИТИНИ – комунальний заклад охорони здоров'я для медико-соціального захисту дітей-сиріт, дітей, які залишились без піклування батьків, а також дітей з вадами фізичного та розумового розвитку.

Укладач:

Мищенко Оксана Михайлівна, викладач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук ЛДУ БЖД

БУДИНОК ДИТИНИ ЗАГАЛЬНОГО ТИПУ – установа для медико-соціального захисту здорових дітей-сиріт (I-II груп здоров'я), дітей, які залишилися без піклування батьків віком від народження до трьох років. Крім дітей цієї категорії, тут можуть перебувати діти, які мають сім'ю, проте утримання та виховання їх у сім'ї з поважних причин (хвороба годувальника, тривале відрядження, навчання тощо) неможливе, а також діти із затримкою розумового та фізичного розвитку внаслідок несприятливих умов виховання.

ВИКОНАВЕЦЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАМОВЛЕННЯ – недержавний суб'єкт, що надає соціальні послуги на підставі договору про залучення бюджетних коштів для надання соціальних послуг.

ВИЯВЛЕННЯ СІМЕЙ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ПІДТРИМКИ – процес, що охоплює як повсякденну роботу спеціалістів соціальної сфери, представників громадськості відповідно до їх функціональних обов'язків, так і спеціальні заходи, під час яких виявляються особи, у тому числі діти, сім'ї, котрі перебувають у складних життєвих обставинах; інформування про таких громадян та встановлення контакту з ними для визначення їх потреби в послугах.

ВРАЗЛИВІ ГРУПИ НАСЕЛЕННЯ – особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників.

ВРАЗЛИВІСТЬ – стан незахищеності сім'ї, зумовлений наявністю внутрішніх чи/та зовнішніх факторів ризику або появою нових, які порушують баланс і негативно впливають на стан задоволення потреб дитини.

ДЕІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЯ – процес заміни системи інституційного догляду (в інтернатних закладах) на систему, яка забезпечує виховання дітей в сім'ї чи в умовах, максимально наближених до сімейних. Це не лише виведення дітей з інтернатів, але й розвиток підтримуючих послуг для дітей та сімей в громадах.

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи, на основі яких визначають рівні основних державних соціальних гарантій.

ДИСКРИМІНАЦІЯ – ситуація, за якої особа та/ або група осіб за їх ознаками раси, політичними, релігійними та іншими переконаннями, статтю, віком, інвалідністю, етнічним та соціальним походженням, громадянством, сімейним та майновим станом, місцем проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій законодавством, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

ДИТИНА-СИРОТА – дитина, в якої померли чи загинули батьки.

ДИТИНА, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ – дитина, яка перебуває чи опинилась в обставинах, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвитку у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поведінням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків від виконання

своїх обов'язків, воєнними діями чи збройними конфліктами тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб.

ДИТИНА, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства.

ДИТЯЧИЙ БУДИНОК СІМЕЙНОГО ТИПУ (ДБСТ) – окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

ДІТИ, ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцеперебування, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти.

ДІТИ ЗІ СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ – діти з порушеннями слуху, зору, тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату у поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку, діти, які себе не обслуговують і відповідно до індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю потребують

індивідуального догляду та супроводу, але вони можуть перебувати у дитячому колективі згідно з рекомендованим лікарями режимом.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

ЕКОНОМІЧНЕ НАСИЛЬСТВО – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

ЕТИЧНІ НОРМИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ – принципові орієнтири для фахівців з питань професійної діяльності, виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами; шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття найбільш адекватного професійного рішення.

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС СПЕЦІАЛІСТІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ УКРАЇНИ – документ, який націлює на здійснення соціальної роботи у багатьох функціональних сферах з метою розвитку потенціалу та можливостей особистості, а також задоволення людських потреб.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ – діяльність, спрямована на реалізацію, охорону й захист прав дитини, що виконується командою фахівців соціальної сфери на засадах суб'єкт-суб'єктної (партнерської) взаємодії з дитиною та її сім'єю.

ЗАМОВНИК СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ – місцева держадміністрація (її структурний підрозділ), виконавчий орган міської ради, що є розпорядниками бюджетних коштів та на яких покладається обов'язок з організації надання соціальних послуг чи виконання соціальних програм.

ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ (ОСІБ), ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ – документ, складений на підставі комплексного визначення та оцінки індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, у якому зазначено заходи, що проводитимуться для надання такої послуги, відомості про необхідні ресурси, періодичність і строки виконання, відповідальних за виконання, дані щодо моніторингу результатів та інформація щодо перегляду індивідуального плану.

КЕЙС (ВИПАДОК) – проблемна ситуація особи чи окремої сім'ї, яка негативно впливає на якість життя людини та суттєво погіршує її стан.

КОНСУЛЬТУВАННЯ – послуга, яка спрямована на інформування, мотивування, підтримку клієнта, взаємодія клієнта та соціального працівника, в ході якої соціальною працівником отримує запит від клієнта та допомагає знайти ресурси для вирішення складної ситуації.

КОПНГ (англ. «*cope*» – *впоратися, витримати*) – стабілізуючий фактор, що допомагає особистості підтримувати психосоціальну адаптацію у період впливу стресу.

КОПНГ-СТРАТЕГІЇ – адаптивна форма поведінки, яка підтримує психологічну рівновагу у проблемній ситуації; способи психологічної діяльності та поведінки, що виробляються свідомо і спрямовані на подолання стресової ситуації.

КОПНГ-РЕСУРСИ – набір характеристик особистості та соціального середовища, що забезпечують оптимальну адаптацію до стресових ситуацій.

КРИВДНИК – особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі.

КРИЗА – баланс між можливістю розвитку та ризиком виникнення ще більших проблем, зокрема тих, які можуть призвести сім'ю до стану вразливості, складних життєвих обставин.

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – сукупність прийомів і способів, що використовуються для стимулювання й розвитку потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності, спрямованої на зміну несприятливої життєвої ситуації чи

розв'язання проблем отримувача соціальних послуг і досягнення різноманітних професійних цілей соціального працівника (фахівця із соціальної роботи).

МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНА КОМАНДА – група спеціалістів, уповноважених різними суб'єктами чи надавачем соціальних послуг (психолог, лікар, юрист, педагог, реабілітолог та інші), тимчасово створена для забезпечення колегіальності рішень й узгодженості дій під час надання послуги соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах.

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ – взаємодія державних організацій, що представляють різні відомства (галузі державного управління й установи, які їх обслуговують).

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ВЗАЄМОДІЯ – взаємодія групи фахівців різних спеціальностей, однодумців, об'єднаних спільними цілями. Зазвичай, міждисциплінарна команда формується для ведення певного випадку, в якій експерти з різних галузей знань працюють за окремими планами та завданнями, спрямованими на досягнення спільної мети.

МОРАЛЬНІ НОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – усталені вимоги до поведінки й діяльності соціальних працівників стосовно суб'єктів та об'єктів соціальної роботи.

НАДАВАЧ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ (ОСІБ), ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ – фахівець із соціальної роботи, соціальний працівник або мультидисциплінарна команда, який (яка) безпосередньо проводить заходи, що становлять зміст соціальної послуги.

НАСТАВНИК – повнолітня дієздатна особа, яка здійснює діяльність з надання дитині, яка проживає у закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, іншому закладі для дітей, індивідуальної підтримки та допомоги, насамперед у підготовці до самостійного життя.

НАСТАВНИЦТВО – добровільна безоплатна діяльність наставника з надання дитині, яка проживає у закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, іншому закладі для дітей, індивідуальної підтримки та допомоги, насамперед у підготовці до самостійного життя.

НЕБЕЗПЕКА ДЛЯ ДИТИНИ – загроза життю і здоров'ю дитини; реальна ймовірність завдання серйозної шкоди її життю і здоров'ю найближчим часом (години/дні) у разі відсутності оперативного втручання фахівців соціальної сфери у справі сім'ї.

ОПІКА – влаштування дитини до 14 років, як правило, в сім'ю родичів.

ОТРИМУВАЧІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ – особи/сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, яким надаються соціальні послуги.

ОТРИМУВАЧ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ (ОСІБ), ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ – сім'я (особа), яка перебуває у складних життєвих обставинах і не може самостійно подолати або мінімізувати негативний вплив таких обставин.

ПАТРОНАТ НАД ДИТИНОЮ – тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період

подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин.

ПІКЛУВАННЯ – влаштування дитини з 14 річного віку і старше, як правило, в сім'ю родичів.

ПОТРЕБИ ДИТИНИ – умови, які забезпечують базову підтримку життєдіяльності дитячого організму, розвиток дитини як особистості.

ПРАВА ДИТИНИ – гарантовані державою можливості задоволення потреб дитини, що дозволяють їй розвиватися відповідно до віку та індивідуальних задатків.

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки.

ПРИЙОМНА СІМ'Я – сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно за плату взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

ПРИЙОМНІ ДІТИ – діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, влаштовані до прийомної сім'ї.

ПЛАН СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ – документ, складений на підставі комплексного визначення та оцінки індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги соціального супроводу, у якому зазначено заходи, що проводитимуться для надання такої послуги, відомості про необхідні ресурси, періодичність і строки виконання, відповідальних за виконання, дані щодо моніторингу результатів та інформацію щодо перегляду плану соціального супроводу.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ – система заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до торгівлі людьми.

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ – система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її запобігання і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – спроможність кваліфіковано виконувати професійну діяльність, певні завдання і обов'язки. Професійна компетентність об'єднує знання, переконання, цінності, вміння, навички, досвід людини, готовність та здатність реалізувати коло повноважень, що визначають її відповідальність у виконанні поставлених завдань.

ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПОТРЕБИ – потреби в інтелектуальному та емоційному розвитку, у самоусвідомленні, самооцінці, естетичні потреби дитини. Вона має потреби в усвідомленні себе як окремої цінної особистості, прийнятті з боку сім'ї, однолітків і громади, у відчутті належності до них. Для повноцінного розвитку дитини важливими є самоповага, адекватна самооцінка, належна гендерна орієнтація.

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.

СІМЕЙНА ПОЛІТИКА – система механізмів, за допомогою яких держава створює умови для забезпечення життєдіяльності сім'ї, її захисту (якщо вона цього потребує).

СІМЕЙНИЙ ДОГЛЯД – форма альтернативного догляду, коли дитину влаштовують у родину, що не є її власною сім'єю (усиновлення, опіка чи піклування, виховання у прийомній родині, дитячому будинку сімейного типу).

СІМ'Я – мала соціальна група, створена на основі офіційного чи неформального (незареєстрованого) шлюбу або кровної спорідненості, члени якої об'єднані спільним проживанням і веденням домашнього господарства, виконанням сімейних функцій, емоційними зв'язками та взаємними юридичними й моральними зобов'язаннями стосовно один одного, родинними традиціями.

СІМ'Я ПАТРОНАТНОГО ВИХОВАТЕЛЯ – сім'я, в якій за згоди всіх її членів повнолітня особа, яка пройшла спеціальний курс підготовки, виконує обов'язки патронатного вихователя на професійній основі.

СКЛАДНА ЖИТТЄВА СИТУАЦІЯ – ситуація, яка суб'єктивно сприймається особою як складна особисто для неї або такою, що об'єктивно порушує її нормальну життєдіяльність (інвалідність, сирітство, безробіття тощо).

СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ – (від лат. *socialis* – громадський) – процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості.

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ (від лат. *adaptio* – пристосування) – процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища.

СОЦІАЛЬНА ЗАХИЩЕНІСТЬ – сукупність соціальних і юридичних гарантій, що забезпечують кожному членові суспільства реалізацію його найважливіших соціально-економічних прав.

СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ (ОСІБ), ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ – комплекс заходів, що передбачає оцінку потреб, визначення шляхів вирішення основних проблем, регулярні зустрічі чи відвідування отримувача послуги з метою моніторингу виконання поставлених завдань, сприяння у отриманні інших послуг, допомогу в усвідомленні значення дій та/або розвиток вміння керувати ними, навчання та розвиток навичок, спрямованих на подолання чи мінімізацію складних життєвих обставин.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА – особливий інтегрований, міждисциплінарний вид професійної діяльності, спрямований на вирішення соціальних проблем окремих, перш за все соціально-уразливих, осіб і суспільних груп та задоволення потреб громадян; на створення умов, що сприяють відновленню або підвищенню їх здатності до соціального функціонування.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДДЮ – певний комплекс правових, організаційних, матеріальних та кадрових умов, які в сукупності створюють для кожної молодої людини реальні можливості конкретної та необхідної допомоги та надають їй сприяння в основних сферах її життєдіяльності.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЄЮ – система взаємодії соціальних органів держави, суспільства та сім'ї, спрямована на поліпшення умов її життєдіяльності, розширення її можливостей в реалізації прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку всіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу.

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ ТА ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ – робота, що передбачає здійснення фахівцем (або групою фахівців) центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді заходів, спрямованих на забезпечення належних умов функціонування прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, зокрема надання соціальних послуг.

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особі/сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг. Порядок організації надання соціальних послуг затверджується Кабінетом Міністрів України.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ – комплекс заходів і засобів соціально-економічного та правового характеру, здійснення яких покладається на суб'єктів, щодо забезпечення прав людей на життя, розвиток, виховання, освіту, медичне обслуговування, надання матеріальної підтримки.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі.

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД – вид соціальної роботи, спрямований на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ – здійснення незаконної угоди, об’єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином.

ФАХІВЕЦЬ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – особа, яка має відповідну освіту та кваліфікацію, відповідає вимогам, установленим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення, здійснює оцінку потреб, підготовку договору та індивідуального плану надання соціальних послуг, організовує та надає соціальні послуги, що потребують фахової кваліфікації, а також організовує заходи з підтримки вразливих груп населення

ФІЗИЧНЕ НАСИЛЬСТВО – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

«БІСМАРКІВСЬКА» МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ (названа в честь німецького канцлера О. Бісмарка) – виходить з того, що соціальний захист людини має бути незалежним від держави, її фінансового, бюджетного забезпечення та передбачає жорстку систему взаємозв'язку між рівнем соціального захисту й успішністю (тривалістю) професійної діяльності працівника. Страхові каси, керовані роботодавцями і найманими працівниками на паритетній або розподільчій основі, збирають обумовлені колективними договорами відрахування із заробітної плати. З них формуються різноманітні професійні страхові фонди та здійснюються соціальні виплати. Відмінними рисами цієї моделі є: оптимальне поєднання інтересів суб'єктів соціального страхування; максимальний облік трудового внеску при організації соціального страхування; професіональний підхід у процесі організації соціального страхування з окремих видів соціальних ризиків; гармонійний баланс економічних і соціальних інтересів основних суб'єктів соціального страхування.

БАЗОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ СТАНДАРТ – прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

У к л а д а ч:

Логвиненко Вікторія Михайлівна, доцент, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук

БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – концепція безпеки, в якій людина (особистість) вважається ключовим об’єктом безпекової діяльності, її системоутворюючим елементом. В основі концепції – необхідність забезпечення свободи людини від страху та нужденності, протистояння різним формам насильства та боротьби із бідністю в усіх її проявах. Для безпеки людини характерне багатовимірне розуміння безпеки (економічна, продовольча, охорона здоров’я, навколишнє середовище, особиста, громадська та політична безпека).

БЕЗРОБІТНИЙ – згідно із законодавством України, – це особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи.

БЕЗРОБІТТЯ – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування.

БІДНІСТЬ – соціальний стан, що характеризується відсутністю необхідних матеріальних та інтелектуальних можливостей для того, щоб провадити спосіб життя, відповідний до норм, прийнятих у даному суспільстві.

БЮДЖЕТ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ – показник обсягу та структури споживання найважливіших матеріальних благ і послуг на мінімально припустимому рівні, що забезпечує умови активного фізичного стану дорослого населення, соціального й фізичного розвитку дітей і підлітків. Розробляється та застосовується в умовах кризового розвитку економіки.

ВРАЗЛИВІ ГРУПИ НАСЕЛЕННЯ – особи/сім’ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників.

ДЕРЖАВНА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА – цілеспрямована, визначена усвідомленими ціннісними соціальними пріоритетами діяльність державної влади у сфері забезпечення розвитку, збереження та поширення культури в межах культурного простору країни.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ – формування і реалізація державної політики у сфері зайнятості населення з метою створення умов для забезпечення повної та продуктивної вільно обраної зайнятості і соціального захисту в разі настання безробіття.

ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ – організаційно-технічна система, призначена для накопичення, зберігання та використання інформації про збір та ведення обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, його платників та застрахованих осіб, що складається з реєстру страхувальників та реєстру застрахованих осіб.

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму.

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

ЄДИНИЙ ВНЕСОК НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи

загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

ЗАЙНЯТИСТЬ – не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно.

ЗАРЕЄСТРОВАНІЙ БЕЗРОБІТНИЙ – особа працездатного віку, яка зареєстрована в територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, як безробітна і готова та здатна приступити до роботи.

ІНДЕКСАЦІЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ – встановлений законом механізм підвищення грошових доходів громадян, який дає можливість частково або повністю відшкодувати їм подорожчання споживчих товарів та послуг. Вона практикується в усіх розвинутих країнах.

КОНСЕРВАТИВНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ – модель, яка поєднує боротьбу проти бідності із забезпеченням гідного рівня життя всім громадянам; характеризується високим рівнем правової захищеності, жорсткими нормами трудового права, орієнтованими на збереження робочих місць, поширеністю тарифного регулювання з незначною диференціацією заробітної плати. Ця модель знайшла практичне втілення в Німеччині, Австрії, Італії, Франції.

КРИТЕРІЇ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ – якісні ознаки, що характеризують рівень або зрілість розвитку соціальних відносин у суспільстві за конкретних умов місця і часу. Такими критеріями можуть виступати, наприклад, тип статусно-рольової організації суспільства, а також норми і цінності, властиві цій соціальній системі. Про рівень або зрілість розвитку соціальних відносин можна судити і на підставі того, наскільки вони інституціоналізовані. Зрілість суспільства визначається різноманітністю соціальних інститутів, їх розвиненістю, здатністю задовольняти різноманітні потреби окремих індивідів, соціальних спільнот.

ЛІБЕРАЛЬНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ – модель, заснована на індивідуальному принципі, де роль державних структур у безпосередній реалізації соціальної політики мінімізована. Її основними суб'єктами є особистість і різні недержавні організації – соціально-страхові фонди й асоціації. Фінансову основу соціальних програм складають передусім приватні заощадження і приватне страхування. За ліберальної моделі соціальної політики держава максимально стимулює створення та розвиток у суспільстві різних форм недержавного соціального страхування й соціальної підтримки, а також різних засобів і способів одержання й підвищення громадянами своїх доходів. Вона передбачає державні обов'язки з соціального захисту лише для найбільш вразливих верств населення. Інші громадяни повинні забезпечувати себе самостійно. Ця модель знайшла практичне втілення в США, Австралії, Канаді, Великобританії, Японії.

МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНА ОСОБА – особа, середньомісячний сукупний дохід якої за останніх шість календарних місяців, що передують місяцю звернення за наданням соціальних послуг, не перевищує двох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб. Середньомісячний сукупний дохід особи обчислюється шляхом ділення середньомісячного сукупного доходу її сім'ї на кількість членів сім'ї, які включаються до її складу. Методика обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї затверджується

центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення.

МІНІМАЛЬНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА – встановлений законом мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників, за будь-якою системою оплати праці. Розмір заробітної плати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не може бути нижчим за розмір мінімальної заробітної плати.

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, соціального захисту, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей, запобігання насильству в сім'ї, протидії торгівлі людьми, відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики щодо пенсійного забезпечення та ін.

МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ БЕВЕРІДЖА (У. Беверідж – голова комітету соціального страхування та соціальних служб Великої Британії, 40-ві роки ХХ ст.). Джерелом фінансування основних складових системи соціального захисту є державний бюджет, який формується з податків. В основу моделі покладено принцип національної солідарності та ідея «держави загального добробуту», відповідно до якої людиною мають опікуватися суспільство і держава. Основні характеристики моделі Беверіджа: трирівнева система соціального захисту; державні соціальні гарантії

орієнтуються на прожитковий мінімум, додаткове соціальне страхування – на заміщення (компенсацію) заробітку, додаткове добровільне особисте страхування – на особисті можливості самих працівників.

МОЛОДА СІМ'Я – подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років, або неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 35 років.

МОЛОДИЙ ПРАЦІВНИК – громадянин України віком до 35 років, випускник закладу професійної (професійно-технічної), фахової передвищої або вищої освіти, який у шестимісячний строк після закінчення навчання працевлаштувався самостійно або за скеруванням закладу освіти чи територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, та продовжує працювати протягом трьох років за кваліфікацією, якої він набув під час навчання, в тому числі незалежно від місця першого працевлаштування.

МОЛОДІЖНІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ – об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою яких є здійснення і захист своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших спільних інтересів.

МОЛОДІЖНІ ЦЕНТРИ ПРАЦІ – спеціалізовані державні установи, які створюються з метою вирішення питань працевлаштування молоді, забезпечення її зайнятості у вільний від навчання час, сприяння розвитку молодіжних ініціатив у трудовій сфері, перенавчання та підвищення кваліфікації молоді.

МОЛОДЬ, молоді громадяни – громадяни України віком від 14 до 35 років.

НЕПОВНА ЗАЙНЯТІСТЬ – зайнятість працівника на умовах робочого часу, що менший від норми часу, передбаченої законодавством, і може встановлюватися за договором між працівником і роботодавцем з оплатою праці пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку.

НЕПРАЦЕЗДАТНІ ГРОМАДЯНИ – особи, які досягли встановленого законодавством пенсійного віку, або особи з інвалідністю, у тому числі діти з інвалідністю, а також особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника відповідно до закону.

НОВЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ – робоче місце, яке створене у зв'язку із створенням нового суб'єкта господарювання (крім того, що створений шляхом припинення) або збільшення штатної чисельності працівників за умови відсутності скорочення (зменшення) середньомісячної чисельності за попередні 12 місяців, а також створене шляхом модернізації або зміни технології виробництва, що потребують нових знань, навичок та вмінь працівника.

НОРМАТИВИ ДОХОДУ – розмір особистого доходу громадянина або сім'ї, який гарантує їм достатній рівень задоволення потреб, що обраховується на основі визначення вартісної величини набору нормативів споживання та забезпечення.

НОРМАТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ – визначена кількість наявних в особистому споживанні предметів довгострокового користування, а також забезпечення певної території мережею закладів охорони здоров'я, освіти, підприємств, установ, організацій соціально-культурного, побутового, транспортного обслуговування та житлово-комунальних послуг.

НОРМАТИВИ СПОЖИВАННЯ – розміри споживання в натуральному виразі за певний проміжок часу (за рік, за місяць,

за день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг.

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА – сукупність цілей і завдань, що практично реалізуються державою та органами державної влади у сфері освіти, а також засобів, які при цьому застосовуються. Держава впливає або безпосередньо управляє сферою освіти шляхом використання правових, адміністративних, економічних і політичних інструментів, тобто виступає суб'єктом освітньої політики.

ОСОБИ ПРАЦЕЗДАТНОГО ВІКУ – особи віком від 16 років, які не досягли встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я – система соціально-економічних і медичних заходів, спрямованих на збереження та підвищення рівня здоров'я населення. Основні форми організації охорони здоров'я – державна, приватна, страхова.

ПЕНСІЙНА РЕФОРМА – здійснення змін у системі пенсійного забезпечення з метою організації її ефективного функціонування всіх суб'єктів цього процесу (держави, громадян, підприємств, недержавних пенсійних фондів, банків, страхових організацій тощо) для забезпечення соціальної справедливості та соціальної рівності, державних соціальних гарантій усім громадянам. Пенсійна реформа в Україні зумовлена, передусім, наслідками економічних реформ та демографічними процесами.

ПЕНСІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ складається з трьох рівнів. Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та

в порядку, передбачених законодавством. Другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб’єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом. Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об’єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

ПЕНСІЯ – щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого законодавством пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім’ї у випадках, визначених законодавством.

ПЕРШЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ – місце роботи молодих громадян після закінчення будь-якого закладу освіти або припинення навчання в ньому, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової служби або альтернативної (невійськової) служби.

ПОВНА ЗАЙНЯТИСТЬ – зайнятість працівника за нормою робочого часу, передбаченою згідно із законодавством, колективним або трудовим договором.

ПОЛІТИКА – цілеспрямована діяльність у галузі взаємовідносин між різними суспільними групами, державами й народами, яка пов’язана із боротьбою за здобуття або утримання державної влади як знаряддя регулювання і формування цих взаємовідносин; певна частина, програма або напрям такої діяльності; сукупність засобів

(інструментів) та методів (технік) для реалізації певних інтересів, тобто для досягнення певних цілей (звичайно, в певному соціальному середовищі); сфера боротьби за владу з метою реалізації певних інтересів та цілей.

ПОЛІТИКА ЗАЙНЯТОСТІ – частина соціально-економічної політики держави, має комплексний характер і спрямована на: досягнення повної і раціональної зайнятості як необхідної передумови реалізації права громадян на працю та досягнення високого рівня життя населення; збалансування попиту і пропозиції праці; задоволення потреб у добровільному виборі виду діяльності; стимулювання створення нових робочих місць і розвитку підприємництва, а також сприяє незайнятим громадянам у поновленні їхньої трудової діяльності та забезпечує їх певними видами компенсацій.

ПРАВА ЛЮДИНИ – поняття, що характеризує правовий статус людини стосовно держави, її можливості та домагання в економічній, соціальній, політичній і культурній сферах. Права людини мають природний і невідчужуваний характер. Вільне й ефективне здійснення прав людини – одна із головних ознак громадянського суспільства і правової держави.

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ – комплекс правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації права особи на працю.

ПРАЦЕЗДАТНІ ОСОБИ – особи віком від 16 років, які проживають на території України і за станом здоров'я здатні до активної трудової діяльності.

ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та

мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

РЕФОРМИ СУСПІЛЬНІ – якісні еволюційні суспільні зміни з такими визначальними характеристиками: спрямованість на прогресивний суспільний розвиток, тобто на підвищення якості життя переважної більшості громадян країни; відносно повільний та поступовий характер змін, що сприяє їх органічності для суспільства, стабільності суспільного розвитку, уникненню насильницьких методів і кризових явищ; здійснення під проводом державної влади, тому її дієздатність та ефективність мають ключове значення для успішного реформування; цілеспрямованість, тобто неможливість здійснення реформ без чіткого цілепокладання; законність, що зумовлює важливість конституційного і законодавчого забезпечення реформаторських змін; збереження основ існуючого ладу, що з урахуванням наявності конституцій в більшості сучасних держав доцільно трактувати так, що реформи не порушують основ саме конституційного ладу.

РИНОК ПРАЦІ – система правових, соціально-трудоових, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців – у найманні працівників відповідно до законодавства.

РІВЕНЬ ЖИТТЯ – стандарт, який відображає забезпеченість населення необхідними матеріальними благами та послугами, досягнутий рівень їх споживання та ступінь задоволення раціональних потреб; характеризує матеріальний добробут окремої людини і визначає узагальнений результат діяльності економіки країни за певний період; рівень задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб населення, що гарантується соціально-правовим забезпеченням умов життєдіяльності населення і обмежується рівнем економічного розвитку держави.

РУДИМЕНТАРНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.

Головна риса цієї моделі полягає в тому, що юридичні права на соціальний захист мінімальні або взагалі відсутні. Значна частина соціальної допомоги спирається на добродійність, а більшість соціальних проблем і потреб намагаються розв'язати і задовольнити неурядові громадські організації. Тому соціальна політика має переважно пасивний характер і орієнтована на компенсацію витрат у доходах окремої категорії громадян. Серед європейських країн до цієї моделі можна віднести Португалію, Іспанію, Грецію.

СЕРВІСНА ДЕРЖАВА – модель держави, що характеризується специфічною формою організації публічної влади, спрямованою не на керування суспільством, а на надання йому послуг. Однією з ключових функцій сервісної держави є обслуговування громадян із метою задоволення їх потреб і захисту їх інтересів. Соціальна держава передбачає якісно новий підхід, який наближає державу до інституту, що обслуговує громадян, тобто робить її не знаряддям примусу, а державою для людей.

СІМЕЙНА ПОЛІТИКА – цілеспрямована діяльність суб'єктів суспільного буття з метою забезпечення оптимального розвитку інституту сім'ї, умов для реалізації нею своїх функцій та задоволення потреб. Метою сімейної політики є створення умов для зміцнення соціальних, духовних, моральних, матеріальних підвалин сім'ї, ефективне виконання нею своєї репродуктивної, виховної, економічної, соціальної функції, розв'язання суперечностей, що виникли між сім'єю та державою й суспільством.

СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно. Чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини: похилий вік; часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання

психоактивних речовин; інвалідність; бездомність; безробіття; малозабезпеченість особи; поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; жорстоке поводження з дитиною; насильство за ознакою статі; домашнє насильство; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією.

СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА (СКАНДИНАВСЬКА) МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ почала формуватися у 30-ті рр. ХХ ст. Головний її принцип – «універсалізм». Характеристикою соціально-демократичної моделі є максимальний рівень соціального патерналізму держави й мінімальна соціальна відповідальність людини. Модель визначається високим рівнем перерозподілу прибутків та має такі основні ознаки: відповідний рівень соціального забезпечення всіх громадян; проведення політики повної зайнятості; високий рівень податків та допомоги; низький рівень бідності. Фінансування цієї моделі тримається на стабільному і високому рівні продуктивності праці, сильних профспілках. Відповідно, державний сектор фінансує соціальну політику через систему оподаткування та несе відповідальність не тільки за розширення і фінансування соціального забезпечення, а й за функціонування різних соціальних служб. Ця модель знайшла практичне втілення в країнах північної Європи – Швеції, Норвегії, Фінляндії, Данії, а також у Нідерландах і Швейцарії.

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА – держава, що ґрунтується на розвиненому громадянському суспільстві, має збалансовану економіку і ефективну правову систему, та здатна, відповідно до принципу соціальної справедливості, забезпечити громадянам гідний рівень життя, гарантувати соціальну стабільність, соціальну безпеку і соціальну допомогу, громадянський мир і злагоду. Вчені

(Г. Ріттер, Дж. Роулз та ін.) виділяють три моделі сучасної соціальної держави. 1. «Позитивна держава» (США), у якій є найменший ступінь невтручання держави в економіку і соціальне забезпечення, орієнтоване на дотримання індивідуалізму та захист корпоративних інтересів (соціальна політика держави виступає як засіб контролю). 2. Власне «соціальна держава» (Велика Британія), у якій забезпечуються гарантований мінімальний рівень життя і рівність стартових можливостей (соціальна політика держави як засіб забезпечення повної зайнятості). 3. «Держава добробуту» (Нідерланди), в якій забезпечується мінімальний рівень життя та встановлюється максимальний рівень доходів, зменшується різниця в зарплаті, гарантується повна зайнятість (соціальна політика держави як засіб забезпечення «рівності, кооперації та солідарності»).

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА – система заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя та праці, відновлення соціального статусу і формування в особи якостей, установок щодо пристосування до умов нормальної життєдіяльності шляхом правового і матеріального захисту її існування, підготовки до самообслуговування з формуванням здатності до пересування і спілкування, повсякденних життєвих потреб тощо.

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ – сукупність процесів, на основі яких поєднуються різномірні взаємодіючі елементи у соціальну спільність, цілісність, систему, а також форми підтримки соціальними групами певної стійкості і рівноваги суспільних відносин; здатність соціальної системи або її частин до опору загрозливим факторам, самозбереження в умовах внутрішніх і зовнішніх напружень, труднощів, суперечностей.

СОЦІАЛЬНА ПІЛЬГА – передбачене законодавством повне або часткове звільнення певних категорій громадян від виконання обов'язку або надання додаткових прав при настанні соціального ризику. За змістом усі соціальні пільги можна поділити на такі: 1)

житлово-комунальні; 2) медико-реабілітаційні; 3) транспортні; 4) соціально-побутові; 5) пенсійні; 6) соціально-трудова. Сьогодні в Україні система пільг спрямована на вирішення двох принципово різних завдань. Перше – це надання привілеїв окремим категоріям населення, які влада прагне виділити із загальної сукупності незалежно від рівня доходу. Друге – це підтримка соціально вразливих верств населення, що можна вважати специфічною формою адресної соціальної допомоги.

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ – соціально-психологічне сприйняття принципів і форм організації суспільства, що відповідає інтересам людей і соціальних груп, тобто узагальнена моральна оцінка суспільних відносин.

СОЦІАЛЬНА СФЕРА – сукупність галузей, програм і заходів, спрямованих на досягнення соціальних цілей і результатів, покликаних підвищити суспільний добробут і поліпшити якість життя населення. Реалізується соціальна сфера через надання соціальних послуг, забезпечення соціальних гарантій, пільг і виплат. Соціальна сфера містить у собі ряд самостійних галузей і напрямів діяльності державних органів влади. Кожна галузь має свою структуру, органи управління, правову і фінансову основу.

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО – механізм регулювання соціально-трудова відносин, тобто ключових суспільних відносин, включає державу, підприємців і профспілки. Воно спрямоване на укладення багатосторонніх угод, колективних договорів.

СОЦІАЛЬНЕ САМОПОЧУТТЯ – комплексна характеристика стану свідомості людей, що виявляється у різних соціальних ситуаціях, відображає ступінь їхньої соціальної свободи, можливості всебічного розвитку, реалізації здібностей і життєвих планів, які зумовлюються сукупністю наявних у суспільстві матеріальних, політичних, соціокультурних і духовних можливостей задоволення людських потреб і реалізації їхніх інтересів.

СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДІ – процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства як системи, сприйняття її як елементу цієї системи.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ – комплекс економічних, правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення основних соціальних прав громадянина в державі та пов'язаних із мінімізацією впливу чинників, що знижують якість життя населення. Соціальний захист охоплює весь комплекс відносин, сутнісних зв'язків та інтересів різних соціальних суб'єктів, суспільних організацій і держави, спрямований на підтримання соціального добробуту людини в конкретних економічних умовах.

СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС – сукупність соціальних подій, станів, змін, відносин, які мають певну цілісність і спрямованість. Соціальний процес являє собою серію взаємообумовлених явищ чи взаємодій, які відбуваються в суспільстві, його соціальних групах, спільнотах, пов'язаних між собою причинними залежностями.

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК – незворотні, цілеспрямовані зміни соціальних відносин. Це перехід соціальних систем, спільнот, інститутів та організацій до якісно нового стану. У широкому розумінні соціальний розвиток – це спрямований процес, у якому кожен з етапів є неповторним, має більш високий рівень.

СОЦІАЛЬНІ НОРМИ І НОРМАТИВИ – показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

СТРАХОВИЙ СТАЖ – період (строк), протягом якого особа підлягає соціальному страхуванню відповідно до видів соціального страхування.

СТРАХОВІ ВНЕСКИ – кошти відрахувань на соціальне страхування, збір на обов’язкове державне пенсійне страхування та страхові внески на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування, сплачені (які підлягають сплаті) згідно із законодавством, що діяло раніше; надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування.

СУСПІЛЬСТВО СПОЖИВАННЯ – стан суспільних відносин, що характеризується масовим споживанням матеріальних і віртуальних ресурсів, формуванням системи цінностей, спрямованих на задоволення існуючих і створення додаткових (за допомогою, наприклад, реклами, моди) потреб.

ЦЕНТРИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ’І, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ – спеціальні заклади, що надають соціальні послуги сім’ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

ЧАСТКОВЕ БЕЗРОБІТТЯ – вимушене тимчасове скорочення передбаченої законодавством тривалості робочого часу у зв’язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції з причин економічного, технологічного і структурного характеру без припинення трудових відносин.

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ – комплексна інтегральна характеристика становища людини в різних соціальних системах і структурах, показник міри її соціальної свободи, її можливостей для всебічного розвитку. Основними складовими якості життя є доходи населення, споживання матеріальних благ та послуг, умови життя, вільний час.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

АДАПТАЦІЯ СОЦІАЛЬНА – вид взаємодії особистої або соціальної групи із соціальним середовищем, під час якої вимоги й очікування суб'єкта діяльності узгоджуються з особливостями середовища, активне пристосування до його змінних умов, наслідком чого є зміни стереотипів свідомості і поведінки, напрямків і технологій діяльності.

АКТУАЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНА – усвідомлена цілеспрямована діяльність людини, зорієнтована на перетворення соціальних умов, на формування соціальних якостей особистості.

АЛЬТРУЇЗМ – моральна якість, яка характеризує готовність людини безкорисливо жертвувати власними інтересами заради блага інших.

АНІМАТОР – фахівець з організації дозвілля.

АНОМІЯ СОЦІАЛЬНА – порушення єдності суспільства і культури, відсутність чіткої системи соціальних норм, що призводить до деградації людини, оскільки її поведінка, уявлення і стиль мислення перестають відповідати суспільним стандартам.

АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНА ПРАКТИКА – комплекс настанов і реальних заходів для подолання порушень і прав клієнтів соціальної роботи за класовими, національними, релігійними, статевими, віковими та іншими ознаками.

Укладач:

Коваль Ганна Володимирівна, професор, доктор наук з державного управління, завідувач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук ЛДУ БЖД

АНТРОПОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА – одна із філософських основ гуманізму як системи мислення, що визнає людину визначальною цінністю.

АПАТІЯ – байдуже, безвольне ставлення до того, що відбувається навколо, відсутність будь-яких проявів зовнішньої діяльності, активності.

АРТ-ТЕРАПІЯ – використання творчих, експресивних засобів, скульптури, малюнка тощо для корекції поведінки людей із емоційними проблемами, стимулювання активності клієнта.

АСОЦІАЛІЗАЦІЯ – засвоєння особистістю норм, цінностей, ролей, стереотипів поведінки, які спричиняють деформацію суспільних відносин, дисгармонію у взаємодії людини і суспільства.

АСОЦІАЦІЯ – об'єднання людей, які усвідомлюють спільну мету.

АСОЦІАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ – об'єднання спеціалістів у галузі соціальної роботи. У 1992 р. з метою консолідації зусиль у становленні й розвитку соціальної педагогіки та соціальної роботи в Україні створена асоціація соціальних педагогів і соціальних працівників.

АТРАКЦІЯ – особлива форма сприйняття і призначення іншої людини, заснована на формуванні щодо неї стійкого позитивного почуття.

БЕЗДОМНІСТЬ – відсутність постійного житла в індивіда чи сім'ї, що робить неможливим ведення осілого способу життя і повноцінного соціального функціонування.

БЕЗПЕКА – відсутність неприпустимого ризику, пов’язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди для життя, здоров’я та майна людини, а також для навколишнього природного середовища.

БЕЗПРИТУЛЬНІ ДІТИ – діти, покинуті батьками і не мають певного місця проживання.

БЕЗРОБІТТЯ – соціально-економічне явище, за якого частина економічно активного населення не може проявити свою робочу силу, а тому не зайнята у виробництві товарів і послуг.

БІДНІСТЬ – неможливість унаслідок нестачі коштів підтримувати свій спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний час, конкретний період.

БІХЕВІОРИСТСЬКА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – модель, прихильники якої вважають, що поведінка людини детермінована впливом зовнішнього середовища, тому спрямовують свої зусилля на подолання небажаних або посилення бажаних форм поведінки за допомогою підкріплення і соціального навчіння.

БЛАГОДІЙНИЦТВО – безкорислива пожертва фізичних і юридичних осіб у наданні матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги.

БЛАГОДІЙНІ ФОНДИ – недержавні організації, головною метою діяльності яких є здійснення благодійної діяльності в інтересах групи людей, окремої людини.

БРОКЕР СОЦІАЛЬНИХ НОРМ – роль соціального працівника, виконання якої передбачає налагодження контактів між окремими клієнтами або групами, які потребують допомоги і не володіють інформацією, де її шукати з соціальними службами.

ВЕРБАЛЬНІ (СЛОВЕСНІ) ЗАСОБИ СПІЛКУВАННЯ – засоби мови або те, що знаходить вираження у словах.

ВЗАЄМОДІЯ СОЦІАЛЬНА – система взаємозумовлених соціальних дій, пов’язаних з циклічною залежністю, при якій дія одного суб’єкта є одночасно причиною і наслідком дій інших суб’єктів.

ВЗАЄМОСУПЕРВІЗІЯ (ІНТРАВІЗІЯ) – обговорення групою консультантів складних випадків, обмін досвідом і психічне розвантаження.

ВИГОРАННЯ ПРОФЕСІЙНЕ – стан вираженої втоми, емоційного виснаження, який характеризується втратою здатності до надання психологічної підтримки іншим, байдужим і негативним ставленням до колег і клієнтів, зниженням продуктивності, знеціненням поточних результатів і минулих досягнень, послаблення відчуття самоактуалізації, фрустрацією та внутріособистісним конфліктом під час виконання професійних обов’язків.

ВИТІСНЕННЯ – механізм психологічного захисту, який передбачає усунення зі свідомості неприємних, травмуючих або несумісних із самооцінкою спогадів і думок.

ВОЛОНТЕР – фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову і вмотивовану діяльність, що має суспільно-корисний характер.

ВУЛИЧНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА – інноваційний метод соціальної роботи, суть якого полягає в тому, що соціальні служби не очікують звернення клієнтів, а виходять зі своїми послугами на вулиці, які стали місцем перебування значної кількості людей, що потребують допомоги.

ВРАЗЛИВІ ГРУПИ – групи людей, які зазнають або можуть зазнати негативних впливів соціальних, економічних, екологічних, фізіологічних чинників.

ГЕНДЕРНА ДЕМОКРАТІЯ – законодавчо закріплена демократична рівність прав і можливостей чоловіків і жінок щодо участі в діяльності суспільних і державних структур.

ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ – технології, спрямовані на розв'язання загальнолюдських проблем, пов'язаних з оцінкою не тільки внутрішніх, а й світових тенденцій розвитку, комплексною оцінкою ситуації. Вони характеризуються високою наукомісткістю, прогнозуванням кінцевого результату і набувають пріоритетного значення в період оновлення соціальних систем.

ГРАНТ – благодійний внесок або пожертвування, що має цільовий характер і надане фізичними або юридичними особами у грошовій і / або натуральній формах.

ГРОМАДА – група людей, що об'єднана спільним походженням, расою, соціальним станом, релігійними переконаннями та місцем проживання – районом, населеним пунктом тощо, де розташована низка соціальних інститутів, сім'я, школа, церква, організації сфери дозвілля та медицини.

ГРОМАДА ТЕРИТОРІАЛЬНА – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ – об'єднання громадян, створені для задоволення і захисту законних соціальних, економічних, культурних, національних, вікових, творчих та інших інтересів своїх членів.

ГРУПА РИЗИКУ – категорія людей, чиє соціальне становище за певними критеріями немає стабільності і які не в змозі самостійно подолати власні труднощі, що має призвести до втрати соціальної значущості та духовності або до біологічної загибелі.

ГРУПОВА СОЦІАЛЬНА РОБОТА – форма соціальної роботи, під час якої відбувається допоміжна діяльність через групові форми взаємодії. Її мета – є надання допомоги клієнтові завдяки передаванню групового досвіду для розвитку його фізичних і духовних сил, формування соціальної поведінки.

ГУМАНІСТИЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – модель соціальної роботи, спрямована на пробудження резервів особистості людини, її сил, добра, психічного здоров'я та бажання до самовдоволення. Клієнтам при цьому відводиться роль активних творців свого життя, стиль якого може бути обмежений тільки фізичними або соціальними впливами.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА – дії та вчинки людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам і стандартам поведінки, відхилення від суспільних та законних норм.

ДЕЗАДАПТАЦІЯ – наслідок низького рівня соціальної адаптації до середовища; виявляється у девіантній поведінці (наркоманія, алкоголізм, суїцид), неадекватних психологічних станах особистості (депресія, гіперактивність).

ДЕЛІНКВЕНТНІСТЬ – сукупність протиправних учинків, які не відповідають формально зафіксованим юридичним нормам. Це різновид девіантної поведінки, наслідком якої є карна відповідальність.

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ – встановлені законами, іншими законодавчими, нормативно-правовими актами соціальні

норми і нормативи, на основі яких визначають рівні основних нормативних актів, соціальних законів.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ – процес поступового переходу прийняття рішень і контролю з великих центрів на місце, ближче до потреб клієнта, надання широких повноважень соціальним службам у визначенні власної організаційної структури й управлінні персоналом.

ДИСКРИМІНАЦІЯ – упереджене, негативне ставлення до людини, навмисне обмеження чи позбавлення її прав на основі расової або національної належності, політичних або релігійних переконань, статі тощо.

ДИСТИГМАТИЗАЦІЯ – процес зняття «стигми», тобто подолання суспільного відторгнення представників суспільно вразливих груп (осіб похилого віку, з інтелектуальною недостатністю, які живуть з ВЛІ, із функціональними обмеженнями тощо).

ДІАГНОСТИКА СОЦІАЛЬНА – дослідження соціального явища для розпізнавання і вивчення причинно-наслідкових зв'язків і відносин, які характеризують його стан і визначають тенденції розвитку.

ДОБРОДІЙНІСТЬ – у вузькому розумінні – надання приватними особами або організаціями безплатної допомоги людям, що її потребують, або соціальним групам (прошаркам) населення; у широкому розумінні – безвідплатна діяльність по створенню та передачі фінансових, матеріальних, духовних цінностей для допомоги людині.

ДОГЛЯД У ГРОМАДІ – соціальна робота, спрямована на збереження людини, забезпечення людям, які мають проблеми фізичного, психічного здоров'я або вікові проблеми, можливості

жити незалежно у своєму власному помешканні, або в умовах, наближених до домашніх.

ДОПОМОГА ІЗ БЕЗРОБІТТЯ – грошова допомога, що сплачується особам, визнаним безробітними в установленому законом порядку.

ДОСВІД СОЦІАЛЬНИЙ – сукупність накопичених знань, навичок, умінь, черпаних людиною, спільністю, групою з реального соціально-політичного життя, практичної діяльності, процесу соціальної, людської взаємодії. Стосовно до соціальної роботи можна вести мову про вітчизняний та світовий досвід.

ЕЙДЖИЗМ – (англ. *ageism*, від слова *age* – вік) – дискримінація людини на підставі її віку, поширена як у формальних, так і в неформальних сферах життя суспільства. Проявляється в готовності адекватно сприймати і співпрацювати лише з людьми, які відповідають заздалегідь установленим віковим критеріям.

ЕКВІФІНАЛЬНІСТЬ – можливість досягнення результату різними шляхами.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – модель, що передбачає допомогу у розкритті й усуненні страху перед усвідомленням кінцевих даностей існування, а також у встановленні контролю над власним життям, подоланні екзистенційних тривог шляхом налагодження близьких стосунків, пошуку сенсу життя та ін.

ЕКОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – модель, зміст якої полягає у використанні активних методів адаптації та соціалізації клієнта задля досягнення ним особистісних змін, рівень яких відповідав би вимогам навколишнього середовища, а також у впливі на соціальне і фізичне середовище для того, щоб

воно якомога більше відповідало правам, потребам і життєвим цінностям особистості.

ЕМПАТІЯ – співпереживання – здатність досягнути емоційний стан іншої людини, проникнути в її переживання шляхом внутрішнього відчуття.

ЕТИКА – вчення про мораль, що аналізує її природу, характер і структуру (моральна свідомість, моральні відносини, моральна діяльність), категорії моралі (добро і зло, справедливість і несправедливість, честь, гідність), за допомогою яких формуються моральні принципи, норми, цінності, правила поведінки, теоретично обґрунтовується певна система моральних переконань.

ЕФЕКТ ПОЗИТИВНОГО ОРЕОЛУ – викривлення у сприйнятті, що складається через нестачу інформації про людину і призводить до виникнення загальних оцінних уявлень.

ЖЕРТВА – особа, яка зазнала насильства, жорсткого поводження внаслідок дій іншої людини, стихійного лиха чи аварії.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ – систематичні дії, реалізація яких вселяє впевненість у тому, що послуга відповідатиме встановленим вимогам до якості.

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН – процес, який забезпечує безпосередню участь громадян у виробництві, прийнятті суспільно значущих рішень, надання допомоги тим верствам населення, які її потребують.

ЗАХИСНИК ПРАВ І ІНТЕРЕСІВ КЛІЄНТА – соціальний працівник, який представляє права та інтереси клієнта, веде переговори від його імені, захищає його юридичні права, в тому числі і в суді. Відбувається це тоді, коли існуючі служби або

інституції не зацікавлені у наданні послуг, вирішенні проблем клієнта, або демонструють відверто негативне ставлення до них. Фахова службова роль соціального працівника, яка передбачає активну, цілеспрямовану діяльність щодо представництва прав та інтересів клієнта або групи громадян, ведення переговорів від їх імені, захист їх інтересів у тому числі у суді, в тих ситуаціях, коли вони потребують допомоги, а існуючі служби, інституції не зацікавлені у наданні послуг і вирішенні питань або демонструють відкрито негативне ставлення до них.

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ – спосіб життя, який передбачає уникнення чинників ризику, порушення фізичного і психічного здоров'я, сприяє його зміцненню.

ЗОСЕРЕДЖЕННЯ НА ЗАВДАННІ «МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ» – комплексний підхід у соціальній роботі, основою якого є чітка послідовність процедур діагностування проблеми, робота над її подоланням. Охоплює вивчення проблем, узгодження мети і часових меж щодо виконання завдань.

ІГРОВА ТЕРАПІЯ – вільна або керована гра, яка терапевтично впливає на клієнта.

ІДЕАЛ СОЦІАЛЬНИЙ – зразок, досконалість у чомусь, вища мета, що визначає прагнення і поведінку людини, групи, територіальної громади, суспільства.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ – процес і результат ототожнення, уподібнення себе з іншими. Коли людина починає намагатися уподоблятися іншій людині, ставлячи себе на її місце, прагнучи зрозуміти, як би вона вчинила при виконанні завдань.

ІНВАЛІД У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ – людина, яка не може самостійно забезпечити потреби морального, особистого та

соціального життя внаслідок фізичної або розумової вади. Інвалідністю є втрата або обмеження здатності брати участь у житті громади з іншими людьми. Інші назви – «люди з обмеженими функціональними рухами», «люди з особливими потребами».

ІНДИВІДУАЛЬНА ТЕРАПІЯ – надання соціально-психологічної допомоги індивідам, сім'ям у розв'язанні їх проблем шляхом взаємодії з ними.

ІНДИКАТОР СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУ – пряме, об'єктивне і доступне свідчення того, що результат досягнуто.

ІНСАЙТ – миттєве, цільове розуміння проблеми, ситуації загалом.

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – процес формування послуг системи установ для осіб, які потребують соціального нагляду чи догляду. Характерними її ознаками є розташування установ, які забезпечують ізоляцію від суспільства; наявність елемента примусу в розміщенні там осіб; жорсткий режим і контроль з боку персоналу; передача функцій обслуговування, які під силу клієнтам – спеціальному обслуговуючому персоналу; велика кількість осіб (200-300) осіб, які перебувають у закладі одночасно.

ІНФРАСТРУКТУРА СОЦІАЛЬНА – матеріально-предметні елементи, що забезпечують умови життєдіяльності людини у суспільстві, виробничій, політичній, духовній, економічній, сімейній сферах. Важливий показник того, як людина живе, наскільки соціально захищена.

КЛІЄНТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – індивід, група людей, сім'я, громада, які не можуть самостійно подолати свої проблеми, вийти

з життєвої кризи, функціонувати самостійно, а тому потребують допомоги фахових соціальних працівників, тому і є адресатами соціальної роботи.

КОГНІТИВНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – модель практики, яка виходить з того, що більшість людських емоцій і форм поведінки зумовлена тим, що люди думають, уявляють, у що вірять, тобто когнітивними процесами (мислення формує поведінку).

КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ – об’єктивні і суб’єктивні можливості здійснення зв’язків і взаємодії обміну інформацією; співпереживання, взаєморозуміння, сприймання, відтворення, вплив на індивіда, групи тощо.

КОНСОЛІДАЦІЯ – зміцнення, об’єднання знайомих і незнайомих людей, готовність їх до спільної діяльності, спрямованої на розв’язання проблем.

КОНСУЛЬТУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ – комбінована стратегія, реалізуючи яку, експерт допомагає консультованому ефективніше надавати послуги клієнтам або ж отримувати клієнту завдяки збагаченню практикою, модифікації знань, навичок, ставлень, поведінки.

КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ – довірливість, неприпустимість розголосу секретної інформації; етичний принцип у відповідності з яким соціальний або інший працівник не має права розкрити інформацію про клієнта без згоди останнього.

КОНФЛІКТ – зіткнення інтересів, потреб, цінностей, оцінок між окремими особами, групами, націями, державами.

ЛОБЮВАННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ – діяльність соціальних груп, які відстоюють свої особливі політичні інтереси, намагаються впливати на органи законодавчої та виконавчої влади.

ЛОГОТЕРАПІЯ – спосіб аналізу ситуацій і метод консультування з метою допомоги людині знайти сенс і мету життя, подолати сумніви та відчай. При цьому особливе місце належить формуванню уявлень про майбутнє.

ЛОКАЛЬНА СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА – мережа взаємопов'язаних соціальних установ, що охоплюють усі властиві географічній місцевості аспекти соціального життя (сімейного, релігійного, правового тощо).

ЛЮДИНА – вищий рівень розвитку живих організмів на Землі, суб'єкт суспільно-історичної діяльності і культури. Особливість людини – здатність виробляти знаряддя праці та використовувати їх для впливу на навколишній світ. Сутність соціально значущих якостей людини утворює поняття особливості. У соціальній роботі особливо важливо враховувати всі, без винятку, компоненти її структури: біологічний, психологічний, соціальний.

ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР – узагальнене поняття людини та її діяльності, що часто уживається у філософії, соціології, психології та інших науках. В умовах науково-технічної революції, коли створюються змішані людино-машинні системи виробництва, управління, навчання, виховання, спілкування зростає питома вага людського фактора.

ЛЮДСЬКИЙ ЧИННИК – сукупність властивостей працівника як соціальної категорії (кваліфікація, мотиви поведінки, інтереси, свідомість, культура тощо). Термін уживається у зіставленні з технічними, економічними чинниками виробництва у зв'язку з

вказівкою на необхідність обліку специфіки людського чинника, шляхів використання тощо. Людський чинник має визначальне значення в роботі соціальних служб як з окремими клієнтами, так і з різними групами, верствами населення.

МАРГНАЛИ – окремі особи, соціальні верстви, групи, які опинилися поза межами характерних для суспільства структур, соціокультурних норм, політичних традицій.

МЕДІАЦІЯ – посередництво, мирний спосіб вирішення суперечки за сприяння третьої сторони (медіатора), яка безпосередньо не бере участі у суперечці.

МЕНЕДЖМЕНТ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ – управління, що здійснюється в особливій галузі соціальної діяльності – соціальній роботі, яка направлена на надання допомоги, підтримки, захисту всіх людей, особливо вразливих прошарків і груп. Об’єкти управління в соціальному менеджменті – соціальні працівники, співробітники, вся система взаємовідносин, що склалася між людьми у процесі захисту населення. Суб’єктами управління виступають керівники соціальних служб і органи управління, що формуються ними, наділені управлінськими функціями. Найважливіша умова ефективності системи соціального захисту населення – структурне вдосконалення діяльності різних рівнів управління органів соціальної роботи.

МЕТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – задоволення потреб клієнтів. Мета соціальної роботи залежить від специфіки об’єкта (клієнтів, груп) і напрямків соціальної роботи.

МЕТОД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – сукупність прийомів і способів впливу на клієнта, соціальну групу, різноманітні організації для досягнення мети професійної діяльності, розв’язання соціальних проблем і вибору методів, зумовлений особливостями об’єкта, на

якого спрямована діяльність соціального працівника, а також умовами соціального середовища.

МЕЦЕНАТСТВО – добровільне пожертвування багатих людей на благо нужденних.

МИЛОСЕРДЯ – діяльне співчуття, прояви доброти до знедолених, нужденних людей.

МИЛОСТИНЯ – гроші, товари, що роздаються з благодійною метою бідним, потребуючим допомоги.

МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ – соціально-економічний, демографічний процес, що являє собою сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, районами, селищами. Виділяють епізодичну, маятникову, сезонну, безповоротну, внутрішню, зовнішню міграцію. Вивчення міграційних процесів на сучасному етапі розвитку України важливе, бо вони у більшості випадків є наслідком кризового стану та його дій у системі соціально-економічного та політичного розвитку суспільств, хоча має місце міграція і за інших причин (сім'я, наука, екологія, релігія тощо).

НАБІР СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ – сукупність ролей, які людина опановує з набуттям соціального статусу в процесі життєтворчості.

НАБУТА БЕЗПОРАДНІСТЬ – психологічний стан людини, за якого вона, не маючи впливу на події та процеси свого життя, починає вірити, що жодна діяльність не матиме для неї корисних результатів унаслідок того втрачає здатність засвоювати чи реалізовувати корисні моделі поведінки. Втративши мотивацію, людина стає стурбованою, пригніченою.

НАПРУЖЕННЯ – надмірна руйнівна збудженість людини, що може привести до складностей у здоров'ї людини.

НАРКОМАНІЯ (залежність від психоактивних речовин) – хворобливий психічний стан, зумовлений хронічною інтоксикацією внаслідок уживання наркотичних речовин.

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого, які порушують конституційні права і свободи людини та громадянина, завдають моральної шкоди, а також шкоди фізичному, психічному здоров'ю.

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ СПІЛКУВАННЯ – елементи спілкування, які мають не вимовну, не словесну, а семіотичну (знакову) природу і разом із мовними засобами служать передачі інформації.

НЕДИРЕКТИВНИЙ ПІДХІД – уміння вести консультативну бесіду так, щоб стимулювати клієнта до самостійного пошуку розв'язання проблеми, прийняття рішення, а також покладання на себе відповідальності за реалізацію задуманого.

НЕФОРМАЛЬНА ГРУПА – група, яка не має у своєму складі визначного лідера.

НОРМАТИВНА ПОТРЕБА – потреба, визначена на основі суджень професіоналів, котрі вираховують і встановлюють повні норми, стандарти, рівні.

НУСОГЕННИЙ НЕВРОЗ – невроза, симптомативна норма через докори сумління, ціннісні конфлікти, екзистенційний вакуум.

ОПІКА (ПІКЛУВАННЯ) – особлива форма державної турботи про неповнолітніх дітей, які залишилися без піклування батьків, а також про повнолітніх осіб, які потребують допомоги у забезпеченні їхніх прав та інтересів.

ОСОБИСТІТЬ АНТИСОЦІАЛЬНА – безвідповідальна людина, що заподіює своєю діяльністю збиток іншим, нездатна відчутти свою провину, часто конфліктує з навколишніми загальносуспільними інститутами, схильна звинувачувати інших і не робити висновків із власних помилок, тощо. Така модель поведінки вказує на недостатню соціалізацію і є одним із особистісних розладів, що часто зустрічаються.

ПАРТНЕРСТВО СОЦІАЛЬНЕ – відносини між соціальним працівником і клієнтом, коли останній може впливати на прийняття рішення про те, якої допомоги він/вона потребує.

ПАТЕРН – модель, керівництво до дії, усталені зразки поведінки.

ПАТРІАРХАТ – концентрація влади у чоловіків, їх привілейоване становище у суспільстві.

ПАТРОНАЖ СОЦІАЛЬНИЙ – вид соціального обслуговування, переважно на дому, індивідуальних груп і груп ризику, який полягає в постійному соціальному нагляді, регулярному відвідуванні їх житла соціальними (і іншими) працівниками, наданні ним необхідної економічної, матеріально-побутової, лікувально-профілактичної допомоги тощо.

ПЕНСІОНЕР І СОЦІАЛЬНА РОБОТА – проведення роботи з пенсіонерами з урахуванням специфіки і соціальних інтересів, життєвих ситуацій, із медико-соціальної реабілітації, соціального обслуговування і забезпечення.

ПРАВА ЛЮДИНИ – визначальні засади правового сектора статусу особистості в економічній, політичній, культурній та інших сферах, які належать їй від народження, без яких вона не може існувати як суспільна істота і які повинна гарантувати держава.

ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – діяльність соціальних служб і працівників щодо вивчення потреб клієнтів груп і громад, узгодження плану спільних дій, надання необхідних послуг і консультування розвитку їх самостійності.

ПРЕВЕНТИВНА (ПРОФІЛАКТИЧНА ДОПОМОГА) – вид соціальної допомоги, що полягає у запобіганні негативним явищам, проблемам, професійної діяльності чи особистого життя індивіда, які можуть призвести до кризової ситуації чи критичного загострення проблеми.

ПРЕДСТАВНИЦТВО РІВНИХ – діяльність організацій самодопомоги, в яких люди працюють разом, представляючи особисті проблеми.

ПРИНЦИП АКТИВІЗАЦІЇ (НАСНАЖЕННЯ) – складова сучасної філософії соціальної роботи, яка полягає в підтримці клієнтів, підвищенні їхньої впевненості, самооцінки, компетентності для того, щоб вони могли сказати більше від себе та своєї родини в існуючих службах та об'єднатися з іншими для створення служб, які їм потрібні.

ПРИНЦИП НОРМАЛІЗАЦІЇ (соціальної валоризації у соціальній роботі), який базується на переконанні, що перебування в умовах закритого типу небажане для людей із будь-яким типом патології; майже всі особи, навіть зі стійкими вадами, можуть і повинні мати якомога нормальне і повноцінне життя у спільноті, отримувати необхідну для цього індивідуальну підтримку.

ПРИНЦИП РЕЦИПРОКНОГО ГАЛЬМУВАННЯ – формування в індивіда конкуруючої реакції, яка поступово гальмує (пригнічує) небажану реакцію (наприклад, тривоги, страху). Гальмування має відбуватися за наявності стимулів, що зумовлюють небажану реакцію.

ПРИТУЛОК – місце, де можна знайти порятунком або відпочинок; заклад соціальний у якому людей забезпечують харчуванням і необхідною допомогою. Розрізняють притулки загального і діагностичного типу.

ПРОГРАМА КОНСУЛЬТУВАННЯ – допомога консультанта соціальним організаціям та їх працівникам у налагодженні роботи.

ПРОЦЕС СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – послідовність, за якої відбувається втручання соціального працівника в ситуацію клієнта.

ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – модель, яка фокусується на внутрішньому житті індивіда і послуговується психічним детермінізмом, згідно з яким дії та поведінка людини породжуються її мисленням, а не впливами міжособистісних відносин або навколишнього середовища.

ПСИХОТЕРАПІЯ – комплексний лікувальний вербальний підхід, вплив на емоції, думки, самосвідомість людини при багатьох психічних, нервових і психосоматичних захворюваннях.

РЕЗИДЕНТНИЙ ЗАКЛАД – стаціонарний соціальний заклад, у якому здійснюється груповий догляд.

РЕЛАКСАЦІЯ – зменшення, ослаблення, стан спокою, розслаблення.

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ – відновлення в особистості якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві.

РИЗИК – ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин.

РОБОТА В ГРОМАДІ – процес розвитку колективного та індивідуального досвіду, який відбувається у територіальній громаді за інтересами. Головна мета полягає у роботі з людьми, які перебувають у невідповідному становищі, задля колективного з'ясування ними своїх проблем і потреб, а також прав і обов'язків, досягнення цілей демократичним шляхом і поваги до прав інших.

РОБОТА З ВИПАДКОМ – форма соціальної роботи, яка полягає у забезпеченні представникам вразливих груп (люди похилого віку, людям із функціональними обмеженнями, проблемами психічного здоров'я тощо) необхідної індивідуальної підтримки для продовження життя у власній громаді.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА – модель поведінки, детермінована фаховою культурою, виробнича функція, що потребує певного фахового підходу; завдання, виконання яких очікують від працівника люди, що мають різного типу проблеми.

САМІСТЬ – цілісна функція особистості, реальне Я.

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ – прагнення людини до найповнішого прояву і розвитку особистісних можливостей.

САМОДОПОМОГА – здатність людини розв'язувати проблеми, використовуючи власні ресурси. Поняття самопомога є центральним для нових підходів у соціальній роботі, коли працівник зумів своєю консультативною роботою стимулювати себе самостійно.

САМОМЕНЕДЖМЕНТ – послідовне, цілеспрямоване використання ефективних методів і технологій самореалізації саморозвитку творчого потенціалу.

САМОНАВПЮВАННЯ (аутосучестія) – особливий вид психічного впливу людини на саму себе, може бути позитивним і негативним.

САМОРЕФЛЕКСІЯ – усвідомлений процес розуміння й оцінки людиною свого психічного стану та поведінки.

САМОРОЗКРИТТЯ І КАТАРСИС (очищення) – вивільнення певних емоцій і почуттів, унаслідок чого настає полегшення людині.

СЕКСИЗМ – (англ. *sexism*, від лат. *sexus* – *стать*; також *гендерна дискримінація, дискримінація за статтю*) – упередження чи дискримінація людей через їхню стать або гендер.

СЕНСИТИВНІСТЬ – емоційна чутливість, вразливість.

СИНЕРГІЯ – здатність створювати нову енергію для підтримування свого існування і розвитку через поєднання окремих частин, елементів, факторів у єдину систему завдяки системному підходу.

СИСТЕМНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – модель соціальної роботи, яка ґрунтується на ідеї, що задовільне життя людини залежить від систем, які її оточують.

СОЛІДАРНІСТЬ – активне співчуття, налаштоване на розуміння страждань і прагнень людини, участь у боротьбі за її права.

СОЦІАЛЬНА ДЕПРИВАЦІЯ – відсутність або недостатня наявність економічних і психологічних умов для розвитку людини (забезпеченість житлом, грошима, турбота близьких людей тощо).

СОЦІАЛЬНА ДІАГНОСТИКА – процес наукового визначення і вивчення причинно-наслідкових зв'язків, ставлення індивіда до соціальних цінностей суспільства, з'ясування сутності соціальних проблем, що утворюють складну життєву ситуацію індивіда, родини, груп.

СОЦІАЛЬНА КОРЕКЦІЯ – подолання або послаблення вад психологічного або фізичного розвитку дітей, порушення функцій у дорослих.

СОЦІАЛЬНА ПЕРЦЕПЦІЯ – цілісне сприйняття соціальних об'єктів (людей, груп, громад).

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА – робота, спрямована на запобігання аморальній, протиправній, іншій асоціальній поведінці людей, виявлення будь-якого негативного впливу на життя, здоров'я, запобігання такому впливу.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ – процес розвитку колективного й індивідуального досвіду, які набуваються у територіальних громадах і групах людей у громаді за інтересами.

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ – повага до гідності людини, безпека і недоторканість особи, однакове, рівноправне та недискримінаційне ставлення до всіх членів суспільства, крім випадків, які дають підстави для диференційованого підходу.

СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – сукупність умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), що впливають на її свідомість і поведінку.

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ – сукупність недержавних, некомерційних суб'єктів соціального життя, їх взаємозв'язки, цінності і норми, а також діяльність, здійснювана ними з власної

ініціативи у межах сформованої мережі зв'язків із дотриманням ustalenoї системи цінностей і норм.

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД – робота, спрямована на незахищені категорії дітей і молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу.

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ – правові, економічні, психологічні, освітні, медичні, реабілітаційні та інші заходи, сформовані та спрямовані на окремі соціальні групи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги для поліпшення або відтворення їхніх життєвих умов, соціальної адаптації, повернення до повноцінного життя.

СТАНДАРТ – норма, зразок – модель, зразок для вимірювання чи порівняння етичної поведінки, відповідно до яких приймається система цінностей чи ідеалів.

СТЕРЕОТИП – відносно стійке уявлення про соціальне явище, соціальний статус або об'єкт (конкретного індивіда, груп).

СТИГМАТИЗАЦІЯ – тавро, пляма; дискредитація через приписування соціально негативних рис; принизливих характеристик, які спричиняють негативні переживання.

СТРАТЕГІЇ ВТРУЧАННЯ – загальні підходи до процесу надання допомоги, якими послуговуються соціальні працівники у своїй повсякденній роботі.

СУБЛІМАЦІЯ – механізм психологічного захисту, який передбачає спрямування психологічної енергії у творче або професійне русло.

СУПЕРВІЗІЯ – метод, за допомогою якого визначений установою фахівець (супервізор) допомагає персоналу (супервізованим) якнайефективніше виконувати визначені в посадових інструкціях завдання відповідно до стандартів роботи.

СУЧАСНА ПСИХОДИНДВИЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – модель практики, яка формується на внутрішньому світі індивіда і послуговується психічним детермінізмом.

ТЕЛЕФОН ДОВІРИ – форма соціально-терапевтичної допомоги адресованої особам, які перебувають у кризових станах і звертаються по допомогу через телефонний зв'язок.

ТЕОРІЯ АКТИВІЗАЦІЇ – теорія, спрямована на підвищення впевненості та компетентності самооцінки клієнтів у відстоюванні власних прав.

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – сукупність сформованих у процесі пізнавальної, практичної діяльності уявлень, концепцій, понять, які відображають закони, закономірності, принципи, тенденції розвитку соціальної роботи, обґрунтовують моделі практики і техніки втручання.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА – громада, що об'єднує людей, які мешкають на одній території, одній місцевості.

ТЕРМІНАЦІЯ – завершення індивідуальної або групової соціальної роботи.

ТЕХНОЛОГІЯ АДАПТАЦІЇ – навчання новин професії, можливостям забезпечення власного існування і життя своєї сім'ї за допомогою засобів, адекватних умовам, що змінилися, молодих бізнесменів.

ТРЕНІНГ – вид групової роботи, яка ґрунтується на використанні активних методів формування нових навичок самопізнання, саморозвитку особистості.

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ – особливий вид управлінської діяльності, що забезпечує виконання відповідних соціальних завдань засобами адекватної організаційної структури соціальних служб (закладів соціальної роботи).

ФАНДРЕЙЗИНЧ – пошук організацією ресурсів, необхідних для реалізації її програм і досягнення цілей.

ФАСИЛИТАТОР – соціальний працівник, який допомагає індивідам або групам, розробити і використати стратегії та їх розв’язання.

ФАХОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – процес, завдяки якому працівник діє відповідно до встановлених стандартів професійної поведінки та практики. Його механізмами є кодекси поведінки і стандарти практики; освітні та кваліфікаційні вимоги до соціальних працівників; вимоги до навчальних закладів, реєстрація (ліцензування) фахівців; дисциплінарні заходи стосовно тих, хто порушує професійні стандарти.

ФОРМУВАННЯ РЕАКЦІЇ – механізм психологічного впливу, який передбачає переорієнтацію неприйнятнього ставлення або бажання на протилежне (наприклад, цидистичних імпульсів – на бажання допомогти і захищати інших).

ХОЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД – підхід, який передбачає ставлення до користувача соціальних послуг не як до патологічних суб’єктів, а передусім, як до особистостей. До цього відповідно оцінювання складання і реалізацію плану втручання мають враховувати різні особистісні потреби (фізіологічні, когнітивні, потреби у самоактуалізації).

ЦІЛЕСПРЯМОВАНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ – спрямування енергії для оптимального функціонування під час прийняття фахових рішень.

ЮРИДИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО – методи і дії, які адвокати та інші особи, котрі мають юридичну освіту, використовують, щоб допомогти людям реалізувати свої права відповідно до чинного законодавства.

ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ

АНДРОГІННІСТЬ – поєднання високого розвитку фемінності та маскулінності в одній людині (незалежно від її статі).

БІГЕНДЕР – особи, гендерна самоідентичніфікація (соціальна стать) яких включає дві будь-які гендерні ідентичності, що змінюють одна одну залежно від ситуації (настрій, середовище, співрозмовник), безвідносно до фізичної статі.

БІСЕСУАЛЬНІСТЬ – емоційний та/або статевий потяг до представників обох статей.

ВЕРТИКАЛЬНА СЕГРЕГАЦІЯ – нерівність між чоловіками та жінками щодо посад на кар'єрній драбині.

ВУМЕНІЗМ – термін, що використовується для позначення руху кольорових представників фемінізму. Центральною ідеєю вуменізму є саме рух темношкірих жінок, досягнення свободи яких пов'язано з руйнуванням великої кількості видів дискримінації.

ГЕЙ – особа, яка ідентифікує себе як чоловік чи як жінка з гомосексуальною орієнтацією. У контексті деяких культур термін стосується лише чоловіків-гомосексуалістів.

ГОМОСЕСУАЛЬНІСТЬ – сексуальний потяг до особи тотожної статі і сексуальний контакт з нею.

Укладач:

Грицанюк Віта Василівна, доцент, кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук

ГЕНОЦИД – дії, вчинені з наміром знищити, повністю або частково, певну національну, етнічну, расову або релігійну групу: вбивство членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам тієї групи; навмисне створення життєвих умов, спрямованих на повне чи часткове фізичне знищення групи; заходи із запобігання дітонародження в середовищі такої групи; насильницьке передання дітей з однієї людської групи в іншу. (Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього).

ГЕНДЕР – соціальна стать, що визначає поведінку людини в суспільстві і те, як ця поведінка сприймається. Гендер – це соціальний статус, який визначає індивідуальні можливості у сфері освіти, професійної діяльності, доступу до влади, ролі в сім'ї.

ГЕНДЕРНИЙ БАЛАНС передбачає рівномірний розподіл доходів, представництво в управлінських та політичних структурах, рівномірне завантаження при веденні домашнього господарства і в громадських справах, досягненні рівня освіти, рівень захворюваності і тривалість життя.

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР У ПОЛІТИЦІ – застосування кількісних і якісних оцінок діяльності чоловіків і жінок у політиці, характеристик їхніх маскулінності й фемінності, відносин для визначення ступеня й рівня політичної культури їх соціо-статевого самовираження й самореалізації, ефективності політичного впливу на всі сфери організації, управління й планування приватного й публічного життя, ефективності впливу на всі напрямки суспільно-політичного розвитку, моделювання й прогнозування соціально-політичних процесів на принципах справедливості, рівності, миру й прогресу.

ГЕНДЕРНА ДЕМОКРАТІЯ – система волевиявлення жінок і чоловіків як рівних громадян у правах і можливостях, які

законодавчо закріплені та реально забезпечені, діях, розбудові державних структур з урахуванням гендерних інтересів.

ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ – ситуація, за якої особа або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами та свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій законом.

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ полягає в переживанні своєї відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі (або таким, що приписуються представникам певної статі суспільно-історичною чи соціокультурною ситуацією).

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА – визначення міжнародними органами та державами, політичними партіями основних гендерних пріоритетів і фундаментальних цінностей, принципів і напрямів діяльності, відповідних методів та способів їх втілення, спрямованих на утвердження рівних прав, свобод, створення умов, можливостей і шансів, гарантій забезпечення рівного соціально-політичного статусу чоловіків і жінок, на розвиток гендерної демократії та формування гендерної культури в суспільстві.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ – рівність між чоловіками і жінками, яка пов'язана з ідеєю про те, що всі люди як чоловіки, так і жінки мають право вільно розвивати свої здібності і здійснювати вибір без обмежень, заснованих на стереотипах, жорсткому закріпленні тендерних ролей і упередженнях. Гендерна рівність передбачає дотримання рівних можливостей чоловіків і жінок щодо отримання освіти, роботи, посади, кар'єрного росту.

ГЕНДЕРНЕ ВИРІВНЮВАННЯ – вироблення суб'єктами політики системи науково обґрунтованих заходів і здійснення відповідних кроків та дій, спрямованих на згладжування

специфічних форм гендерної дискримінації та гендерних заборон у суспільстві (в трудових колективах, на робочих місцях і в сім'ї) з метою утвердження гендерної рівності щодо рівномірного розподілу ресурсів та участі.

ГЕНДЕРНИЙ ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ (ГІЛР) – показники оцінки досягнутого в країні загального рівня розвитку людського потенціалу, що визначають нерівність становища жінок і чоловіків, до яких належать: довголіття, здоров'я, рівень освіти та гідний рівень життя.

ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТ – принцип рівного представництва та рівноправності жінок і чоловіків в усіх сферах життєдіяльності населення.

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД – процес оцінювання того, які наслідки матиме для жінок і чоловіків здійснення будь-якого планованого заходу, включаючи впровадження законодавства, стратегічної політики та програм в усіх сферах і на всіх рівнях.

ГЕНДЕРНИЙ РОЗРИВ – відмінність між чоловіками і жінками в будь-якій сфері з усього, що стосується ступеня їх участі, доступу до ресурсів, розміру винагороди, реалізації прав, повноважень та впливу, а також використання благ та переваг.

ГЕНДЕРНИЙ РОЗРИВ У ЗАРОБІТНІЙ ПЛАТІ – різниця між середніми заробітками чоловіків і жінок; показник нерівного доступу чоловіків і жінок до сфер діяльності чи ресурсів.

ГЕНДЕРНІ НЕВІДПОВІДНОСТІ – розходження в гендерній рівності, яка реально існує в світовій співдружності, регіонах та окремих країнах, а також в абсолютному гендерному статусі й становищі жінки і чоловіка.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РІВНЯ ЖИТТЯ – наявність пропорцій або диспропорцій, виражених у показниках, що характеризують відмінності у формуванні й отриманні індивідуальних доходів за статевою ознакою.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ – стійкі для даного суспільства в конкретний історичний період уявлення про відмінність між чоловіком і жінкою, про їх місце і роль у сім'ї й суспільстві.

ГЕНДЕРНО-РОЛЬОВИЙ ІНФАНТИЛІЗМ – невідповідність гендерної ролі віковій стадії гендерного розвитку, заміна або компенсація одних ролей іншими, що відповідають більш ранньому періоду життя.

ГЕНДЕРНО-РОЛЬОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ – засвоєння людиною гендерних ролей, суспільних очікувань щодо цих ролей, а також гендерний розвиток особистості, тобто формування психологічних характеристик, які відповідають гендерним ролям.

ГОМОФОБИЯ – страх чи інше негативне відношення до представників лесбіянок, геїв, бісексуалів, транссексуалів, інтерсексуалів та ін., засноване на стереотипах чи уявних упередженнях.

ГОРИЗОНТАЛЬНА СЕГРЕГАЦІЯ – один із механізмів гендерної нерівності на ринку праці, який передбачає існування так званих типових «чоловічих» і «жіночих» професій у суспільстві.

ДЕРЖАВНА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА – діяльність (або бездіяльність у разі навмисного непроведення такої політики) державних інституцій, спрямована на здійснення (безпосередньо або опосередковано) та гарантування рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків, утвердження гендерної демократії та формування гендерної культури в суспільстві.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЖІНОК – складник соціальної політики, спрямований на подолання гендерної нерівності в становищі жінок для забезпечення їм рівного соціального статусу з чоловіками через гарантування можливостей їх рівноправного розвитку.

ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ – система взаємопов’язаних і системно дійових державних інститутів, компетенція і діяльність яких спрямовані на втілення гендерних стратегій та утвердження в реальній практиці гендерної демократії відповідно до історично набутої гендерної культури суспільства.

ДИСКРИМІНАЦІЯ – обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян за расовою або національною належністю, політичними і релігійними переконаннями. Будь-яка відмінність у ставленні (виключення, обмеження або перевага), що зменшує чи заперечує можливість рівного здійснення прав.

ЄВРОПЕЙСЬКА РАДА З ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ПРИМИРЕННЯ (ЄРТП) – неурядова організація, основна діяльність якої присвячена моніторингу ситуації з толерантністю в Європі, підготовці практичних рекомендацій з покращення у сфері міжнаціональних відносин та міжкультурних комунікацій.

КСЕНОФОБИЯ – патологічний, нав’язливий страх стосовно іноземців або іноземних країн. Негативне відношення до чужинців або іноземців розглядається як ірраціональне почуття, оскільки воно не обов’язково базується на суб’єктивному конкретному досвіді особи з виникнення загрози з боку іноземців. Ксенофобія є упередженням, часто-густо пов’язаним зі стереотипним сприйняттям того, що люди з інших країн, груп, культур або ті, хто говорять іншими мовами, є загрозою. Ксенофобія тісно пов’язана з расизмом: чим більше чужинець сприймається як «інший», тим,

як правило, сильнішими є страхи та негативні відчуття. Ксенофобія є однією з найбільш поширених форм і підстав для дискримінації і порушенням прав людини.

ЛЕСБІЙКА – термін, як і термін «гей», стосується осіб, які ідентифікують себе жінками чи чоловіками з гомосексуальною орієнтацією. Переважно вживається стосовно жінок з гомосексуальними нахилами у сфері захисту прав представників ЛГБТ.

ЛГБТ (LGBT) – абревіатура з перших літер назв груп осіб за ознакою їх сексуальної орієнтації (лесбійок, геїв, бісексуалів) та категорії, які не належать до сексуальної орієнтації (трансгендер чи транссексуал). У певному контексті та політичних документах застосовується ширший за обсягом термін ЛГБТІК чи ЛГБТІКН (лесбійки, геї, бісексуали, транссексуали, інтерсекси та квіри чи лесбійки, геї, бісексуали, транссексуали, інтерсекси, квіри та ті, що не визначились).

«ЛИПКА ПІДЛОГА» – бар'єри, які утримують жінок на низькооплачуваних і малопрестижних роботах (наприклад, прибиральниць, касирок, нянь тощо).

МАСКУЛІННІСТЬ ТА ФЕМІННІСТЬ – системи властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими чи жіночими. Це такі особливості людини (насамперед – психологічні), які визначають відповідність власній психологічній статі, гендерно-рольовим нормам і стереотипам, типовим для чоловіків та жінок формам поведінки, стилям життя, способам самореалізації, вибору відповідних цінностей, установок тощо. Типовими маскулінними якостями вважаються інтелект, раціональність, незалежність, активність, сила, авторитарність, агресивність, стриманість в емоційних проявах, схильність до ризику, здатність до досягнень.

МОВА НЕНАВИСТІ (мова ворожнечі, англ. «hate speech») – всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, що за своїм походженням належать до іммігрантів.

НЕДИСКРИМІНАЦІЯ – принцип права, що полягає у однаковому ставленні до осіб незалежно від будь-якої ознаки (національності, статі, походження, сексуальної орієнтації, фізичних вад, гендерної ідентичності тощо).

НЕПРЯМА ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ виникає тоді, коли закони і норми є гендерно нейтральними, а в реальному житті притаманна дискримінація представників однієї статі. Проявом такої дискримінації є вимоги, які не мають відношення до виконання певної роботи і яким зазвичай можуть відповідати лише чоловіки.

ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ – надання переваг особам, що традиційно дискримінуються (незалежно від ознаки: раси, національності, сексуальної орієнтації, походження, віросповідання тощо) під час реалізації ними різного роду своїх прав: трудових, громадянських, політичних, цивільних тощо (працевлаштуванні, кар'єрного зростання на державній службі, отриманні освіти, пасивній чи активній реалізації виборчого права). Позитивна дискримінація як спосіб обмеження та запобігання дискримінації класичній (негативній).

ПОКАЗНИКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ – результати проведених досліджень щодо рівня толерантності суспільства, виконання вимог толерантності державною владою під час виконання її функцій, статистика щодо правопорушень, здійснених з мотивів різного типу

ненависті, та інші дані, що свідчать про рівень та обсяги толерантності у суспільстві.

ПОЛІТИКА ТВОРЕННЯ СУСПІЛЬСТВА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ – цілеспрямована діяльність гендерно орієнтованих і гендерно чутливих політичних структур у визначенні стратегічних політичних напрямів, методів, окресленні політичних і соціальних сил із забезпечення формування та функціонування такого суспільства, де жінки й чоловіки мають рівні права, свободи та можливості для добровільної участі, як рівноправні партнери, у всіх сферах життєдіяльності суспільства і мають змогу користуватися рівними політичними, економічними, соціальними і культурними привілеями, а також нести однакову відповідальність.

ПОЛІТИКА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ передбачає захист людей від невинуватої дискримінації та неупереджене ставлення до певних соціальних груп.

ПОЛІТИЧНА НЕРІВНІСТЬ СТАТЕЙ – нерівномірність, дисбаланс у становищі жінки й чоловіка при їх політичному волевиявленні та прийнятті політичних рішень.

ПРЯМА ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ за ознакою статі виникає тоді, коли спостерігається різне ставлення до жінок та чоловіків, що витікає із законів, нормативних документів або практики.

РАСИЗМ – дискримінаційні, образливі дії по відношенню до конкретних осіб або груп на підставі уявної, стереотипної «неповноцінності» такої особи чи групи осіб відповідно до її національної належності.

РОЗРИВ В ОПЛАТІ ПРАЦІ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ – одна з найбільш поширених форм дискримінації на ринку праці, яка передбачає те, що в середньому чоловіки отримують на 10-40% більше ніж жінки.

РОМОФОБИЯ – специфічна форма расизму, що полягає у нетолерантному, недружньому, ворожому ставленні по відношенню до циган як до представників окремої етнічної групи, заснована на негативних стереотипах чи міфах.

СЕКУЛЯРИЗАЦІЯ – зменшення ролі релігії в суспільстві та приватному житті індивідів.

«**СКЛЯНА СТЕЛЯ**» – образний вислів, що означає невидимий штучний бар'єр, який формується під впливом стереотипів і є репероною жінкам на шляху до керівних посад.

«**СКЛЯНИЙ ПІДВАЛ**» – явище існування небезпечних і ризикованих професій, якими зайняті переважно чоловіки, за які вони зазвичай отримують більший заробіток.

СУСПІЛЬСТВО ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ – суспільство, в якому чоловікам і жінкам надаються рівні можливості й шанси для добровільної участі в усіх видах діяльності як рівноправним партнерам і де чоловіки та жінки користуються рівними політичними, економічними, соціальними і культурними правами й свободами, а також виконують обов'язки та несуть однакову відповідальність.

СУФРАЖИЗМ – рух за надання жінкам однакових з чоловіками виборчих прав, що зародився в Англії наприкінці 19 – початку 20 століття.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ (ТЕРПИМІСТЬ) – здатність особи до терпимості (чого-небудь, кого-небудь, по відношенню до кого-небудь, чого-небудь) за умови власного внутрішнього непогодження з цінністю, по відношенню до якої здійснюється терпимість. Термін толерантність є близьким за змістом до терміна терпимість, але одностайна точка зору щодо можливості їх повного ототожнення на сьогодні в науці відсутня. Відповідно до ст. Декларації принципів толерантності, прийнятої резолюцією

5.61 Ген. Конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року, термін позначає повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. У філософії термін характеризується саме активною позицією, що формується на основі визнання універсальних прав та основоположних свобод людини, відмовою від догматизму та абсолютизму.

ТРАНССЕКСУАЛІЗМ – усвідомлення себе представником протилежної статі. Транссексуал може бути жінкою, що стала чоловіком (female-to-male, FtM), чи чоловіком, який став жінкою (male-to-female, MtF). Транссексуали можуть мати гомосексуальну, гетеросексуальну чи бісексуальну орієнтацію.

ТРАНСВЕСТИТ – особа, яка до певної міри та з певною періодичністю одягається в одяг, що традиційно призначений для осіб іншої статі. Трансвестити можуть мати гомосексуальну, гетеросексуальну або бісексуальну орієнтацію.

ТРАНСГЕНДЕР – вживається як узагальнювальний термін на позначення людей, чия гендерна ідентичність і/або гендерне вираження відрізняються від статі, до якої особа належить від народження. Термін може охоплювати: транссексуалів, інтерсексуалів, трансвеститів та інших осіб різної гендерної приналежності. Трансгендери (чи «транси») – це ті, хто переходять від статі до статі, мотивуючи це тим, що їх гендерна ідентичність може охоплювати ідентичність, що асоціюється з чоловіками та жінками, або обмінюватись між обома. Інколи трансгендери є транссексуалами: вони можуть змінювати стать шляхом медичного втручання або шляхом зміни одягу, ролей чи поведінки. Транси можуть мати будь-яку сексуальну орієнтацію.

ФЕМІНІЗМ (ЖІНОЧИЙ РУХ) – теорія рівності статей, яка є основою руху жінок за свої права; громадський рух за визнання рівних прав жінки і чоловіка у всіх сферах сімейного і суспільного життя.

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

АГЕНТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ – люди та установи, діючі соціальні суб'єкти, за допомогою яких людина соціалізується завдяки процесам навчання, комунікації, прилучення до культури.

АДАПТАЦІЯ – пристосування організмів до умов існування.

АНОМАЛІЯ – різноманітні відхилення від прийнятих природних норм, норм перебігу психічних процесів і функцій, від загальних закономірностей розвитку і поведінки.

АНОМІЯ – морально-психологічний стан індивіда, який характеризується руйнуванням системи цінностей в умовах кризи суспільства, суперечністю між декларованими цінностями і неможливістю їх досягнення. Виявляється у відчуженні людини від суспільства, апатії, розчаруванні у житті, розвитку злочинності.

АСОЦІАЛЬНА СІМ'Я – сім'я, яка порушує права і інтереси суспільства, що виявляється у протиправних діях та поведінці.

БЛАГОПОЛУЧЧЯ – стан фізичного здоров'я, емоційного комфорту і економічної забезпеченості; життя в задоволення; соціальне благо, яке виявляється у високій якості життя членів суспільства.

ВЗАЄМОДІЯ – взаємозалежний обмін діями; система взаємно обумовлених індивідуальних дій суб'єктів, спрямованих на реалізацію їх спільної діяльності.

У к л а д а ч:

Васянович Григорій Петрович, професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук

ВЗАЄМОДІЯ СОЦІАЛЬНА – процес взаємодії і взаємовпливу індивідів, соціальних груп або спільнот у ході реалізації спільних інтересів, розв’язання соціальних проблем.

ВИПРАВЛЕННЯ (ЛЮДИНИ) – вихована діяльність, спрямована на виправлення попереднього результату виховання людини, виховання у неї якостей та рис шляхом компенсування недоліків особистості, викорінення соціально згубних звичок, норм та правил поведінки, спілкування.

ВИПРАВНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС – цілеспрямований виховний процес з дітьми та підлітками в умовах спеціального освітнього закладу, спрямований на їх виправлення та перевиховання.

ВИХОВАННЯ – процес цілеспрямованого керування розвитком особистості як суб’єкта діяльності, створення умов для його забезпечення; відносно контрольований складник процесу соціалізації.

ВИХОВНА ОРГАНІЗАЦІЯ – соціальна організація, головна місія якої створення умов для цілеспрямованого виховання, розкриття здібностей та творчого потенціалу її членів.

ВИХОВНА СИСТЕМА – цілісна виховна структура, що включає в себе цілі, суб’єктів, які реалізують ці цілі; відносини, що виникають між учасниками і об’єднують їх; середовище, яке освоєне суб’єктами виховного процесу; процес керування, що забезпечує єдність компонентів виховної системи, зміст виховної роботи.

ВІКОВИЙ ПІДХІД – у соціальній педагогіці передбачає врахування у навчально-виховному процесі не тільки вікових закономірностей, а й індивідуальних проявів розвитку особистості, які зумовлені генетичними факторами та соціальними умовами.

ВІКТИМІЗАЦІЯ – процес та результат перетворення людини або групи людей на жертву несприятливих умов соціалізації.

ВІКТИМОГЕННІСТЬ – наявність в об'єктивних обставинах соціалізації характеристик та якостей, що створюють небезпеку та роблять людину жертвою несприятливих умов соціалізації.

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА – поведінка потенційної жертви, що провокує насильство.

ВІКТИМНІСТЬ – схильність людини до відхилення від нормального перебігу соціалізації; особливий стан або поведінка людини, які характеризуються певними рисами щодо того, щоб стати жертвою несприятливих умов соціалізації.

ВОЛОНТЕР – людина, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги людям, що опинилися у складних життєвих обставинах.

ГЕРОГОГІКА – галузь соціальної педагогіки, що розглядає особливості соціалізації та соціально-педагогічні проблеми людей похилого віку.

ДЕВІАНТ – особа, яка не дотримується прийнятих у суспільстві норм.

ДЕВІАЦІЯ – поведінка, що відхиляється від соціальної норми; система вчинків, що суперечать моральним нормам, прийнятим у суспільстві.

ДЕЗАДАПТАЦІЯ – процес та результат зниження адаптаційних можливостей людини до умов життєдіяльності.

ДЕЛІКВЕНТ – особа, яка чинить порушення чинного кримінального законодавства і чия поведінка у крайніх своїх проявах становить карний вчинок.

ДЕПРИВАЦІЯ – відсутність можливості чи її недостатність для задоволення людиною якої-небудь життєво важливої психічної потреби.

ДИТИНА – особа віком від народження до повноліття.

ДИТИНСТВО – динамічне соціальне утворення в межах вікового періоду від народження до повноліття, для якого характерні специфічні ознаки, має власну субкультуру та побудоване на власних соціальних зв'язках і взаєминах.

ДИТЯЧЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ – стан фізичного здоров'я, емоційного комфорту і економічної забезпеченості дитини, які створюють їй повноцінні умови для вчасного фізичного, психічного і соціального розвитку, гарантують якість життя.

ДИТЯЧИЙ БУДИНОК – державний виховний заклад для дітей сиріт та дітей з неповних сімей, які потребують допомоги держави внаслідок хвороби батьків чи позбавлення їх батьківських прав.

ДИТЯЧИЙ БУДИНОК ЗМІШАНОГО ТИПУ – державний виховний заклад для дітей різного віку, що мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки.

ДИТЯЧИЙ БУДИНОК СІМЕЙНОГО ТИПУ – окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя чи окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, і бере на виховання і спільне проживання від 5 до 10 дітей дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування.

ДИТЯЧИЙ ПРИТУЛОК (ПРИТУЛОК ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНИХ) – державний заклад соціального захисту бездоглядних та безпритульних дітей, їх тимчасового влаштування, визначення статусу та подальшого місця проживання.

ДИФЕРЕНЦІЙНИЙ ПІДХІД – цілеспрямований педагогічний вплив на групи вихованців (клієнтів), які виокремлюються соціальним педагогом за подібними індивідуальними, особистісними якостями, життєвими обставинами, проблемами тощо.

ЕКСТЕРІОРИЗАЦІЯ – процес переходу від внутрішньої, психічної діяльності до зовнішньої, практичної.

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА – документ, в якому зафіксована сукупність норм та принципів професійної поведінки спеціаліста.

ЖЕРТВА НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї.

ЖЕРТВА НЕСПРИЯТЛИВИХ УМОВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ – людина, умови розвитку і життя якої об'єктивно роблять її реальною або потенційною жертвою соціалізації.

ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ – взаємопов'язана сукупність різних видів роботи, що забезпечує задоволення потреб певної людини, колективу, групи з урахуванням вимог та потреб більш широкого соціального середовища та суспільства загалом.

ЗАКЛАДИ ДЕРЖАВНОЇ ОПКИ – спеціальні медичні, навчально-виховні, установи соціального захисту населення, в яких проживають, лікуються, вчаться та виховуються діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти-інваліди та ін.

ЗАХИСТ ДИТИНСТВА – комплекс державних заходів і зусиль суспільних організацій із законодавчого закріплення прав дітей, що ґрунтується на пріоритетах дітей, необхідності першочергової уваги до їх розвитку та гарантування їх особистих прав.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД – передбачає особливу увагу до особистості, урахування умов розвитку й формування особистості; її потреб, інтересів, статево-вікових особливостей, особистісних якостей, здібностей; урахування впливу родини, довкілля, референтних груп.

ІНСТИТУТИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ – конкретні соціальні групи та установи, які створюють умови для залучення людини до системи цінностей, норм і соціальних відносин у суспільстві.

ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНА – характеристика міри збігу цілей та інтересів у різних соціальних груп та індивідів.

ІНТРЕРІОРИЗАЦІЯ – процес перетворення зовнішніх реальних дій на внутрішні переконання.

КВАЛІФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА – нормативний документ, який містить повну характеристику трудової діяльності за означеною спеціальністю та вимоги щодо підготовки фахівця.

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ/СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – способи діяльності соціального педагога і соціального працівника, що використовуються у роботі з клієнтами.

МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ – галузь педагогічного знання, в якій на практиці відбираються та конструюються нові способи доцільної організації процесу соціального виховання.

НАСИЛЬСТВО – дії однієї чи декількох осіб стосовно іншої людини, які порушують громадські її права та свободи або які призводять до фізичного, психічного чи морального страждання.

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї (РОДИННЕ НАСИЛЬСТВО) – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру одного члена сім'ї по відношенню до інших, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи членів сім'ї як людини і громадянина і завдають йому моральної шкоди чи фізичної, психічної травм.

ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – особа (частіше це діти та молодь) або соціальні групи, що потребують допомоги у процесі соціалізації.

ОПІКА (ПІКЛУВАННЯ) – особлива форма державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишилися без піклування батьків.

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД У ВИХОВАННІ – послідовне ставлення до виховання як до особистості, до відповідального і самосвідомого суб'єкта власного розвитку.

ОСОБИСТІТЬ – людина як суб'єкт соціальних відносин і свідомої діяльності.

ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ – комплекс заходів, що передбачає навчання виховання та всебічний розвиток, в першу чергу, дітей з фізичними та розумовими обмеженнями, створення умов для розвитку їх потенційних можливостей.

ПЕНІТЕНЦІАРНА ПЕДАГОГІКА – галузь соціальної педагогіки, що вивчає проблеми виховання засуджених в умовах місць позбавлення волі.

ПЕНІТЕНЦІАРНІ ЗАКЛАДИ – спеціальні державні установи, що виконують функції покарання за кримінальні злочини, а також функції виправлення та перевиховання засуджених.

ПЕРЕВИХОВАННЯ – двосторонній виховний процес, спрямований на подолання негативних рис характеру і виявів у поведінці важковиховуваного; відновлення соціальних зв'язків.

ШКЛУВАННЯ – правова форма захисту особистісних і майнових прав та інтересів громадян, що встановлюється над неповнолітнім у віці від 15 до 18 років.

ПРАВОПОРУШЕННЯ – вид дій чи діяльності, який порушує соціальні і моральні норми суспільства, за який передбачається відповідальність згідно з чинним законодавством або перед громадою.

ПРЕВЕНТИВНА ПЕДАГОГІКА – галузь соціальної педагогіки, що займається проблемами поведінки, яка відхиляється.

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ – вихідні положення, що витікають із закономірностей науки і визначають її загальне спрямування, основні вимоги до її змісту, методів, форм організації діяльності.

ПРОФЕСІЙНА РЕАБІЛІТАЦІЯ – система заходів, спрямованих на відновлення людиною втрачених професійно важливих якостей, необхідних для повернення до трудової діяльності в тій сфері, яка найбільш придатна для людини відповідно до її індивідуальних можливостей.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНА – певна соціальна, психологічна характеристика особистості, спосіб поведінки людини залежно від її ста-

тусу і позиції у групі, суспільстві, в системі міжособистісних, суспільних відносин; соціальна функція особистості, її відповідальність певним інституціолізованим вимогам, соціальним вимогам, соціальним очікуванням; модель поведінки, об'єктивно зумовлена становищем особистості у суспільстві.

СИТУАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ – сукупність специфічної для кожного віку і наявного соціального досвіду системи стосунків суб'єкта у соціальній дійсності та особливостей виконання ним соціальних ролей відносно його статусу у соціальному середовищі.

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ – виховання дітей, що здійснюється батьками або особами, які їх замінюють (родичі, опікуни, прийомні батьки тощо).

СІМЕЙНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ – спеціаліст, що орієнтований на вирішення сімейних проблем клієнтів та надання різних видів соціально-педагогічної допомоги сім'ям (консультавання, супровід, педагогічна підтримка тощо).

СОЦІАЛЬНЕ ВІДХИЛЕННЯ – соціальний розвиток людини, поведінка якої не відповідає цінностям і нормам, що прийняті в суспільстві та середовищі життєдіяльності.

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ – процес забезпечення в суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій. Створення умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння людиною загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у неї соціально-позитивних ціннісних орієнтацій.

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА – галузь педагогіки, що досліджує особливості становлення та розвитку особистості у різних сферах життєдіяльності під впливом різноманітних соціальних факторів. Галузь педагогічної науки, яка вивчає особливості соціального виховання особистості у процесі її соціалізації.

СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – складне багаторівневе утворення, конкретний прояв суспільних стосунків, що мають місце в суспільстві, у якому живе та розвивається особистість; сукупність соціальних умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), які впливають на свідомість та поведінку.

СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО – соціальне явище, обумовлене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків стосовно неповнолітньої дитини.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ – система заходів і гарантій, які реалізують державні та недержавні організації, спрямованих на виявлення, запобігання та нейтралізацію впливу на життєдіяльність людини негативних чинників з метою дотримання прав людини, забезпечення гідних умов та рівня життя кожного члена суспільства.

СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ – спеціаліст, який організовує соціально-педагогічну діяльність з дітьми, молоддю, дорослими у різних соціокультурних середовищах з метою створення для них сприятливих умов соціалізації.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ: *традиційний* – засвоєння людиною норм, зразків поведінки, поглядів, стереотипів, які притаманні її найближчому оточенню (сім'я, сусіди, родичі, друзі); *інституціональний* – функціонує в

процесі взаємодії людини з інститутами суспільства та різноманітними організаціями, а також засобами масової інформації. У процесі такої взаємодії особистість набуває знань та досвіду соціально схвалюваної поведінки та конфліктного чи безконфліктного дотримання певних соціальних норм; *стилізований* – діє в межах окремої субкультури, як комплекс певних цінностей та особливостей поведінки, притаманний для людей певного віку, професії, національної чи соціальної групи, що в цілому впливає на стиль життя та мислення особистості; *міжособистісний* – функціонує процесі взаємодії людини з авторитетними для неї особистостями.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ: *імпринтинг* – фіксування людиною на рецепторному та підсвідомому рівні особливостей об'єктів, що на неї впливають; *наслідування* – копіювання людиною певних зразків поведінки та діяльності інших; *ідентифікація* – ототожнення людиною себе з іншими людьми, групою, спільнотою; *рефлексія* – оцінка особистістю різних проявів свого «Я»; *інтеріоризація* – процес перетворення зовнішніх, реальних операцій соціальної діяльності у внутрішні, ідеальні; *екстеріоризація* – процес переходу від внутрішньої, психічної діяльності до зовнішньої, практичної.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ВІКТИМОЛОГІЯ – галузь знань, складова соціальної педагогіки, що вивчає різні категорії людей, які стали жертвами несприятливих умов соціалізації та насильства.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – різновид професійної діяльності, спрямованої на створення сприятливих умов соціалізації, забезпечення всебічного розвитку особистості, задоволення її культурних і духовних потреб чи відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОМПЛЕКС – структурно-упорядкована та розгалужена мережа освітньо-виховних закладів, соціально-психологічних служб, територіальних груп та об'єднань тощо, спрямована на соціальний захист і реалізацію прав кожного свого члена у творчій самореалізації, успішному розвитку особистості.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС – процес взаємодії соціального педагога і клієнта, спрямований на вирішення соціальної проблеми останнього педагогічними засобами в спеціальних або природних умовах.

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ – об'єктивний і керований процес набуття індивідом статусу особистості, засвоєння та сприйняття сукупності соціально-ціннісних ставлень, які склалися в суспільстві, у ході якого відбуваються суттєві кількісні і якісні зміни у соціальних якостях, стосунках, ролях тощо.

СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ – державні, громадські організації, фізичні особи, що здійснюють соціальну політику і організовують соціальне виховання підростаючого покоління. Бувають індивідуальні, групові та масові.

СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – органи державної влади, державні соціальні інститути, установи та служби, неурядові організації та фізичні особи, що реалізують соціальну політику, забезпечують сприятливі умови для соціалізації особистості.

СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ

АВТЕНТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ – вид оцінювання, який застосовується, перш за все, у практико-орієнтованій діяльності і передбачає оцінювання сформованості вмінь та навичок особистості в умовах поміщення її у ситуацію, максимально наближену до вимог реального життя – повсякденного чи професійного.

АДАПТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ – підхід, що змінює характер навчання, не змінюючи суттєво зміст, понятійну сутність освітнього завдання та очікувані результати шляхом пристосування освітнього середовища, психолого-педагогічного процесу, освітньої програми, підбір методів засобів навчання відповідно до ООП дитини.

БУДИНОК ДИТИНИ – заклад дошкільної освіти системи охорони здоров'я для медико-соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для дітей з фізичними та/або інтелектуальними порушеннями від народження до трьох (для здорових дітей) та до чотирьох (для хворих дітей) років.

ВИКЛЮЧЕННЯ – ситуація, коли учнів у будь-який спосіб, прямо чи опосередковано, позбавляють доступу до освіти або відмовляють у такому доступі.

ГУМАННІСТЬ (лат. *humanus* – людяний) – любов, увага до людини, повага до людської особистості; добре ставлення до всього живого; людяність, людинолюбство. Система установок особистості щодо людини, групи людей, живої істоти, обумовлена моральними нормами і цінностями, представлена у свідомості переживаннями жалю і реалізована у спілкуванні і діяльності в актах сприяння чи допомоги.

Укладач:

Савостікова Катерина Ігорівна, викладач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук ЛДУ БЖД

ДЕОНТОЛОГІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ – розділ педагогічної деонтології про моральні вимоги, норми, принципи та правила поведінки, що визначають особливості взаємодії суб'єктів інклюзивної освіти.

ДИЗОНТОГЕНЕЗ – порушення індивідуального розвитку (онтогенезу).

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ ВИКЛАДАННЯ: з одного боку – концепція навчання орієнтованого на потреби дітей, а з іншого боку – принцип використання різноманітних форм організації освітнього процесу.

ДОДАТКОВІ ОСВІТНІ ПОСЛУГИ – комплекс заходів із системного психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП у процесі навчання і виховання.

ЕМПАТІЯ (*англ. empathy від (грец. patho) – співпереживання*) – розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання. Емпатія – це вміння досягти душевний стан, переживання дитини; розуміти її емоційну мову; реагувати на її психологічний стан, інтуїтивно розуміння психологічного настрою; вміння зрозуміти дитину; зрозуміти її приховані мотиви, душевний неспокій; ототожнення своїх почуттів з емоціями дитини, а також усвідомлення їх винятковості, індивідуальності.

ІНВАЛІДНІСТЬ – міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи.

ІНДЕКС ІНКЛЮЗІЇ – добірка практичних матеріалів, спрямованих на планування дій зі створення та розвитку в закладах освіти

інклюзивного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу.

ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА – документ, що визначає зміст навчання, компетенції, знання, навички та вміння, яких повинен набути учень в навчальному процесі, а також навчальні досягнення учнів, педагогічні технології навчання та, в разі потреби, необхідні адаптації або модифікації.

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з ООП, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків з метою визначення конкретних стратегій і підходів до навчання.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН Й ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА – частина Індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Розробляє їх команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти.

ІНКЛЮЗИВНА КУЛЬТУРА – система цінностей, що забезпечує виникнення у закладі освіти атмосфери доброзичливості, безпеки та прийняття, яка б стимулювала учнів до співпраці і взаємодопомоги.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – це процес, у якому школа намагається відповідати на потреби усіх учнів, вносячи необхідні зміни до навчальної програми та ресурсів, щоб забезпечити рівність можливостей. Запровадження інклюзії у сфері освіти передбачає розроблення й запровадження широкого спектра навчальних стратегій для більш гнучкого реагування на розмаїття потреб учнів. Основою концепції інклюзивної освіти є принципи, що всі діти, незважаючи на різне культурне й соціальне походження та різні рівні навчальних можливостей, повинні мати однакові можливості у навчанні в закладах освіти усіх типів. Ідеологія інклюзивної освіти спрямована на надання кожній дитині, всім відособленим і вразливим групам можливостей для результативного навчання. Інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчальне середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями.

ІНКЛЮЗИВНА ПОЛІТИКА – побудова чіткої структури цілей і принципів керування освітнім процесом.

ІНКЛЮЗИВНА ПРАКТИКА – шляхи розвитку того, чого і як навчають і навчаються, на основі інклюзивних цінностей та політики; як інклюзивні цінності впливають на структурування та зміст освітнього процесу.

ІНКЛЮЗИВНА ШКОЛА – заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми і плани, фізичне середовище, методи та форми навчання; використовує існуючі в громаді ресурси; залучає батьків; співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей; створює позитивний клімат в освітньому середовищі.

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ – комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей.

ІНКЛЮЗИВНІ ПРИНЦИПИ – система базових вимог, що забезпечує ефективність інклюзивної освіти.

ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР – установа, що створюється з метою забезпечення права дітей з ООП віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної і загальної середньої освіти в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг і забезпечення їхнього системного кваліфікованого супроводу.

КЛЮЧОВІ ІДЕЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ: 1) Розуміння і визнання, що люди різняться між собою за своїм соціальним, економічним і культурним походженням, особливостями індивідуального розвитку і це – нормальне явище. 2) Лідери в громаді несуть відповідальність за створення єдності й гармонії в соціальному середовищі. 3) Соціальним групам необхідно надавати допомогу, щоб вони користувалися в громаді рівними правами. 4) Потрібно розуміти, що існують різні ставлення до людей із різних соціальних груп. 5) Існують можливості створення навчального

середовища для учнів із різним рівнем індивідуального розвитку. б) Розуміння питання динаміки взаємовідносин між меншістю й більшістю, в тому числі й ризиків, пов'язаних із процесом інтеграції.

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗІЇ: 1) Інклюзія – це процес. Її слід розглядати як неперервний пошук кращих способів врахування питань багатоманітності. Вона навчає людей співіснувати, приймаючи відмінності, які постають при цьому в більш позитивному світлі та розглядаються як стимул для заохочення дітей і дорослих до навчання. 2) Інклюзія спрямована на виявлення й усунення бар'єрів. Вона передбачає збір, узагальнення й оцінювання інформації з великої кількості різних джерел, щоб удосконалити освітню політику і практику, стимулювати дітей і дорослих до навчання. 3) Інклюзія створює умови для присутності, участі та досягнень усіх учнів. Термін «присутність» означає наявність певного місця навчання дітей і те, наскільки регулярно і пунктуально вони його відвідують. Термін «участь» описує якість їхнього досвіду під час перебування в місці навчання й тому вимагає врахування думок тих, хто навчається. Термін «досягнення» стосується не лише результатів тестів чи іспитів, він охоплює також результати навчання в межах усіх навчальних планів і програм (curriculum). 4) Інклюзія вимагає підвищеної уваги до дітей з «групи ризику», для яких існує небезпека відрахування з закладу чи низької успішності. Йдеться про моральний обов'язок вести ретельне спостереження за групами, які, за статистикою, найбільш часто потрапляють до «групи ризику», і, за потреби, вживати заходів для забезпечення їхньої присутності, участі та досягнень у системі освіти. 5) Інклюзія як освітня концепція постійно розвивається і є вкрай важливою для формування політики й стратегій, спрямованих на усунення причин і наслідків дискримінації, нерівності та виключення. При впровадженні інклюзивної освіти слід враховувати, що це поступальний процес, який має ґрунтуватися на чітко сформульованих принципах, орієнтованих на розвиток

усієї системи освіти. У його проведенні повинні бути задіяні політичні та релігійні діячі, місцеві органи освіти і засоби масової інформації, громадські організації та самі діти.

КОГНІТИВНЕ НАВЧАННЯ – плани, дії, кроки та процеси, спрямовані на реалізацію будь-яких завдань навчання або вирішення проблеми.

КОМАНДА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ – взаємоузгоджена комплексна діяльність фахівців за участі батьків дитини з ООП, спрямована на створення необхідних умов в освітньому процесі, з метою розвитку особистості дитини, засвоєння нею знань, умінь і навичок, їх самореалізації та соціалізації.

КОМУНІКАТИВНА СИСТЕМА ОБМІНУ КАРТИНКАМИ – форма допоміжної альтернативної комунікації, що дає змогу компенсувати недостатність мовленнєвих навичок у процесі комунікації і сприяє налагодженню продуктивного контакту.

КООПЕРАТИВНЕ НАВЧАННЯ – метод навчання учнів, що припускає співробітництво учнів у групах. За таких умов учні досягають успіхів у навчанні, лише взаємодіючи один з одним.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ – набір показників з описом результатів, яких має досягти учень для отримання оцінки. Використовуються як форма оцінки, що показує учням, яким чином вони можуть добре виконувати роботу чи досягти більш високих результатів.

КРОКИ НА ПІДТРИМКУ ІНКЛЮЗИВНОГО РУХУ: проведення на місцях ситуаційного аналізу, який має виявити масштаби проблеми, наявні ресурси й можливості їх використання на підтримку інклюзивної освіти; мобілізація громадської думки на підтримку права на освіту для кожного; досягнення консенсусу

щодо концепції інклюзивної якісної освіти; реформування законодавства на підтримку інклюзивної освіти відповідно до правових норм міжнародних конвенцій, декларацій і рекомендацій; надання підтримки створенню потенціалу на місцях з метою дальшого розвитку інклюзивної освіти; знаходження механізмів вимірювання впливу інклюзивної та якісної освіти; розроблення механізмів виявлення дітей, які не охоплені шкільною освітою, та контроль за наданням їм допомоги для повернення в школу й отримання освіти; надання допомоги вчителям, щоб вони краще усвідомлювали свою роль у системі впровадження інклюзивної освіти, яка відкриває для них нові можливості, а не створює ще одну проблему.

МЕДІАТЕКА – сучасна бібліотека, оснащена широкою палітрою мультимедійних засобів різного формату поряд із друкованою літературою, що максимально наближає дитину до використання всього спектра джерел інформації.

МЕТА ОСВІТНЬОЇ ІНКЛЮЗІЇ полягає у тому, щоб ліквідувати соціальну ізоляцію (влучення), яка є наслідком негативного ставлення до різноманіття. Відправною точкою для освітньої інклюзії є переконання, що освіта є одним з основоположних прав людини й основою для більш справедливого суспільства.

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ – способи взаємопов'язаної діяльності учителя й учня, спрямовані на виявлення та оцінювання змісту та характеру досягнень його навчально-пізнавальної діяльності.

МОДИФІКАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ – трансформації характеру викладання навчального матеріалу шляхом зміни освітніх цілей, змісту та/або концептуальної складності навчального завдання для конкретної особи з ООП, у тому числі шляхом спрощення змісту і скорочення матеріалу, інтеграції двох або більше навчальних предметів.

НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР – заклад загальної середньої освіти для дітей з ООП, які зумовлені складними порушеннями розвитку.

НАЙБІЛЬШ СУТТЄВІ ПЕРЕШКОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: відсутність гнучкості фінансування; надто велику наповнюваність класу (кількість дітей більше 20); традиційний брак навчальних матеріалів, обладнання, технічних засобів навчання у загальноосвітніх закладах, а також (меншою мірою) непристосованість приміщень до особливих потреб дітей; брак спеціалістів та спеціальних послуг для дітей з особливими потребами, які навчаються в умовах загальноосвітнього закладу. Таким чином така система освітніх послуг базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу, з розвитком відповідного інклюзивного освітнього середовища.

НАРІЖНІ КАМЕНІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ: 1) Цінування й визнання – це визнання окремих осіб і груп та повага до них. Це визнання відмінностей у розвитку дітей шкільного віку, а не прирівнювання обмежених можливостей до патології; підтримка загальноосвітніх шкіл, які є чутливими до відмінностей; поширення переконання, що ми всі заслуговуємо на те, щоб мати здоров'я, освіти й соціальні програми. 2) Розвиток людини – це сприяння розвитку талантів, навичок і вибору жити життям, яке цінують люди і яке заслуговує на підтримку. Це означає надання всім можливостей для навчання й розвитку, опіка та рекреаційні програми, які спрямовані на сприяння і стимулювання розвитку й удосконалення особистості, а не лише простий догляд за дітьми. 3) Причетність та участь – це забезпечення прав і необхідної підтримки особистості для того, щоби брати участь у прийнятті рішень, які стосуються особисто її, сім'ї та життя суспільства. Це означає, що молоді люди прийматимуть рішення і контролюватимуть послуги

для молоді, батьки братимуть участь у складанні навчального плану й прийнятті рішень щодо питань, які впливають на життя їхніх дітей; громадяни братимуть участь у прийнятті рішень щодо політики; участь особистості в політичному житті суспільства. 4) Близькість – це спільне користування фізичним і соціальним простором для того, щоб (за бажання) відбувалася взаємодія можливостей. Це означає спільне користування шкільними бібліотеки, живими куточками, майстернями, садово-городніми ділянками та ін.). 5) Матеріальний добробут – це забезпечення матеріальними ресурсами для того, щоб діти і їхні батьки могли повноправно брати участь у житті суспільства. Це охоплює безпеку й захищеність у школі і вдома.

ОБМЕЖЕННЯ АКТИВНОСТІ – труднощі, які може мати особа при здійсненні діяльності.

ОБМЕЖЕННЯ УЧАСТІ – проблеми, з якими особа може зіткнутись в життєвих ситуаціях.

ОСОБА З ІНВАЛІДНІСТЮ – особа, яка має стійкі фізичні, психічні, інтелектуальні чи сенсорні порушення, що під час взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати її повній та ефективній участі у житті суспільства на рівні з іншими.

ОСОБА З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ – навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність.

ОЦІНЮВАННЯ – процес визначення і вираження в умовних знаках – балах, а також оцінювальних судженнях учителя ступеня засвоєння учнями знань, умінь і навичок відповідно до вимог освітніх програм, рівня старанності та стану дисципліни.

ПЕДАГОГІЧНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ – неупереджене, об'єктивне ставлення педагога до учнів з ООП, яке ґрунтується на любові та повазі до них, абстраговане від особистісних симпатій та антипатій.

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ – системний метод створення, застосування і визначення всього процесу навчання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ОПТИМІЗМ – впевненість у прогресі розвитку дитини, вірі в її можливості.

ПЕРЕВАГИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: завдяки цілеспрямованому спілкуванню з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей; ровесники відіграють роль моделей для дітей з особливими освітніми потребами; оволодіння новими вміннями та навичками відбувається функціонально; навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей; у дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті.

ПЕРЕВАГИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ІНШИХ ДІТЕЙ: діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей; діти вчаться налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них; діти вчаться співробітництву; діти вчаться нестандартній поведінці, винахідливості, співчутливості до інших.

ПЕРЕВАГИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ ТА ФАХІВЦІВ:

вчителі інклюзивних класів краще розуміють індивідуальні особливості учнів; вчителі оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що дає їм змогу ефективно сприяти розвиткові дітей з урахуванням їхньої індивідуальності; спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) починають сприймати дітей більш цілісно, а також вчать дивитися на життєві ситуації очима дітей.

ПОРТФОЛІО – накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь учнів ставити цілі, планувати й організувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.

ПОРУШЕННЯ – проблеми, що виникають у функціях або структурах, – істотне відхилення, втрата тощо.

ПРИНЦИПИ ГРОМАДСЬКО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ: самовизначення; самодопомога; розвиток лідерства; локалізація за місцем проживання; об'єднана сфера послуг; максимальне використання ресурсів; долученість (інклюзія); відповідальність; послідовність і неперервність освіти.

ПРИНЦИПИ ДЕОНТОЛОГІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ – вихідні незаперечні вимоги, що висуваються до професійної діяльності педагога і виконують функцію соціальних орієнтирів його поведінки в різних системах взаємин з учнями з ООП, їхніми батьками, колегами по роботі та суспільством.

ПРИНЦИПИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень; кожна людина здатна

відчувати і думати; кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою; адаптація системи до потреб дитини, а не навпаки; справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків; всі люди потребують підтримки і дружби ровесників; задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної дитини; визнання спроможності до навчання кожної дитини та, відповідно, необхідність створення суспільством відповідних для цього умов; залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей; командний підхід у навчанні та вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів; складність завдань повинна відповідати здібностям дитини; рівний доступ до навчання у загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною; подолання потенційних бар'єрів у навчанні.

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ – організація освітнього процесу, що припускає створення під керівництвом учителя проблемних ситуацій і активну самостійну діяльність учнів з їх розв'язання, в результаті чого відбувається творче оволодіння знаннями, вміннями та навичками, а також розвиток інтелектуальних здібностей.

ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ – організація навчання, коли знання і навички набуваються у процесі планування та виконання практичних завдань, проєктів.

ПРОФЕСІЙНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ОBOB'ЯЗОК – уявлення про сукупність принципів і моральних розпоряджень, що ставляться суспільством до особи вчителя, а також виконання ним професійних обов'язків.

ПСИХІЧНЕ ПОРУШЕННЯ – тимчасове або постійне порушення у психічному розвитку людини, що включає порушення мовлення, емоційної сфери, у тому числі пошкодження мозку, інтелектуальні

порушення, затримка психічного розвитку, що створює труднощі у навчанні.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ, КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІ ЗАНЯТТЯ (ПОСЛУГИ) – діяльність, спрямована на поліпшення процесів розвитку та соціалізації дитини з ООП, що здійснюється педагогічними працівниками закладів освіти, ІРЦ або іншими фахівцями з метою максимально можливого розвитку її особистості та подальшої інтеграції в суспільство.

РЕКОМЕНДАЦІ З ПЕРЕТВОРЕННЯ ЗВИЧАЙНОЇ ШКОЛИ НА «ШКОЛУ ДЛЯ ВСІХ»: Оцінка фізичної доступності будівель. Проведіть повне оцінювання приміщень школи і прилеглої території. Залучайте до цього процесу самих учнів. Складіть список необхідних робіт для забезпечення фізичної доступності й визначте обсяг майбутніх витрат. Якщо не знаєте, чи врахували все, що потрібно зробити, щоб забезпечити повну фізичну доступність усіх приміщень і території школи, зверніться до професіоналів або людей з інвалідністю. **Оцінка доступності освітнього середовища.** Проведіть аналіз інформації, програмного і технічного забезпечення, що використовуються в освітньому процесі й потенційно здатні викликати труднощі в окремих дітей. Постійно будьте в курсі нових адаптивних технологій, застосовуваних в освітніх процесах (шрифт Брайля, мова жестів і відповідні матеріали, сенсорні екрани, ноутбуки тощо). Зберігайте всю письмову інформацію в комп'ютері, щоб у будь-який момент можна було надати її в альтернативних форматах. **Включіть питання розуміння інвалідності в освітні програми.** Плануючи освітні програми для школи, проаналізуйте, як у них відображена проблема інвалідності, особливих потреб. Використовуйте недискримінаційні ресурси і книги. Прагніть дотримуватися соціального підходу до питань інвалідності, особливих потреб. (Наприклад, попросіть усіх дітей написати своє ім'я шрифтом Брайля.) Використовуйте властиву дітям доброту і чесність, щоб уникнути подальшої дискримінації.

Використання позитивних образів людей з інвалідністю. Переконайтеся в тому, що для всіх учнів доступна інформація і позитивні приклади про дітей і дорослих з інвалідністю, особливими потребами. Запросіть людей з інвалідністю розповісти дітям про себе і про своє життя. **Внесіть різноманітність до освітніх програм.** Використовуйте різноманітні підходи й методи, плануючи навчальну діяльність. Створіть єдиний банк ідей і методів, працюючи разом зі своїми колегами. Сконтактуйтеся з іншими школами й організаціями для обміну підходами, ідеями і методичними матеріалами. Наймогутніший освітній ресурс у будь-якій школі – це її учні. Використовуйте роботу в групах і парах, залучаючи до них дітей різного віку і різних здібностей.

Проведіть оцінювання школи на предмет її інклюзивності. Переконайтеся в тому, що оцінювання кожного учня проводиться відповідно до його попередніх досягнень; що процеси оцінювання доброзичливі стосовно всіх учнів і не заважають практиці інклюзії.

Забезпечте доступність спілкування школи з батьками дітей. Врахуйте, що не всі люди спілкуються однаково (усно чи то письмово). Проведіть оцінку комунікаційних потреб і можливостей усередині школи і надайте учням і батькам інформацію у відповідному форматі (наприклад, шрифтом Брайля, великим шрифтом, на аудіо- або відеокасеті, мовою жестів, в електронній формі тощо.). Постійно пам'ятайте, що Ваша школа надає послуги не тільки учням, а й їхнім батькам та опікунам. Переконайтеся, що акустично будівлі школи доступні для спілкування людей зі слабким слухом. **Сприяйте розвитку атмосфери, що вітає різноманітність.** Підтримуйте участь дітей з інвалідністю і дайте їм можливість висловлюватися. Розробіть систему, що дає дітям з інвалідністю або особливими потребами можливість висловлювати свої думки і пропозиції. Дозвольте дітям мати вплив на роботу школи, на запроваджені у ній правила і практику. **Будьте стратегічно націлені на інклюзію.** Школа повинна постійно перебувати у процесі пошуку і вдосконалення. Шукайте перешкоди (можливо, приховані) і постійно плануйте дії, спрямовані на їх

подолання. **Використовуйте допомогу і підтримку ззовні.** Залучайте спеціальних педагогів, фізіотерапевтів та інших медичних працівників, щоб сприяти навчальному процесові. Зазвичай такі фахівці виступають у ролі консультантів, і потрібно систематично проводити тренінги з метою реалізувати їхні рекомендації та усунути перешкоди на шляху взаємодії.

РЕСУРСНА КІМНАТА – спеціально облаштована кімната у закладі чи установі освіти, що відповідає принципам універсального дизайну і розумного пристосування, призначена для надання (проведення) індивідуальних та/або групових психологопедагогічних і корекційно-розвиткових послуг/занять; психологічного розвантаження; соціально-побутового орієнтування, набуття навичок самообслуговування.

РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ – структурний підрозділ закладу післядипломної педагогічної освіти, основним завданням якого є методичне й аналітичне забезпечення діяльності ІРЦ.

РОЗВИТОК ДИТИНИ З ООП – взаємопов'язаний процес безперервних кількісних і якісних змін у біологічній, психічній, соціальній і духовній (моральній) сферах, ключовими чинниками яких є процес навчання та виховання.

РОЗУМНЕ ПРИСТОСУВАННЯ – запровадження необхідних модифікацій та адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з ООП конституційного права на освіту на рівні з іншими особами.

САНАТОРНА ШКОЛА – заклад загальної середньої освіти з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування.

СЕГРЕГАЦІЯ – ситуація, у якій діти з ООП отримують освіту у відокремлених закладах/установах, пристосованих до різних (або до певного виду) порушень у дітей, в ізоляції від інших дітей.

СКАФОЛДИНГ – педагогічна технологія, що дає змогу учневі виконати завдання або досягти цілей навчання, недосяжних для його індивідуальних зусиль або можливостей.

СКЛАДНЕ ПОРУШЕННЯ – сукупність фізичних та/або психічних порушень.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ З ООП – процес і результати засвоєння дитиною певних знань, умінь, навичок, цінностей, зразків поведінки, що дає їй змогу стати дієздатним учасником соціальних стосунків як повноцінний громадянин, працівник та сім'янин.

СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ – багатосторонній процес прогресуючого соціального розриву, що вилучає певні групи та осіб із соціальних відносин та установ і перешкоджає їм брати повноцінну участь у визначеній законодавчими та регуляторними нормами діяльності суспільства, в якому вони мешкають.

СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ – відсутність умов для реалізації їхнього права на освіту, працевлаштування, індивідуальну мобільність, охорону здоров'я, участь у політичному та громадському житті, на доступ до ресурсів та послуг.

СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ – процес, спрямований на забезпечення людям, які зазнають ризику бідності та соціального вилучення, можливостей та ресурсів, необхідних для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті та досягти рівня життя і добробуту відповідно

до стандартів якості життя. Дії держав відповідно до принципів соціальної інклюзії мають забезпечувати людям ширші можливості для участі в підготовці та прийнятті рішень, що їх стосуються, та реалізації їхніх основних прав.

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ – процес перетворення порівняно самостійних, слабо пов'язаних між собою об'єктів (індивідів, груп, держав) у єдину, цілісну систему, що характеризується узгодженістю та взаємозалежністю її частин на основі загальних цілей, інтересів. Це встановлення оптимальних зв'язків між соціальними інститутами, групами, гілками влади й управління. Основою соціальної інтеграції слугує діяльність людей у межах того чи іншого суспільно-політичного ладу. Мета соціальної інтеграції полягає у створенні «суспільства для всіх», у якому кожна особа має права та обов'язки і покликана відігравати в житті цього суспільства активну роль.

СОЦІООСВІТНЄ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ – внутрішньовідомча і міжвідомча взаємодія суб'єкта системи управління інклюзивної освіти в системі державного та громадського сектора, спрямована на розробку, прийняття та реалізацію рішень щодо розвитку, навчання і виховання дітей з ООП в умовах інклюзії.

СПЕЦІАЛЬНА ШКОЛА – заклад загальної середньої освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку.

СПІЛЬНЕ ВИКЛАДАННЯ – організація освітнього процесу в класі, коли двоє чи більше педагогів спільно проводять навчання в єдиному фізичному просторі/класі.

СТРУКТУРИ ОРГАНІЗМУ – анатомічні частини організму, такі як органи, кінцівки та інші компоненти.

ТЕХНОЛОГІЇ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ – спосіб організації освітнього процесу, під час якого вибір педагогічних засобів і темпу навчання враховує індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їхніх здібностей, ООП та сформованого досвіду.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ – терпимість, стійкість до невизначеності, конфліктів, поведінкових відхилень, агресивної поведінки, до порушень норм і меж.

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН У СФЕРІ ОСВІТИ – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм і послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

УЧАСТЬ – залучення особи у життєву ситуацію/суспільну діяльність.

ФАКТОРИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА – сукупність усіх чинників середовища (температура, вологість, світло, гравітація, субстрат, живі організми тощо), що діють на живий організм або надорганізмову систему (моноцен, демоцен, плейоцен, біом, біосфера). Не всі вони однакові за своїм значенням, вплив окремих компонентів взагалі незначний. Всю різноманітність факторів ділять за походженням і характером дії на три великі групи – абіотичні, біотичні та антропогенні. До абіотичних відносять фактори неорганічної або неживої природи, до біотичних – вплив живої природи, а також людини. Антропогенні фактори зумовлені діяльністю людини, вплив її на природу може бути як свідомим, так і стихійним, випадковим. Такий поділ певною мірою є умовним, оскільки кожен з факторів існує і проявляється лише як результат загальної дії середовища.

ФІЗИЧНЕ ПОРУШЕННЯ – тимчасове або постійне порушення в розвитку та/або функціонуванні органа людини унаслідок хронічного або інфекційного захворювання.

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ – вид оцінювання, мета якого отримання детальної інформації про поточні досягнення учнів і можливості їхнього удосконалення. У молодшій школі – це інтерактивне оцінювання досягнень учнів, що дає змогу вчителю відповідним чином адаптувати освітній процес. Використання формувального оцінювання дозволяє відстежувати особистісний поступ дитини, хід опановування нею навчального матеріалу та вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію особистості.

ФУНКЦІЇ ОРГАНІЗМУ – фізіологічні функції систем організму (включаючи психологічні функції).

ЦІННОСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: визнання того, що всі діти можуть навчатися; робота зі всіма дітьми, незалежно від їх віку, національності, мови, походження, особливостей розвитку; вдосконалення освітніх структур, систем і методик для забезпечення потреб всіх дітей; це частина великої стратегії із створення інклюзивного суспільства; динамічний процес, який перебуває постійно в розвитку.

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА

АБСЕНТЕЇЗМ (лат. *absens* – відсутній) – байдуже ставлення людей до здійснення своїх громадсько-політичних прав, ухилення від виконання громадянських обов’язків, насамперед – свідоме ухилення виборців (електорату) від участі у голосуванні. Абсентеїзм є проявом багатьох негативних моральних якостей людини – пасивної життєвої позиції, соціальної байдужості, відсутності почуття патріотизму тощо. Звичайно, існують обставини, які сприяють абсентеїзму, проте вони, як правило, є скоріше приводом, ніж причиною громадської пасивності людей. Такими обставинами є недосконалість будь-якої виборчої системи держави, невіра в те, що голосуванням можна вплинути на долю свого народу і свою власну тощо. Щоб перебороти абсентеїзм, деякі держави юридично чи морально впливають на виборців. Так, неучасть у виборах в Італії призводить до моральних санкцій, у Мексиці – до штрафу або позбавлення волі, у Греції й Австрії – до тюремного ув’язнення на строк від кількох місяців до одного року.

АВТОРИТАРИЗМ (франц. *autoritarisme*, від лат. *autoritas* – вплив, влада) – одна з форм догматизму в обґрунтуванні моралі, що виявляється в тлумаченні моральних вимог. Замість об’єктивних аргументів на користь необхідності саме таких моральних вимог А. вказує на авторитетну особу (Бог, людина, яку вважають авторитетною), від якої вони виходять. При цьому порушують правила аргументації, припускаючись логічної помилки «сам сказав» (лат. *ipse dixit*). Авторитаризм характерний, зокрема, для релігійних вчень. Так, неопротестантизм єдиним джерелом моральних вимог вважає абсолютну волю Бога, яка не піддається раціональному аналізу. Передбачає сліпе виконання приписів авторитета без розуміння їх смислу. В дійсності зобов’язуюча сила моральних вимог залежить не від їх автора, а від того, що вони виражають об’єктивні закони розвитку су-

У к л а д а ч:

Костишин Емілія Іванівна, доцент, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук ЛДУ БЖД

спільства і людини як особистості. Недемократичний характер авторитаризму полягає в тому, що він передбачає сліпе виконання людьми моральних приписів навіть за умови нерозуміння їх смислу. На відміну від моральних вимог юридичні набувають сили в результаті офіційного законодавства держави, яка проголошує ці норми і виражає їх у письмовому вигляді.

АВТОРИТЕТ (*лат. *autoritas* – вплив, влада*) – популярна особа (група людей або організація), що користується повагою, довірою інших людей у тій чи іншій сфері життєдіяльності чи й у суспільному житті загалом і здатна впливати на їх погляди і поведінку. Розрізняють абсолютний, або заслужений авторитет і відносний, або незаслужений. Авторитет є одним з факторів налагодження і підтримки суспільної дисципліни і наступності в розвитку колективу чи суспільства. Крайнощами авторитету є авторитаризм (тобто проголошення безумовної віри у непогрішимість авторитету і сліпа покора йому, наприклад, «вождизм») і нігілізм, який виявляється в запереченні будь-якого значення авторитету в житті суспільства, зокрема й морального. Якщо авторитет ґрунтується на тверезій, об'єктивній оцінці його діяльності, то він є одним із факторів суспільної дисципліни і наступності в розвитку суспільства. «Липові» авторитети завдають значної шкоди окремим людям і суспільству загалом.

АГАФОЛОГІЯ (*грец. *вчення про добро**) – частина практичної філософії або етики, в якій з'ясовується природа і сутність «вищого блага». За Сократом, вищим благом є злиття ідеї чесноти з ідеєю блаженства. І вища чеснота складає і вище щастя.

АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА – поведінка, яка спричиняє шкоду іншим людям. Агресивну поведінку, як правило, пов'язують із негативними емоціями (наприклад, із гнівом), негативними мотивами (наприклад, із прагненням нашкодити), з негативними уста-

новками (наприклад, шовіністичними упередженнями) і руйнівними діями. Типовими проявами агресивної поведінки є конфліктність, лихослів'я, примус, негативне оцінювання, погрози застосування фізичної сили тощо. Основними мотивами є прагнення домінування над людьми і використання їх у своїх цілях та схильність до руйнування. Дослідники цієї проблеми називають демографічні, індивідуально-психологічні та соціально-психологічні фактори агресивної поведінки. Особливо загрозливою причиною цього негативного явища є неконтрольована державою пропаганда агресії, насильства та жорстокості. Психологія і педагогіка мають значні досягнення у з'ясуванні природи і сутності агресії, виробили форми і методи боротьби із цим злом. Проте виховна робота батьків, викладачів школи і вузів навіть за умови бездоганного знання цих методів приречена на поразку у боротьбі з цим злим монстром (випущеним із пляшки Джином) – сучасними «засобами масової інформації». Агресивна людина, як правило, має такі негативні моральні якості: віроломність, жорстокість, дратівливість і запальність, грубість, нахабність, мстивість, неввічливість, сварливість, схильність до хамства, цинізм, запальність, нетерпимість, непристойність, зарозумілість, черствість, безсердечність, неввічливість, непристойність, чванливість.

АГРЕСІЯ (*лат. aggressio – напад*) – інстинктивна індивідуальна поведінка людей, тварин, яку породжує страх, лють тощо. Вона виражається в нападі або загрозі нападу на особин свого (рідше чужого) виду. Це мотивована деструктивна поведінка, що не відповідає нормам і правилам суспільного співіснування людей і завдає фізичної шкоди об'єктам нападу, або викликає в них психологічний дискомфорт у формі негативних переживань, стану напруженості та ін. Це фізична або словесна поведінка людини, спрямована на пошкодження або зруйнування. У випадку, якщо агресія виявляється в найбільш екстремальній і соціально неприпустимій формі, вона переростає у насильство. Види та форми агресивної поведінки: фізична агресія – використання фізичної сили проти іншої особи; вербальна

агресія – вираз негативних почуттів як через форму (крик, виск), так і через зміст словесних відповідей (прокляття, погрози); непрямая агресія, обхідним шляхом спрямована на іншу особу або ні на кого не спрямована; роздратування – готовність до прояву негативних почуттів при найменшому порушенні (запальність, грубість); негативізм – опозиційна манера в поведінці від пасивного опору до активної боротьби проти сталих звичаїв і законів; образа – заздрість і ненависть до оточуючих за дійсні та вигадані дії; підозрілість – в діапазоні від недовіри і обережності стосовно людей до переконання в тому, що інші люди планують і приносять шкоду; почуття провини – виражає можливе переконання суб'єкта в тому, що він є поганою людиною, що спричинює зло, а також відчуває докори сумління; «кібертретирування» (cyberbullying) – форма поведінки, яка полягає у розси­ланні повідомлень агресивного та образливого характеру з використанням нових інформаційних та комунікаційних технологій (інтернет, мобільний телефон).

АДАПТАЦІЯ (лат. *adaptatio*, від *adapto* – пристосовую) – пристосування до зовнішніх умов; моральна адаптація – соціальна адаптація, що виявляється в пристосуванні людини як особистості до життя в соціальному оточенні (сім'я, трудовий колектив, інші соціальні групи) у відповідності з моральними вимогами в цьому оточенні і своїми особистими уявленнями про добро і зло, потребами, інтересами тощо. Відбувається у процесі соціалізації людини, критичного засвоєння норм і цінностей соціального середовища, інтеріоризації моральних цінностей колективу, тобто трансформації зовнішніх щодо неї загальних моральних вимог в самовимоги. Адаптацію проходить кожна людина у процесі свого індивідуального розвитку завдяки освіті і вихованню, трудовій і професійній підготовці.

АДАПТАЦІЯ СОЦІАЛЬНА – процес інтеграції індивіда в суспільство, в результаті якого відбувається формування його само-

свідомості і рольової поведінки, здатності до самоконтролю і самообслуговування тривалого процесу інтеграції індивідів у суспільство; процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, а також результат цього процесу. Співвідношення названих компонентів, які визначають характер поведінки людини, залежить від ціннісних орієнтацій індивіда і від можливостей їх досягнення в соціальному середовищі.

АДЕКВАТНА ПОВЕДІНКА (лат. *adaequatus* – *порівняний*) – поведінка, що відповідає конкретній життєвій ситуації, в якій перебуває людина. Морально адекватною є поведінка людини, яка ґрунтується на принципах добра і справедливості. Неадекватною є протилежна поведінка людини, яка ігнорує загальнолюдські принципи, норми або правила поведінки. Іноді вдаються до поняття «афект неадекватності», яке визначається як негативний емоційний стан людини, що виникає у зв'язку з невдачами в її діяльності, і виявляється в ігноруванні самого факту невдачі або небажанні визнати себе її винуватцем. Афект неадекватності виявляється в імпульсивних діях.

АДМІНІСТРАТИВНА ЕТИКА (нім. *administrieren* – *керувати*, від лат. *administrare* – *керувати*) – вид професійної етики, наука про застосування моральних принципів і норм до діяльності і поведінки посадових осіб в апаратних структурах державної влади і місцевого самоврядування, дотримуючись яких керівник чи державний службовець визначає моральні стандарти до виникаючих в установі проблем, самостійно аналізує ці стандарти і несе особисту відповідальність за прийняті рішення. Адміністративна етика досліджує таке коло проблем: визначення складових адміністративної етики; питання дотримання адміністративної етики; особливості взаємних стосунків представників держави і громадян, зокрема інституційний тип взаємовідносин державних службовців і підприємців. Вона досліджує всі моральні аспекти діяльності державних службовців і ке-

рівників і містить у собі такі основні компоненти: 1) цінності – переконання, думки, взаємовідносини індивідів, ставлення соціальних груп і суспільства в цілому до таких питань, як свобода, справедливість, відповідальність тощо; 2) стандарти і норми – принципи, що визначають дії людей відповідно до законів, кодексів і правил; 3) особливості зовнішнього середовища – умови, в яких здійснюється діяльність державних службовців (політичні, соціальні, культурні); 4) організаційна поведінка – різні форми діяльності службовців, орієнтовані на цінності конкретного суспільства або установи, організації в рамках визначених стандартів і норм. Фактично адміністративна етика шукає відповідь на такі питання: як виявляється добро і зло у поведінці державних службовців; які умови і мотиви сприяють їх високоморальній поведінці; як прищепити їм високі моральні принципи. Від успішного розв'язання цих питань залежить моральний клімат в органах державного управління будь-якого рівня. Щоб поведінка державних службовців була адекватною відповідним стандартам і нормам, необхідний внутрішній і зовнішній контроль і такі механізми, які дали б змогу реалізувати ці норми на практиці. Внутрішній контроль і здійснюється завдяки моральним принципам, якими керуються службовці, особливо при прийнятті ними управлінських рішень. Світова практика, історичний досвід свідчить про те, що державні службовці повинні мати не тільки професійні знання, вміння і навички, а й такі моральні якості, як чесність, справедливість, відповідальність перед законом, поважне (а ще краще – шанобливе) ставлення до громадян, самодисципліна. В останній час автори звертають особливу увагу на ті риси, якими має володіти адміністратор, ділова людина: компетентність, рішучість, уміння приймати рішення, високий рівень відповідальності, працездатність, гостре відчуття специфіки ділової ситуації, чесність, комунікабельність. Чимало етичних аспектів містить у собі проблема стилю керівництва.

АЛЬТРУЇЗМ (франц. *altruisme*, від *alter* – *інший*) – моральний принцип, згідно з яким благо іншого і він сам морально є більш

значущим, ніж особисте «Я» і його особисте благо; принцип, що полягає у співчутті до інших людей, безкорисливому служінні їм, у готовності жертвувати для їх блага власними інтересами до самозречення. Поняття було введено в етику французьким мислителем О. Контом, який сформулював принцип «vivre pour autrui» – «жити для інших». Конт розрізняв характерний для тварин інстинктивний альтруїзм, що об'єднує індивіда з родом, а пізніше руйнується цивілізацією, і альтруїзм, що виникає і розвивається уже в її рамках і перетворюється в кінцевому результаті в спонтанну вроджену властивість, що об'єднує всіх людей. Моральне вдосконалення людей, за Контом, відбувається у процесі виховання соціального почуття альтруїзму, яке має протистояти егоїзму. Як принцип життя альтруїзм виражається в максимі «Роби так, щоб твій особистий інтерес служив чужому інтересу» але при цьому слід враховувати, що правило «Не зашкодь» превалює над правилом «Допомагай ближньому». Принцип альтруїзму спрямований проти егоїзму, який культивувався і культивується в експлуаторському суспільстві. Цей принцип, як і «золоте правило моралі» та християнська заповідь «Возлюби ближнього свого як самого себе» виражають свою адресованість егоїстичному відособленому індивіду.

АМОРАЛІЗМ (*грец. а – заперечна частка і лат. moralis – моральний*) – характеристика поглядів, лінії поведінки і способу життя особистості, яка ґрунтується на нігілістичному ставленні до людини і суспільства, загальнолюдських моральних цінностей. Аморалізм – це і повна безпринципність при реалізації своїх інтересів, і відвертий цинізм, людиноненависництво, і граничний нігілізм індивідуалістично настроєної людини. Наслідком аморалізму є заперечення моралі, принципів добра, справедливості, сумління і виправдання жорстокості, цинізму, мізантропії (людиноненависництва), підступності, обману, проповідування розпусти тощо. До аморалізму належать і теоретичні спроби виправдати аморальні вчинки людей, зокрема заклики визнати законним використання

будь-яких засобів для досягнення нібито моральних цілей (макіавеллізм, езультство). В історії етики були численні спроби теоретично обґрунтувати принципи аморалізму. Це стосується насамперед скептицизму, релятивізму і волонтаризму. Аморалізм проповідували Фр. Ніцше, Л. Клагес, ідеологи фашизму і сталінізму. Поняття «аморальний» і «неетичний» іноді ототожнюють, проте це різні поняття. Аморальним є вчинок, який суперечить нормам моралі, а неетичним – вчинок, який суперечить нормам, які рекомендує наука про мораль, – етика. А норми моралі не завжди збігаються з нормами, які рекомендують теоретики моралі.

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ (*грец. anthropos – людина і centrum – центр, осереддя*) – світоглядний принцип, згідно з яким людина є центром Всесвіту і вищою його метою. Класичного формулювання принцип антропоцентризму набув уже у відомому висловлюванні Протагора «Людина є мірою всіх речей». Виник антропоцентризм на ґрунті антропоморфізму. Правда, людина тоді ще не виокремлювала себе із природи. Принцип антропоцентризму є основним і в сучасній філософській антропології, яку представляють М. Шелер, Г. Плейснер, А. Гелен та інші мислителі. Згідно з поглядами Шелера, всі центральні проблеми філософії можна звести до запитання: що є людина? У Новий час антропоцентризм протиставлявся філософським і соціологічним концепціям, в яких суверенність індивіда по-різному протиставлялась суспільним структурам. Так, найпереконливіше визначення сутності людини як сукупності всіх суспільних відносин К. Маркса пізніше було ототожнене з визначенням людини в цілому (сутність + явище), наслідком чого було варварське ставлення в Союзі до людини як живої істоти, яка будучи носієм сутності, сукупності суспільних відносин, не перестає бути унікальною самоцінною живою істотою. Основним недоліком антропоцентризму є виправдання ним негативного або й варварського ставлення до природи, дискримінація її самоцінності. Предмети і явища не тільки неживої, а й жи-

вої природи розглядаються як такі, що можуть бути лише засобом, що задовольняє утилітарні потреби людини. Людина оголошується господарем природи, а тому має право брати із навколишнього світу потрібні їй ресурси навіть шляхом кривдження інших біологічних видів. Однією з основних причин екологічної кризи сучасна етика вбачає в антропоцентризмі. Вагомим аргументом для спростування антропоцентризму є еволюційне вчення Ч. Дарвіна, яке опустило людину із невиправданих висот і визначило її місце серед інших живих істот.

АПАТІЯ (грец. *apatheia* – безпристрасність, нечутливість, байдужість) – байдужість, відсутність співчутливого ставлення до світу; стан, при якому понижені або повністю втрачені внутрішні спонуки, інтереси, емоційні реакції. Особливого значення термін набув в етиці стоїків, які позначали ним істотну властивість добродісного стану (мудрості), позитивну здатність переборювати афекти, зберігати душевну незворушність, не радіти з того, що викликає насолоду у звичайних людей, не зазнавати страждань від усього того, чого бояться люди, навіть смерті, зберігати такий стан спокою, при якому почуття і пристрасті не заважають діяльності розуму. Вченню про апатію передували концепції Давньої Індії, зокрема вчення про нірвану як абсолютний спокій, що вважався найвищим станом людської душі. Про зв'язок пристрастей і мислення писав ще Аристотель. Правда, він вимагав лише помірності пристрастей, обмеження їх негативного впливу на процес мислення. Принцип апатії, відчуженості від земних пристрастей пізніше був використаний в християнській етиці.

АСКЕТИЗМ (грец. *asketes* – добре навчений, борець; від *aske* – той, хто в чомусь вправляється) – моральний принцип і відповідний спосіб життя людини, що полягає в крайньому обмеженні її матеріальних потреб, добровільній відмові від життєвих благ і насолод, придушенні чуттєвих прагнень, приреченні себе на додат-

кові труднощі і страждання з метою досягнення високої міри внутрішньої свободи, самовдосконалення, викорінення поганих звичок, досягнення ідеалу (морального, релігійного тощо); аскет – людина, яка веде суворий спосіб життя, вкрай обмежуючи свої життєві потреби. У первісному суспільстві аскетизм виявлявся у формуванні фізичної витримки, здатності долати нестатки, як засіб самовдосконалення чи підвищення статусу індивідів і певних груп людей. Ідеться про деякі табу, ініціації, побутову обрядовість, насамперед обряд посвячення юнацтва в статус дорослих, який вимагав тривалого недоїдання, ізоляції від людей, заподіяння тілесних мук. Пізніше ідеї аскетизму виявляються у філософських і релігійних ученнях. Перші прояви ідеї аскетизму мали місце в ученнях піфагорійців, кініків, стоїків, релігійних системах Давнього Сходу. Так, стоїки терміном позначали, зокрема, «вправи у чеснотах», з допомогою яких набували здатності утримуватись від нерозумних пристрастей: страху, скорботи, гніву, насолоди тощо. Християнський аскетизм монахів і аскетів був спрямованим на придушення й умертвіння чуттєвої природи людини. Йдеться не лише про статеве утримання, але й відмову від насолод, які приносять людині споглядання, слухові і смакові відчуття тощо. Католицизм розглядає аскетизм як етику монахів (чернецтва), протестантизм – як слідування утилітарно-етичним нормам: бережливість, помірність, працьовитість, а православ'я вважає аскетизм загально християнським моральним обов'язком, що здійснюється в різних формах, зокрема у формі чернецтва, і розуміє аскетизм як свідоме набуття християнських чеснот і досягнення релігійно-моральної досконалості.

АСОЦІАЛЬНА ЛЮДИНА (*герц. a – заперечна частка і socialis – товариський, громадський*) – соціально байдужа людина. Сутність людини – сукупність суспільних відносин, тому спроба уникати цих відносин негативно впливає на духовний світ людини, зокрема й на її мораль, яку вона освоює у процесі соціалізації, інтеріоризації нею загальних моральних вимог у специфічні само-

вимоги. Асоціальна людина – це людина яка, не визнаючи соціальних норм, прийнятих у певному суспільстві, ігноруючи їх, втрачає зв'язок з реальністю в плані своєї поведінки, деморалізується, почуває себе розгубленою, «закинутою» в чужий для неї світ. Психологи і соціологи вперши вдалились до поняття у першій половині ХХ ст. При цьому до такої категорії включали різні групи людей; найчастіше – жебраків, бродяг, бездомних, повій, циган тощо. Асоціальних людей слід відрізняти від антисоціальних, оскільки останні не просто байдуже, а вороже (принаймні – з неприязню) ставляться до інших людей чи суспільства загалом.

БІЗНЕС-ЕТИКА – складова етики ділових відносин, яка досліджує особливості функціонування і розвитку моралі у сфері підприємницької, комерційної діяльності і формулює для цієї сфери відповідні рекомендації. Складність виконання цих завдань полягає в тому, що моральні і утилітарні відношення є чи найбільш несумісними, оскільки перші орієнтовані на добро, а другі – на користь. У сфері підприємницьких відносин чи не найчастіше виникають на цьому ґрунті суперечності і конфлікти, недопущення чи усунення яких перебувають у центрі уваги бізнес-етики. Деякі мислителі висловлювали думку навіть про несумісність бізнесу і моралі, але практика передових країн Західної Європи і США свідчить, що значну частину суперечностей і конфліктів можна усунути при бажанні конфліктуючих сторін. Ділові відносини охоплюють не тільки виробничу, організаційну і правову сфери, бо навіть дуже близькі люди час від часу є їх суб'єктами. Загалом етика ділових відносин досліджує безособистісні, практично-утилітарні відносини людей з метою їх гармонізації, гуманізації, узгоджує їх (на стільки це можливо) з моральними вимогами. Бізнес-етика, формулюючи загальні принципи і правила моральних відносин у підприємницькій діяльності, враховує їх специфіку у різних сферах цієї діяльності. Так, вона аналізує моральні виміри діяльності менеджера, моральні аспекти у ставленні фірми до найманого

працівника тощо. Вона, зокрема, робить перелік і формулює ділові і моральні якості, які повинен мати менеджер, націлює його на те, як прогнозувати і уникати типових конфліктів, які можуть виникнути в його діяльності. Так, з'ясовуючи моральні аспекти у ставленні фірми до найманого працівника, обґрунтовує, зокрема, вимоги, яких має дотримуватися роботодавець, звільняючи працівника. Ось лише деякі з них: – працівника може бути звільнено лише з поважної причини; при звільненні працівника необхідно дотримуватися «належного процесу»; звільнення з роботи повинне мати якомога менше шкідливих наслідків для працівника і роботодавця.

БІОЕТИКА (з грецької мови *βίος* – життя, *ἔθος* – звичай) – нормативне знання, що охоплює моральну проблематику, пов'язану з розвитком біомедичних наук, які стосуються питань генетики, медичних досліджень, терапії, турботи про здоров'я і життя людини. Термін «біоетика» ввів у 1927 Фріц Ягр у статті «Біоетичний імператив», як поняття про моральні засади використання лабораторних тварин і рослин. Сучасне уявлення про біоетику розробив у 1971 році американський біохімік Ван Ренсселер Поттер з метою виокремлення вчення про моральність людської поведінки з позиції біологічно-медичної галузі та інших соціально-орієнтованих наук про життя. Подальший розвиток біоетики пов'язаний з ім'ям голландського лікаря Андре Хеллегерса. Для нього характерний розгляд біоетики як простору діалогу між медициною і філософією. Розуміння біоетики в його концепції як дисципліни, покликаної синтезувати медичні та етичні знання, отримало більше поширення і приходять на зміну поттерівському розумінню. Це наука, яка займається відношеннями, які етика має із проблемою пов'язаної з життям, як наприклад: штучне запліднення, генетична маніпуляція, розмноження – *in vitro* тощо.

БЛАГО – об’єкт та засіб задоволення людських потреб. Блага розділяються: за природою – на матеріальні та нематеріальні – духовні (духовні цінності); за натуральними характеристиками – на продукти і послуги; за ступенем віддаленості від кінцевого споживання – на споживчі блага і ресурси; за тривалістю використання – на короткочасні і довготривалі; а характером споживання – на приватні і суспільні. За К. Менгером розрізняють блага за ступенем їх наближення до безпосереднього задоволення потреб: блага першого порядку – це блага, які безпосередньо задовольняють потреби (наприклад, продукти, які можна безпосередньо спожити), блага другого порядку – блага, які використовуються для створення благ першого порядку, блага третього порядку – блага, які використовуються для створення благ другого порядку й т.д.

БЛАГОДІЙНІСТЬ (ФІЛАНТРОПІЯ) – діяльність, за допомогою якої приватні ресурси добровільно і безплатно розподіляються їх власниками з метою сприяння нужденним людям, вирішення суспільних проблем, а також удосконалення умов суспільного життя. Благодійність носить (на відміну від милостині) організований, переважно безособовий характер і спрямована на суспільно значущі цілі. Специфічними формами благодійництва є меценатство, спонсорство і волонтерська діяльність. В інших визначеннях називають такі властивості благодійності: добровільність і безкорисливість (не передбачає одержання прибутків); адресується соціально незахищеним групам людей, не тільки біднякам, а й громадським активістам, фахівцям, представникам творчих професій, студентам та некомерційним і неполітичним організаціям, які відчувають нестачу в коштах для вирішення індивідуальних, професійних, культурних та суспільних завдань; здійснює недержавна організація. Соціальні критики благодійності називають численні аргументи на користь її шкідливості (в кінцевому підсумку): за допомогою благодійності імущі класи намагаються відкупитися від експлуатованих ними трудящих і зняти гостроту соціальних антагонізмів, тому благодійність – джерело соціального і морального зла, «самообман

нечистої совісті»; різновид бізнесу, інструмент політичного та ідеологічного впливу; звільнити суспільство від злиднів можна лише за умови масштабних структурних соціальних перетворень; наслідком благодійності є масовий і самовідтворюваний шар утриманців, які живуть лише на допомогу з бідності і ні на що інше не здатні. Прихильники благодійності називають свої аргументи: навіть мріючи про майбутнє справедливе суспільство, нераціонально відмовлятися від благодійності в існуючому суспільстві; філантропічна допомога не завжди розбещує (вона повинна стимулювати ініціативу, активність, винахідливість); справжня благодійність може і повинна забезпечувати людей не предметами споживання, а засобами, за допомогою яких вони можуть самі собі допомагати, для чого благодійність повинна стати освіченою, науковою, технологічною, контрольованою.

БЮРОКРАТИЗМ (франц. *bureau* – бюро, контора і грец. *kratos* – влада) – система відношень і звичаїв, зумовлена безконтрольністю держави; канцелярщина, зволікання, тяганина, зневажливе ставлення до суті справи під виглядом або заради дотримання формальності. Бюрократизм слід відрізнити від бюрократії, яка є неодмінною умовою функціонування держави і становить собою адміністративну систему організацій, що складається з ряду офіційних осіб, посади і пости яких утворюють ієрархію і які різняться формальними правами і обов'язками, що визначають їх дії і відповідальність. Бюрократизм виявляється у бездушному ставленні службовців і керівників до громадян, у формалізмі, безініціативності, круговій поруці, холуйському ставленні до колег, які перебувають на вищому щаблі бюрократичної системи.

ВЗАЄМНИЙ АЛЬТРУЇЗМ (РЕЦИПРОКНИЙ АЛЬТРУЇЗМ) – вид соціальної поведінки, при якій індивіди ведуть себе з деякою долею самопожертви стосовно один одного, але нерідко в тому випадку, якщо чекають відповідної саможертви. Термін запровадив соціобіолог Р. Трайверс. Цей тип поведінки притаманний не

тільки людям, а й деяким тваринам. Деякі форми взаємного альтруїзму (взаємодопомогу людей в екстремальних ситуаціях, підтримку безпорадних, хворих, дітей, людей похилого віку) називають «непрямим взаємним альтруїзмом», оскільки в цьому випадку передбачається «послуга у відповідь на послугу», хоча б непрямим чином – через посередництво «третьох осіб», які пізніше можуть прямо чи опосередковано віддячити за допомогу.

ВЗАЄМОДОПОМОГА – діяльність індивідів, спрямована на взаємну підтримку з метою виживання і збереження групи. Стосунки взаємодопомоги ґрунтуються на основі спільних інтересів і цілей. Колективи, групи людей надають не тільки практичну допомогу, а й емоційну, зокрема в ситуації, коли член групи прагне позбутися почуття песимізму, ізоляції, самотності, нерозуміння людей, які його оточують. Атмосфера довіри і підтримки в колективі допомагає людині об'єктивно оцінити ситуацію, яка склалася в її житті, відчувати в собі сили і впевненість, необхідні для подолання внутрішніх і зовнішніх труднощів, вселяють почуття оптимізму. Вибір моральний – акт моральної діяльності, який полягає в тому, що людина, виявляючи свою суверенність, самовизначається стосовно системи цінностей і способів їх реалізації в лінії поведінки чи окремих вчинків, стосовно відповідних принципів, рішень і дій. Аналіз проблеми взаємодопомоги пов'язаний із з'ясуванням таких феноменів, як моральний намір та моральна спонука.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – категорія, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей. Відповідальність полягає в усвідомленні сенсу і значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків особи з позицій інтересів суспільства або певної групи. У психологічній літературі існує безліч підходів до визначення поняття «відповідальність» та до її основних характеристик. Це пов'язано з тим, що на сучасному етапі розвитку суспільства перед людиною ставляться нові вимоги до її суб'єктивних

особистісних властивостей, таких як самостійність, ініціативність, та відповідальність, які допомагали б їй пристосуватися до постійних змін у середовищі та сприяли б її особистісному розвитку. У радянському соціумі був розповсюджений феномен колективної відповідальності. К. Роджерс визначає відповідальність як головну ознаку сформованої особистості. Самовизначення – сутнісна ознака природи людини, тому кожен відповідальний за те, чим він є. На сучасному етапі уявлення про відповідальність носять особистісно-орієнтовану спрямованість. В центрі наукових досліджень стоять питання духовної тактивності та самовдосконалення особистості. Відповідальність є характеристикою будь-яких реальних людських відносин та стосується майже всіх аспектів людської діяльності. Це одна з найважливіших характеристик людини, яка є ознакою моральної зрілості у регулюванні суспільних відносин. Свій прояв відповідальність знаходить у характері особистості, в її почуттях, самосвідомості та різних формах поведінки. У різних дослідженнях та концепціях відповідальність розуміється як свобода вибору, волі та засобів існування або як дотримання моральних норм, як спосіб реалізації життєвої позиції або як спосіб самореалізації особистістю своєї сутності.

ГЕДОНІЗМ (грец. *hedonē* – *насолода*) – один із способів обґрунтування сутності моралі, її природи та функцій. Всю сукупність моральних вимог прибічники гедонізму зводять до однієї загальної цілі – одержання насолод та уникнення страждань. Причому ця ціль розглядається як основне рушійне начало в людині, закладене в ній природою. Поняттям протилежним гедонізму є «аскетизм». Основоположником гедонізму вважається Арістип, учень Сократа. Арістип розрізняв два стани душі людини: задоволення як м'яке, ніжне і біль як грубий, поривчастий рух душі. При цьому він не цікавився відмінностями між видами задоволення. Шлях до щастя, на думку Арістіпа, полягає в досягненні максимального задоволення і уникненні болю. А сенс життя, за Арістіпом, полягає саме у фізичному задоволенні.

ГІДНІСТЬ – поняття моральної свідомості, яке виражає уявлення про цінність всякої людини, як моральної особистості, а також категорія етики, що означає особливе моральне ставлення людини до самої себе і ставлення до неї з боку суспільства, в якому визнається цінність особистості. Поняття гідності вживається у законодавствах численних країн та у міжнародному праві. Гідність є одним з ключових понять Конституції України (ст. 3, 21, 28, 41, 68, 105). В ній, зокрема, визнано гідність однією з «найвищих соціальних цінностей» в Україні (ст. 3), задекларовано, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах» (ст. 21) та що «кожен має право на повагу до його гідності» (ст. 28). Гідність громадян охороняється Цивільним кодексом України та Кримінальним кодексом України, зокрема у Цивільному кодексі України: гідність визнано особистим немайновим благом (ст. 201); задекларовано право на повагу і недоторканність «гідності та честі» фізичних осіб (ст. 297, пп. 1, 2); зафіксовано право фізичних осіб звернутися до суду з позовом про захист їх гідності та честі (ст. 297, п. 3); пониження «честі та гідності фізичної особи» визнано моральною шкодою, яка підлягає відшкодуванню (ст. 23). В Україні діють міжнародні конвенції, що стосуються захисту людської гідності – «Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню» та «Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання».

ГІДНІСТЬ ПРОФЕСІЇ – поняття, пов'язане з конкретним становищем людини в службовому колективі, її професійними заслугами, відповідною до цього пошаною і повагою. Професійна гідність – самооцінка індивідом своєї професійної діяльності, внутрішня впевненість у власній цінності як професіонала, почуття самоповаги до власних професійних надбань. Професійна гідність певною мірою базується на почутті професійної честі, оскі-

льки вельми важливою для формування самооцінки є оцінка суспільством значимості тієї чи іншої професії.

ГОРДІСТЬ – почуття особистої гідності, самоповаги. Відчуття задоволення від усвідомлення досягнутих успіхів, переваги в чому-небудь. Також те, що викликає такі відчуття, чим гордяться. Гордість може бути як відповідною, справедливою, адекватною, так і наслідком невідповідної самооцінки, пихи, бундючності. В сучасній українській мові вживається як позитивне чи нейтральне, однак історично в давньослов'янській мові воно мало негативне значення і саме в такому значенні розглядали гордість в Середньовіччі, що відображене у церковному ставленні до неї як до смертельного гріха. Для розрізнення цих двох аспектів використовують два різних слова власне гордість коли кажуть про позитивне явище і гординя коли про негативне. Фома Аквінський ще в 13-му столітті писав: «Еклезіаст» говорить: «Всі гріхи починаються з гордості... гординя чи бажання бути важливим, є стартовим пунктом всіх гріхів».

ГУМАНІЗМ (лат. *humanus* (людяний) від *homo* – людина) – сукупність поглядів, які виражають ставлення до людини, як до найвищої цінності, визнають її гідність і права на свободу, щастя, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей. У тоталітарних державах людина сама по собі не цінується. Ставлення до неї визначається її ставленням до влади, її ідеології. Гуманізм закликає до побудови справедливого, гуманнішого суспільства за допомогою засобів морального виховання, етики, яка ґрунтується на людських та інших природних цінностях, в душі розуму і вільного пошуку, завдяки використанню людських здібностей.

ГУМАНІСТИЧНА ЕТИКА – напрям у філософії, що поширився у США в 20-их роках ХХ ст. Автори цієї теорії (І. Файт, К. Гарнет, І Левін та інші) аналізують моральність у тісному взаємозв'язку з психологією окремої особистості. Пізніше проблеми гуманістичної

етики досліджували інші мислителі, насамперед Ж.-П. Сартр та Е. Фромм. Фромм вважав, що любов до себе, оскільки вона неможлива без любові до інших, є вищою цінністю. Гуманістичній етиці протистоїть авторитарна етика. Прихильники гуманістичної етики вважають, що саме любов до себе протистоїть самолюбству і егоїзму. На їх думку, якщо людина піклується про себе, то, цінуючи і поважаючи себе, вона є відповідальною, прагне до розвитку, самореалізації, в кінцевому підсумку – до свободи. З людиною, яка любить себе, затишно, з нею добре співпрацювати і спілкуватися. Повага до співрозмовників, навіть опонентів, толерантність, доброзичливість тісно пов'язані із самоповагою людини. Людину, яка поважає себе, уособлює її сумління. Протестуючи проти утиску, приниження, проти загрози стати інструментом в чийхось руках, їй легше зрозуміти і відчувати самоцінність інших людей. Більшість представників цієї етики вважають, що людина доброю народжується. Усе, що в неї є доброго, служить збереженню життя, розвитку людини, а зло спрямоване на її деградацію.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА (від лат. *deviatio* – відхилення) – поведінка, що не відповідає соціальним нормам певного суспільства і виражається у діях, вчинках або бездіяльності окремих індивідів і соціальних груп, що порушують законодавчо встановлені або загальноприйняті в даному соціумі норми, правила, принципи, зразки поведінки, звичаї, традиції. У залежності від способів взаємодії з реальністю та порушенням тих чи інших норм суспільства прояви девіантної поведінки поділяються на 5 видів: *делінквентний вид* девіантної поведінки – сукупність протиправних вчинків та злочинів, які не відповідають формально зафіксованим соціальним та юридичним нормам; *адиктивний вид* девіантної поведінки – поведінка, що зумовлюється залежністю від різних хибних пристрастей; *патохарактерологічний вид* девіантної поведінки – поведінка, що зумовлюється патологічними змінами характеру, що сформувалися в процесі виховання; *психопатологічний вид* девіантної поведінки – ґрунтується на психопатологічних симптомах та синдромах – це прояви

тих чи інших психічних порушень та захворювань; *грунтується на суперцінностях* – це виявлення обдарованості, таланту, геніальності в якійсь сфері діяльності, які виходять за рамки звичайного, нормального сприйняття.

ДЕГУМАНІЗАЦІЯ – багаторівневе явище, характерне як для індивідуальної, так і колективної свідомості, що полягає у втраті гуманістичних начал, загальнолюдських моральних і духовних цінностей, відмові від світогляду, заснованого на людяності, справедливості, повазі і увазі до людини, її індивідуальних та особистісних особливостей. Це дії, спрямовані на позбавлення суб'єкта прав, пов'язаних з належністю до людського роду. В області соціальної психології дегуманізація припускає дії, в результаті яких окремі соціальні групи, народи або раси, сприймаються як неповноцінні і гідні належати до роду людського. Дегуманізація найчастіше пов'язана з конфліктами. Також спостерігається в звичайному житті, як прояв моральної відсторонення. Дегуманізація не завжди пов'язана з расизмом або ксенофобією і може набувати різних форм.

ДЕОНТОЛОГІЯ (від грец. *δέον*. – *належне*) – вчення про проблеми моралі і моральності, розділ етики. Термін введений філософом утилітаристом Бентамом для позначення теорії моральності як науки про мораль. Згодом наука звузилася до характеристики проблем людського обов'язку, розглядаючи обов'язок як внутрішнє переживання примусу (моральна вимога), задається етичними цінностями. Залежно від змісту професійного обов'язку людей різного фаху в наш час виокремилися і, в цілому, встановилися такі прикладні дисципліни: медична деонтологія, яка визначається як сукупність принципів поведінки, професійних засобів спілкування лікарів із хворими й колегами; юридична деонтологія, що визначена як галузь юридичної науки, яка являє собою узагальнену систему знань про кодекс професійної поведінки юриста; педагогічна деонтологія як наука про поведінку педагога

відповідно до професійного обов'язку; поліцейська деонтологія як міждисциплінарна наука про соціальні норми й професійні стандарти належної поведінки співробітників поліції; психологічна деонтологія, що вивчає етичні аспекти взаємодії «той хто допомагає – той, хто приймає допомогу» та психологічно особистісні механізми, які забезпечують моральну надійність фахівців допоміжних професій; соціальна деонтологія, що вивчає професійно-етичні норми та принципи поведінки й діяльності соціального працівника; журналістська деонтологія як комплекс правових та етичних норм відповідальної поведінки працівників ЗМІ; військова деонтологія. Поняття «деонтологія» у сучасному світі пов'язують з ім'ям Іммануїла Канта (172–1804 рр.), видатного філософа, засновника німецької класичної філософії. Однак сам термін «деонтологія» введений до наукової термінології трохи пізніше, у ХІХ ст. англійським філософом Ієремією Бентамом (1748–1832 рр.). Термін «деонтологія» з'явився на території колишнього СРСР у 1946 р., коли видатний хірург-онколог М. Петров вирішив видати книгу про медичну етику. Але він розумів, що в СРСР така книга опублікована бути не може оскільки етика, генетика, кібернетика вважалися тоді в СРСР забороненими буржуазними науками. Тому в рукописі термін «етика» він замінив на нікому в той час невідомий термін «деонтологія». Так на території колишнього СРСР з'явився термін, який використовується і в наш час не лише в медицині, а й в усіх інших науках, які розглядають різні аспекти належної поведінки. Що стосується деонтології як навчальної дисципліни, то вона вперше була введена в науковий обіг ще у 80-х рр. минулого століття саме в Україні в Харківському юридичному інституті (нині Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого) за ініціативою професора В. Горшенюва. Відтоді вона увійшла до програми навчання всіх юридичних вищих навчальних закладів на пострадянському просторі.

ДИСКРИМІНАЦІЯ (*лат. discriminatio – розрізнення*) – умисне обмеження (позбавлення) прав і законних інтересів одних осіб,

організацій чи соціальних груп порівняно з іншими (на підставі раси, національності, політичних чи релігійних переконань, майнового стану, віку, статі тощо). У міжнародних відношеннях поняття охоплює також відношення до держави (або груп держав), зазіхання на їх права, що загрожує загально визнаним принципам міжнародного права. ООН виключає расову політичну, релігійну та інші види Д. в міжнародних відношеннях (ст.55, 62, 73).

ДИСЦИПЛІНА (*лат. disciplina – вчення, виховання, розпорядок*) – встановлений, обов'язковий порядок поведінки членів трудового колективу, громадян, діяльності організації, що відповідає нормам права і моралі суспільства (за умови, що вони збігаються) або вимогам певної організації. У суспільстві завжди існує загальнообов'язкова дисципліна. і спеціальна диципліна, обов'язкова лише для членів певної організації (трудова дисципліна, військова тощо). Спонукальні причини дисциплінованості людини можуть бути різними – боязнь покарання, прагматичні міркування, бездумна звичка дотримуватися нав'язаних норм і схем діяльності. Позитивною моральною якістю є лише така дисциплінованість, яка є наслідком інтеріоризації особистістю пропонованих їй обов'язків, норм і схем поведінки та діяльності у самовимоги. Надто сувора дисципліна часто є шкідливою, оскільки позбавляє ініціативи членів суспільства (чи відповідного колективу) і система суспільства, втрачаючи необхідну гнучкість, перетворюється в бездушну, казенну машину. Розрізняють такі види дисципліни: трудова – дотримання правил і норм трудової діяльності, виконання відповідних обов'язків; договірна – виконання зобов'язань за договорами; платіжна (фінансова) – своєчасне і повне здійснення платежів і розрахунків; технологічна – суворе дотримання технологічного регламенту, встановленого згідно з технологічною документацією. Відсутність дисципліни породжує безпорядок, хаос, наслідком чого є часті конфлікти, зокрема й моральні. Дисциплінованій людині, як правило, притаманні такі чесноти: принциповість, працьовитість, обов'язковість, надійність, пунктуальність, небайдужість.

ДОБРО – найбільш загальне поняття моральної свідомості, етична категорія, що характеризує позитивні моральні цінності. Добро – це основна моральна цінність, яка часто пов’язується з категорією блага. Категорія етики, якою позитивно оцінюють певні поведінку, явища чи події. Благо, моральне, правильне, стверджувальне, позитивний початок, корисне, пожиточне. Протистоїть злу, поганому, руйнівному, негативному початку. Моральне добро і моральне зло взаємно визначаються і пізнаються одне через друге. Відносний характер уявлень про добро і зло проявляється в тому, що різні культури (наприклад, Захід та Схід) трактують і оцінюють добро і зло по різному; кожна конкретна історична епоха має своє бачення добра і зла (традиція, стереотипи поведінки як найбільші моральні цінності минулого уступають місце відмові від традицій, їх переосмисленню і моральною цінністю, добром стає самостійність, творчість); благо, добро для одного може стати злом для інших, втрачається самоцінність добра (характерна ознака нашого часу); розмивається межа між добром і злом, проте моральне добро є самодостатнім.

ЕВДЕМОНІЗМ (з грец. *eudaimonia* – щастя) – філософсько-етична традиція і життєва установка, що визнає щастя єдиним або вищим благом. Етичний напрям, що вважає своїм принципом або метою життя щастя. Це античний принцип життєрозуміння, пізніше в етиці – принцип тлумачення і обґрунтування моралі, згідно з яким щастя («блаженство») є найвищою метою людського життя. Передумовою античного евдемонізму є Сократова ідея внутрішньої свободи, що досягається завдяки самосвідомості особи та її незалежності від зовнішнього світу. Хоча евдемонізм виник одночасно і в тісному зв’язку з гедонізмом, вони у відомому сенсі протистояли один одному: щастя є не просто тривале і гармонійне задоволення (Аристотель), а результат подолання прагнення до відчуттів, насолод шляхом самообмеження, вправ, аскези, звільнення від прив’язаностей до зовнішнього світу та його благ й свобода, що досягається при цьому, від зовнішньої

необхідності й мінливостей долі; це розумність, тотожна справжній чесноті. Кініки виставляють як життєвий принцип боротьбу з пристрастями, що поневолили людину. Киренаїки по суті розвивають ті ж мотиви: щастя залежить не від зовнішніх обставин, а від вироблення правильного відношення до них. Стоїцизм характеризує внутрішню свободу людини як радісну покірливість долі, бо значення для нього має лише те, що залежить від його відношення до зовнішніх обставин, а не від мінливостей долі.

ЕВТАНАЗІЯ (нім. *euthanasie* від грец. *eu* – добре і *thanatos* – смерть) – тиха безболісна смерть; умертвіння невиліковно хворого для того, щоб припинити його страждання. Розрізняють пасивну і активну евтаназію. Пасивна – це свідоме, навмисне припинення лікування хворого, щоб його муки швидше скінчились. Активна – це навмисне уведення медичних препаратів чи застосування інших дій, які швидко і безболісно припиняють життя людини. При цьому медичні препарати можуть бути введені або лікарем, або лікар може видати медичні препарати, які пацієнт вводить собі самостійно. Проблема евтаназії обговорюється дуже давно. Більше двох тисяч років вона вважається забороненою медичною практикою. Проблема автаназії і до цих пір залишається дискусійною. У наш час евтаназія дозволена за певних умов у Голландії, Бельгії, Люксембурзі, Швейцарії, в деяких штатах США, а в багатьох країнах обговорюється питання про її легалізацію. Розрізняють добровільну і недобровільну евтаназію. Добровільна евтаназія здійснюється за згодою хворого. Так, у США немало людей дають письмову згоду на евтаназію. Недобровільною називають евтааназію, яка здійснюється без згоди хворого, що перебуває в комі, але за згодою родичів чи опікунів. Евтаназія як умертвіння породжує численні правові, соціальні і моральні проблеми, які стосуються дій як тих, хто здійснює і дає згоду на умертвіння, так і хворого (нагадаймо, що релігія забороняє людині добровільно йти із життя). Багато лікарів з релігійних чи своїх особистих міркувань відмовляються робити евтаназію.

ЕГОЇЗМ (лат. *ego* – я) – ціннісна орієнтація людини, що характеризується переважанням в її життєдіяльності корисливих особистих інтересів і потреб стосовно інтересів інших людей і соціальних груп (сам термін «егоїзм» виник у XVIII ст.). Егоїст вважає задоволення своїх особистих інтересів вищим благом. При цьому до інших людей він ставиться як до об'єкта й засобу досягнення корисливої мети. Протилежним феноменом стосовно егоїзму більшість мислителів вважають альтруїзм. Егоїзм виявляється в ситуації конфлікту, коли задоволення особистого інтересу йде на шкоду інтересам іншої людини (чи інших людей). Егоїзм іноді ототожнюють із себелюбством та індивідуалізмом, але це різні якості людини, хоча вони й перебувають у взаємозв'язку. Класифікація егоїзму: диктаторський; егоїзм особистої винятковості (основний принцип: «всі повинні дотримуватися моральних принципів, крім мене, якщо це мені вигідно»); «анархічний» (основний принцип: усім дозволено задовольняти власні інтереси, як їм заманеться). Деякі мислителі вважають егоїзм необхідною якістю людської природи.

ЕМПАТІЯ – глибоке, майже безпомилкове сприйняття внутрішнього світу іншої людини, її прихованих емоцій і смислових відтінків; емоційна співзвучність з її настроєм і переживаннями; здатність всією глибиною своєї душі розуміти (розумом і серцем) цю людину в її інтересах. Емпатія містить у собі два елементи: розуміння емоційного стану іншої людини і його прийняття (під розумінням тут мають на увазі не раціональну, а скоріше інтуїтивну форму осягнення внутрішнього світу іншої людини).

ЕТИКА (грец. *ethos* – звичай) – філософська наука, об'єктом вивчення якої є мораль, її розвиток, норми і роль у суспільстві. Одна з найдавніших теоретичних дисциплін, яка виникла як частина філософії. Термін «етика» запропонував Аристотель для визначення філософського вчення про мораль. Етика як філософська наука вивчає мораль, з'ясовує місце моралі в системі суспільних

відносин. Її завдання традиційно бачили у створенні ідеальної моделі міжлюдських відносин. Мораль – одна з форм суспільної свідомості, система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулює поведінку людей. Вона будується на силі переконання, громадської думки, традицій, авторитетів. Етика означає систему моральних норм поведінки людини будь-якої соціальної чи професійної групи. Етика вивчає закономірності виникнення, розвитку й функціонування моралі, її специфіку та роль у суспільстві, систему моральних цінностей і традицій. Вона встановлює критерії моральної свободи і відповідальності особистості, моральну цінність вчинків. Це наука про мораль як особливу сферу людської життєдіяльності, що займається аналізом природи, структури і соціальної ролі моралі, дослідженням її походження, історичного розвитку, теоретичним обґрунтуванням певної системи моральних поглядів і норм.

ЕТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ – вчення про моральні основи професійної соціальної діяльності з надання допомоги людям з обмеженими можливостями, сім'ям, соціальним групам і общинам, посиленню чи відновленню їх здатності до функціонування та створення сприятливих умов для досягнення цих цілей, морально-етичних норм поведінки спеціалістів з соціальної роботи, працівників соціальних служб. Об'єкт вивчення етики соціальної роботи – професійна мораль спеціалістів. Предмет – етичні відносини, що виникають у процесі роботи, етична свідомість та етичні дії соціального працівника. Мета – забезпечення і підтримання змісту і суті професійної діяльності, які узгоджуються із соціальною потребою.

ЕТИКЕТ (*франц. etiquette, від estiquier – прикріплювати*) – сукупність правил поведінки, що регулює зовнішні прояви людських взаємин (поведінка в громадських місцях, поводження з оточуючими людьми, форми звертання і привітання, манери поведінки,

одяг тощо). Етикет регламентує поведінку людини в певних ситуаціях. Хоча етикет є зовнішньою формою прояву моральної культури людини, але форма, як відомо, перебуває в тісному взаємозв'язку зі змістом, а тому, ігноруючи етикет, людина іноді поводить себе як дикун, має вигляд вкрай аморальної. Етикет – це не тільки правила гарного тону за якою-небудь дією, але й правила поведінки людини, загальноприйняті порядки, які несуть у собі відбиття особистості людини, її духовного рівня й характеру загалом, порядок поведінки в певній ситуації. Термін з'явився тільки у XVIII ст., але звід правил поведінки було створено ще в Стародавньому Єгипті, в III тисячолітті до н. е. – «Інструкція по поводженню». Великого значення надавав етикету (лі) Конфуцій, на думку якого, етикет повинен регулювати поведінку в сім'ї, відносини підданих і правителя тощо. Досконала поведінка високо цінувалася і в античній Греції та Стародавньому Римі. Етикет може значно відрізнятись залежно від конкретної епохи і культурного середовища. Розрізняють такі різновиди етикету: *дипломатичний, професійний* (військовий, медичний, юридичний тощо), *весільний, траурний, столовий, службовий, релігійний* тощо.

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС СПЕЦІАЛІСТІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ (СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ І СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ) УКРАЇНИ – документ, який націлює на здійснення соціальної роботи в багатьох функціональних сферах із метою розвитку потенціалу та можливостей особистості, а також і задоволення людських потреб. В Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи України визначені положення, які є для фахівців принциповими орієнтирами з питань професійної діяльності, виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами. У документі визначено шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття найбільш адекватного професійного рішення в етичних питаннях. В основу Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України покладено міжнародні етичні принципи й ста-

ндарти соціальної роботи, що визначені на загальних зборах Міжнародної Федерації соціальних працівників (6-8 липня 1994 р.). Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України містить: етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи (перелік базових етичних ідей і традицій, що стають підґрунтям для прийняття етичного рішення в соціальній роботі); норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи (основа професійної діяльності).

ЕТИЧНІ КАТЕГОРІЇ – основа будь-яких соціальних стосунків, а також зв'язку людини з природою. Етичність визначається рівнем духовності. Етичні категорії: добро та зло; повага до всього живого; співчуття до постраждалих, і обділених; толерантність із гордими; чесність зі всіма; виконання обов'язків; звертання до сумління (совісті); справедливість у вчинках. Усі етичні категорії неповноцінні одна без одної. Вони є структурою моралі. Не можна дотримуватись однієї або декількох, інакше структура буде недоцільною і не дасть можливості себе виправдати.

ЕТОС (*грец. εθος – звичай або грец. ηθος – вдача, характер, темперамент*) – узагальнена характеристика культури певної соціальної спільноти, яка виражена в системі її панівних цінностей і норм поведінки. Чітко визначений набір ідеальних культурних взірців (ідеалів), втілюваний у соціальній групі, суспільстві чи суспільній категорії. Через залучення в реалізацію цих еталонів поведінки чіткіше окреслюються цінності відповідної групи, формується та відтворюється стиль життя. У соціологію це поняття ввів Макс Вебер, описавши завдяки йому певний спосіб життя конкретних соціальних груп. Попри те, що це поняття формально описує установлені способи дій конкретних соціальних груп чи суспільств, воно не є послідовно застосовуване для опису форм поведінки в групах, що порушують суспільні норми, прийняті у відповідному суспільстві (наприклад, організовані злочинні угруповання).

ЄВГЕНІКА (грец. *eugenēs* – породистий, «хорошого роду», від англ. *eugenics*, від *eugenis* – який поліпшує спадковий розвиток, від *eu* – добре і *genos* – рід) – учення про спадкове здоров'я людини, про можливі методи впливу на еволюцію для вдосконалення людської природи, про закони успадкування обдарованості та про обмеження передавання спадкових хвороб наступним поколінням. У сучасній науці багато проблем євгеніки розв'язують у межах генетики. Термін запропонував англійський вчений Френсіс Гальтон. Спочатку євгеніка вважалась позитивним явищем. Так, гуманісти 18 ст. розглядали євгеніку як спосіб покращити тіло людини й уникнути страшних хвороб у майбутньому. Іноді розрізняють позитивну і негативну євгеніку. Якщо позитивна євгеніка ставить своїм завданням розвивати позитивні фізіологічні властивості в наступних поколіннях, які відсутні в їх попередників, то негативна спрямована на фізичне знищення (вбивство) наступних поколінь людей з метою повної ліквідації «фізичних недоліків», притаманних їхнім предкам. Оскільки в нацистській Німеччині євгеніка була проголошена державною доктриною (проблема невідповідності «арійським» стандартам розв'язувалась убивством), то євгеніка почала асоціюватися з фашистською ідеологією. Прихильниками євгеніки були керівники Спарти, які знищували дітей, що не відповідали стандартам майбутнього воїна. Загалом євгеніка суперечить принципам гуманістичної етики.

ЗВІЧАЙ – вираження традиції, загальноприйнятий порядок, правила, які здавна існують у громадському житті й побуті народу, суспільної групи, колективу, традиційний порядок відзначення подій, свят і таке інше, пов'язане з виконанням певних дій і використанням відповідних атрибутів, предметів тощо. Це процес улагодження (урядування, обрядкування) громадського життя. Звичаї в межах спільноти людей також є періодичними, соціальними діями людей в формі твердих, високо ритуалізованих виражень. На відміну від ритуалу, обряду та культу, звичаї набагато менш сим-

волічні щодо «вищої мети», хоча багато звичаїв розвиваються з культових дій у процесі культурних змін. Термін «звичай» часто отожднювали з поняттями «традиція», «обряд». У науковій літературі поняття «традиція», «звичай», «обряд» часто вживаються як синоніми, між ними немає чітких меж, деякі автори протиставляють їх, інші – поєднують звичай, ритуал та обряд як елементи традиції. Звичай є основною формою регулювання поведінки та діяльності людей, що становить собою історично обумовлений набір неписаних шаблонів, норм, правил поведінки людей, що увійшли у звичку внаслідок багаторазового їх застосування впродовж тривалого життя певної спільноти, служить засобом залучення людей до соціального і культурного досвіду та передачі його від покоління до покоління, регламентує відносини між людьми, підтримує згуртованість у різних спільнотах. Звичаї виражають собою підсумок історичного досвіду та зародки майбутнього; стереотипна форма соціальної регуляції поведінки людей, яка постійно відтворюється за певних обставин – стереотипний спосіб поведінки, загальний, звичний стиль дій і поведінки, який відтворюється в певному суспільстві або соціальній групі і є необхідним і звичним для його членів. Звичаї є звично дотримуваною частиною побуту, фрагментами ритуалів і обрядів, котрі втратили своє первинне значення, але з'єднані з повсякденними прийнятими регуляторами поведінки в побуті, які поступово перейшли зі сфери свідомості у звичку поведінки, діяльності. У ролі звичаїв можуть виступати загальноприйнятні трудові навички, форми суспільно-політичної діяльності, сімейних відносин, релігійні обряди, громадські свята тощо. Також, звичаї є нормами, зокрема, моральними, котрі або втратили або й не мали свідомого характеру, але зберегли обов'язкове значення в побуті, трансформувались у соціальну навичку, настільки часто актуалізовану, що вона набула характеру механічної, напіваавтоматичної і спільної для всіх дії. На ранніх стадіях розвитку суспільства звичай виступає основним регулятором людської взаємодії, Основна функція звичаю – збереження минулого досвіду.

Втрата людиною здатності керуватися у своїй поведінці національними звичаями є втратою істотної складової її національної культури. Тому окупанти свідомо і цілеспрямовано викорінюють звички поневоленого ними народу. Звичаї перебувають у взаємозв'язку з обрядами та ритуалами, проте він набагато більше пов'язаний з практикою, ніж обряд чи ритуал, хоча і є часто наслідком відповідних обрядів та ритуалів. Звичаї, обряди та ритуали як складові входять у традицію як побутові способи передачі культури від покоління до поколінь. Звичаяу властивий консерватизм, що може виявитися перешкодою в людському спілкуванні. Основний принцип звичаяу – «роби так, як роблять усі», в той час як мораль вимагає – «роби так, як мусять робити всі». На українських землях звичай відігравав значну роль упродовж усього дорадянського періоду. З найдавніших часів відомі договори Русі із Візантією (911, 944, 971 рр.), що ґрунтувалися на «законі руському» (неписаному звичаєвому праві Київської Русі), нормативно закріплювали стародавні звичаї у сфері цивільного права, а саме: майнові правовідносини між членами сім'ї, звичаї спадкування, торговельні звичаї тощо.

ЗЛО – категорія етики, протилежна добру. Все, що викликає в нас незадоволення, огиду, або взагалі оцінюється нами негативно і протиставляється благу. Розрізняють чотири види зла: фізичне – все, що заподіює страждання, наприклад, хвороба; моральне – порушення велінь етичного закону, викликає осуд. Моральне зло присутнє тоді, коли негативні явища й процеси дійсності постають як наслідок свідомого волевизначення суб'єкта. Можна виділити два основних його види: 1) перший постає як активне самоствердження за рахунок інших, 2) другий – виражається у небажанні чинити опір зовнішньому впливу, власним «злим» схильностям і потягам. Ці види морального зла визначають як ворожість та розпущеність. Спільною та визначальною для обох є санкція людської волі. Якщо розпущеність, виявляючись у підпорядкуванні зовнішнім обставинам та власним нахилам, призводить до перетворення суб'єктом себе на пасивний

предмет, то ворожість – навпаки. Ворожість розкривається в пануванні суб'єкта над людьми та навколишнім світом, реалізується у таких почуттях як гнів, ненависть, і такій особистій якості як агресивність, що виявляється у прагненні до жорстокості, руйнації та насилля; соціальне – невідповідність громадської і державної організації ідеї справедливості, наприклад, нерівномірний розподіл благ між класами; метафізичне – недосконалість, витікає з природи буття взагалі і природи людини зокрема.

ЗОЛОТЕ ПРАВИЛО МОРАЛЬНОСТІ – одна з найдавніших норм регуляції людської поведінки, що визнає рівність всіх людей у їх прагненні до щастя і гідності. Ця відома моральна максима полягає в тому, що людина не повинна чинити по відношенню до інших того, чого не бажає для себе. Це максима з приблизним формулюванням: «Як хочеш, щоб люди вчинили відносно вас, так і ви чиніть відносно них». Концепція правила характерна для більшості стародавніх релігій, однак сам термін «золоте правило моралі» у стародавніх текстах не зустрічається і виник пізніше. Перші згадки про золоте правило моралі датуються серединою 1 тисячоліття до н. е. Це правило зустрічається в «Махабхарат», у висловлюваннях Будди, в «Одіссеї» Гомера і «Історії» Геродота. Конфуцій вчив «Не роби іншим того, чого не бажаєш собі». У Біблії золоте правило моралі згадується в апокрифічній книзі Товита (Тов. 4:15) і двічі в Євангелії при викладі Нагірної проповіді (Лк 6:31; Мт 7:12). «Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви. Бо в цьому Закон і Пророки» В юдаїзмі у У П'ятикнижжі : «Люби свого ближнього, як самого себе» (Лев. 19:18). Цю заповідь юдейські мудреці вважають основною заповіддю юдаїзму. В ісламі у Корані золоте правило не зустрічається, але воно є одночасно в позитивному і негативному трактуванні в «Сунні» як одне з висловів Мухаммеда, який так учив вищому принципу віри: «Робіть всім людям те, що ви хотіли б, щоб вам робили люди, і Не робіть іншим того, чого ви не хотіли б собі».

ІМІДЖ (англ. *image*, від лат. *imago, imitari* – «імітувати») – штучна імітація або подання зовнішньої форми будь-якого об'єкта, особливо особи. Термін вперше з'явився у 1806 році в словнику Ноя Вебстера. Сучасна іміджологія виокремлює декілька можливих типів іміджу, яким властивий функціональний підхід: дзеркальний – імідж, що відображає наше уявлення про себе; потоковий – тип іміджу, який характеризує погляд на людину, організацію збоку (використовується у паблік рилейшинз (PR)); бажаний – тип іміджу, який відображає наш ідеал, тобто те, до чого ми прагнемо. Він особливо важливий для політиків початківців, громадських діячів, для нових організаційних структур. Формування цього іміджу пояснюється намаганням особистості викликати певну психологічну готовність в оточуючих (партнерів, співробітників, родичів, знайомих) діяти певним чином щодо неї; особистий – тип іміджу, який характеризує систему уявлень про образ конкретної людини. Особистий імідж формується в нашій свідомості, у першу чергу, під впливом засобів масової інформації та стосується конкретної особистості. Особистий імідж – важлива складова частина для кар'єри. Особистий імідж визначається складним набором внутрішніх і зовнішніх факторів, а саме: самоімідж; бажаний імідж; важливий імідж. Самоімідж впливає з попереднього досвіду й відбиває нинішній стан самоповаги. Тобто, якщо людина хоче, щоб її поважали, вона передусім повинна навчитися поважати сама себе. Самоімідж – це візуальна привабливість особистості; корпоративний – це імідж організації загалом. Корпоративний тип іміджу умовно поділяють на внутрішній та зовнішній.

ІМПЕРАТИВ КАТЕГОРИЧНИЙ (МОРАЛЬНИЙ ІМПЕРАТИВ). В етиці І. Канта – це моральна норма, яка є формально незалежною у своїй основі від будь-яких фактичних умов людського «хвилювання», яка є безумовно-обов'язковою для виконання при будь-якому наборі наших фактичних цілей (див.: категоричний імператив).

ІНДИВІДУАЛЬНА МОРАЛЬНА СВІДОМІСТЬ – вид моральної свідомості, що структурно складається з інтеріоризованих моральних вимог і моральних цінностей, що виявляються в моральних мотивах і ціннісних орієнтаціях особистості, почуттях сумління, честі і гідності тощо. Особливості індивідуальної свідомості в тому, що вони можуть бути притаманні одним особистостям, але абсолютно не збігатися з сприйняттям дійсності іншими. Оцінка навколишнього світу кожним індивідуумом унікальна і становить його конкретну картину реальності. Люди, які мають однакову думку з яких-небудь явищ, утворюють організації однодумців. Так формуються наукові, політичні, релігійні та інші гуртки і партії. Індивідуальна свідомість – поняття відносне, так як на нього впливають громадські, сімейні, релігійні і інші традиції. Сутність індивідуального свідомості полягає в способі і сприйнятті властивостей реальності: За час еволюції у людей сформувалася генетична пам'ять, сприяє їм адаптуватися до навколишнього середовища. Завдяки їй в кожній людині записані програми – від складних метаболічних процесів в організмі, до сексуальних взаємин статей і виховання потомства. Ця частина індивідуальної свідомості програмує поведінку суб'єкта і його емоційну оцінку при події, знайомих йому з минулого досвіду. Інша частина здійснює аналіз середовища через органи чуття і формування нових знань на основі отриманої інформації. При цьому свідомість знаходиться в постійному розвитку, створюючи внутрішній світ, властивий тільки даному індивідууму.

КОРИСТЬ – позитивна етична категорія, що характеризує систему цінностей кожної конкретної людини. Користь відображає позитивне значення предметів і явищ у їх співвідношенні до чий-небудь інтересів. Корисним вважається все те, що: відповідає чийсь інтересам; забезпечує досягнення поставлених цілей; сприяє успішності дій; сприяє ефективності дій.

МАНЕРИ (франц. *maniere* – спосіб, прийом; характер виконання) – спосіб тримати себе, зовнішні форми поведінки людини. Манери є складовою культури поведінки людини, регулятором якої служить етикет. Вони виявляються в тому, як людина поводиться, спілкується з іншими людьми; як вона говорить і які вживає при цьому вирази; в її тоні, інтонації, жестах, міміці, ході. Розрізняють позитивні і негативні манери. Позитивні – форми поведінки людини, які свідчать про дотримання нею «Правил доброго тону»: її скромність і стриманість; уважність і тактовність при спілкуванні з іншими людьми; вміння контролювати свою поведінку, вчинки. Людина з добрими манерами дбає про свій зовнішній вигляд, охайність, чистоту; толерантно ставиться до поглядів, смаків і манер інших людей; не чваниться своїми шляхетними, витонченими манерами. Негативні – форми поведінки людини, які свідчать про незнання (або ігнорування) нею «Правил доброго тону», що виявляється в грубості, відвертій недобррозичливості до людей; невмінні стримувати свої емоції; звичці голосно говорити, не стежити за своїми словами; нетактовному навязуванні іншим людям своїх поглядів, смаків; неохайному зовнішньому вигляді або екстравагантному одязі, чудернацькій зачісці тощо). Слід враховувати те, що манери, маючи суспільно-історичний характер, постійно змінюються. У наш час спостерігається спрощення і уніфікація манер.

МЕЛІОРИЗМ (лат. *melior* – кращий) – система поглядів, яка займає проміжне місце між оптимізмом і песимізмом. Визнаючи зло неминучим, прихильники меліоризму дотримується тієї точки зору, що світ не є ні цілком поганим, ні цілком добрим, співвідношення добра і зла може змінюватися: сфера добра поступово розширюється, становище людства можна покращити. Тенденція біологічної і соціальної еволюції йде в цьому напрямі. Так, американський філософ і психолог У. Джеймс, на думку якого, ті, що визнають укоріненість зла у світі, приймають оптимістичний чи песимістичний світогляд (песимізм він називає релігійною хворобою; дотримувалися подібної точки зору й інші філософи). Істина

знаходиться посередині: між оптимізмом та песимізмом знаходиться третій світогляд, що має назву меліоризм, який не вважає спасіння світу ні неминучим, ні неможливим. Вірячи в те, за Джеймсом, що світ може змінитись на краще, ми не впадаємо у відчай, а діємо. І він стає кращим. Термін ввела англійська письменниця Дж. Елліот, яка називала свій світогляд словом «меліоризм». Вона вірила в майбутній прогрес людини, в те, що наслідком нагромадження знань буде моральне вдосконалення людства, і сума страждань буде поступово зменшуватись.

МІЗАНТРОПІЯ (*грец. misanthrophia, від miseo – ненавиджу і anthropos – людина*) – відчуження від людей, людиноненависництво. Мізантропія відзначається ненавистю до людини і людства, невдоволеністю загальноприйнятими шаблонами людського життя, презирством до моральних цінностей, до людських слабостей і пороків, які негласно культивуються громадською думкою. Є спроби класифікувати прояви мізантропів. Ці класифікації суперечать логічним правилам поділу понять, але для прикладу назвемо одну із них: мізантропопортуніст; мізантроп-ніцшеанець; мізантроп-меланхолік; мізантропи, які є визнаними чи невизнаними талантами; мізантроп-елітист; мізантроп озброєний і небезпечний. У наш час телебачення (інтернет) з його пропагуванням насилля і нахабною, набридливою рекламою роблять свою недобру справу – щоденно вбивають у людей їх найкращі моральні якості.

МОРАЛЬ (*лат. moralitas*) – система неофіційних уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей у суспільстві, практична реалізація положень якої забезпечується громадським схваленням чи осудом. Мораль – частина психологічної структури особистості (моральні засади – відповідник моралі на суспільному рівні), яка забезпечує ціннісну оцінку явищ у неусвідомлюваній для індивідуума спосіб. Мораль формується на основі «психологічних рефлексів», що виробляються внаслідок тривалої дії страху соціального суду, та неусвідомлюваних механізмів психологічного захисту. Переважно

користується нейтральною пригнічувальною дією, в критичних моментах провокує негативні емоції та рідше задоволення від слідуванням власним цінностям (складний психологічний процес поєднання потреб та контролю). Мораль, згідно «теорією потягів» Леопольда Сонді, є одним з базових спонукальних чинників людини. У цьому контексті, моральні принципи розглядаються як перешкоди в житті індивіда, оскільки сприяють тому, що людина все ускладнює. Мораль – один з основних способів соціальної неформальної регуляції дій людини. Мораль і право тісно переплітаються. Моральні норми суспільства, яке домінує у державі втілюються в законодавчих актах. І моральні, і правові норми є соціальними. Спільним для них є те, що обидва види слугують для регулювання і оцінки вчинків індивіда. До відмінностей можна віднести: 1) право розробляється державою, мораль – суспільством; 2) право закріплене в державних актах, мораль – ні; 3) за порушення норми права передбачаються санкції держави, за порушення норми моралі – суспільний осуд та критика.

МОРАЛЬНА ВИМОГА – найпростіший елемент моральних відносин індивідів, які підпорядковуються різним формам повинності. Є результатом виявлення того спільного, що втілено в розвинених формах моральних вимог (нормах, правилах, приписах, заповідях), з'ясування їх об'єктивного змісту. Спільними для всіх виявів моральної вимоги є такі ознаки: імперативність (вимоги формулюються в наказовому способі: вони категоричні, безумовні); усезагальність (поширеність на всіх людей, безвідносно до їх соціального становища, расової, національної та релігійної належності); усепроникливість (підпорядкованість моральній оцінці кожної дії, кожного вчинку людини); безособовість (не гуртуються на волі конкретного суб'єкта); неадекватність виражальним засобам (адресується моральна вимога не так розуму людини, як її почуттям та уявленням, проте виражається в раціональній формі – у формі судження). Часто виражаються у вигляді зразків поведінки, своєрідних еталонів. Це еталон належного, який має перетворитися в суще, реальне. Зразки ж, як правило, перебувають у взаємозв'язку із відповідними заборонами.

МОРАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – зв’язок людини з суспільством в результаті якого людина має нести відповідальність за будь-які свої вчинки. Відповідальність розрізняють внутрішню та зовнішню. Внутрішня відповідальність, така як совість, дає змогу людині передбачити результат своїх вчинків, та діяти згідно норм моралі. Зовнішня відповідальність це санкції суспільства на дії людини.

МОРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ – особлива сфера людської діяльності, що має предметно-змістову визначеність, підпорядковується моральним вимогам і становить значущість будь-якої діяльності. Це духовно-практична діяльність, вона реалізується в сфері практичних відносин, в соціальній дійсності, на відміну від теоретичної. Вона проходить два етапи: 1) етап морального вибору та рішення; 2) етап реалізації рішення в процесі об’єктивного, позаморального за своїм характером дії.

МОРАЛЬНА ПРАКТИКА – сфера індивідуально-масових проявів поведінки, відносин, діяльності, що орієнтовані на найвищі, універсальні вселюдські цінності; сфера вияву поведінки, стосунків, діяльності, які орієнтовані на найвищі, всеосяжні людські цінності. Складається з моральної діяльності та моральних відносин.

МОРАЛЬНА СВІДОМІСТЬ – різновид суспільної й індивідуальної свідомості, спрямований на засвоєння ціннісних властивостей суспільних відносин і вчинків людей з позиції їх відповідності прийнятим у суспільстві моральним нормам, вимогам і настановам.

МОРАЛЬНИЙ ВИБІР – акт моральної діяльності (одна з ланок моральної діяльності), який полягає в тому, що людина, виявляючи свою суверенність, самовизначається стосовно системи цінностей і способів їх реалізації в лінії поведінки чи окремих вчинків. Де відсутній вибір, там відсутня мораль. Так, діяльність чи поведінка людини, яка не залежить від її волі, а є результатом примусу, не можна оцінюватися як добро чи зло, тобто є позамораль-

ними явищами. Розв'язання загальнофілософської проблеми морального вибору. пов'язане із з'ясуванням природи і сутності людини, її свободи – здатності людини діяти відповідно до своїх інтересів і цілей, враховуючи знання законів об'єктивної дійсності. Моральним вважають лише такий вибір, за якого людина керується моральним мотивом – внутрішньою, суб'єктивно-особистісною спонукою до дії, зацікавленістю в її реалізації і орієнтацією на моральні чинники. Мотив відіграє при цьому особливу роль, оскільки він є духовно-емоційною підставою вчинку. Характеризуючи наявність морального вибору послуговуються поняттями: моральна свобода, моральний намір, моральна спонукка, моральна відповідальність, моральна самооцінка, моральний самоконтроль, самовладання тощо. Суб'єктом морального вибору часто вважають не тільки окремого індивіда, який вибирає той чи інший вчинок у міжособистісних стосунках, а й соціальні групи, зокрема клас, націю, суспільство в цілому, різні так звані малі групи, формальні й неформальні, які виробляють норми стосунків між своїми членами.

МОРАЛЬНИЙ ВИБІР – акт моральної діяльності, що полягає у праві і можливості людини, проявивши свою суверенність, самовизначитись стосовно власної системи цінностей.

МОРАЛЬНИЙ ІДЕАЛ (франц. *ideal*, від грец. *idea* – *ідея*) – найдосконаліший, безумовний, універсальний зразок високоморальної особистості, яка володіє всіма відомими добродіями, кожна з яких максимально досконала. це поняття моральної свідомості, в якому моральні вимоги до людей виражені у вигляді образу морально досконалої особи; це уявлення про особистість з найбільш високими моральними якостями.

МОРАЛЬНИЙ КОДЕКС (лат. *codex* – *книга*) – система моральних принципів, норм і правил, яких рекомендується дотримуватися людям певної професії чи й громадянам держави загалом.

Всі моральні кодекси мають писемний характер. Систему найважливіших моральних вимог до кожного члена даного колективу (за виключенням переважної більшості релігійних, які претендують на набір загальнолюдських норм, закріплених у Святому Письмі) записують у вигляді моральних кодексів. Кодекси почали створювати давно, послуговуючись іноді буденною свідомістю. Це скоріше моральні, ніж етичні кодекси. Якщо ж до створення кодексу залучають фахівців з етики, які готуючи кодекс, вдаються до теоретичних основ моралі і, відповідно, до метамови (стосовно мови моралі, яка послуговується об'єктною мовою).

МОРАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ – зіткнення моральних норм в індивідуальній чи суспільній свідомості, що пов'язані з суперечністю мотивів і вимагають морального вибору.

МОРАЛЬНІ ВІДНОСИНИ – особливий тип відносин, що складаються в процесі моральної діяльності і характеризуються сталістю нормативного регулювання; вони формують єдину систему внутрішньо узгоджених зв'язків, на основі якої на практиці закріплюються найприйнятніші в даному соціумі зразки поведінки.

МОРАЛЬНІ НОРМИ – найпростіші форми моральних вимог, що регулюють людську поведінку за допомогою приписів і заборон.

МОРАЛЬНІ ПРИНЦИПИ – узагальнені вираження моральних вимог до людини, що спрямовують її в моральній практиці, визначають характер ставлення людини до світу і людства.

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ – сукупність принципів і норм, що визначає міжособистісні відносини, поняття про добро і зло, хороше і погане.

МОРАЛЬНІ ЯКОСТІ – сукупні характеристики свідомої особистості, типові моральні риси поведінки людини.

НАСНАЖЕННЯ (дослівний переклад від англ. терміну «*empowerment*»: утворений від «*empower*» – уповноважувати, давати можливість та «*ment*» – суфікс для утворення іменника зі значенням «процес, поняття, дія») – термін, який позначає багатовимірний соціальний процес, що допомагає людині набути здатності контролювати власне життя, актуалізувавши певні ресурси, «силу», «енергію». Слово «емпауермент», на думку деяких лінгвістів, також буквально означає «надання внутрішньої сили» іншому або допуск і санкціонування іншого на використання цієї сили. Переклад терміну «*empowerment*» українською як «наснаження» є загальноновизнаним та загальноприйнятим. Однокорінними словами є «наснага», «снага», «наснажувати» і «виснаження». Перші два означають «енергію, силу (творчу), запал, натхнення, піднесення». Слово «наснажувати» тлумачиться як «запалювати, надихати (на подвиг), спонукати, кликати, насичувати, наповнювати (силою), заряджати». У свою чергу, «виснаження» використовують для позначення «втрати сил, безсилля, слабкості, знемоги, кволості». Тобто у буквальному розумінні термін «наснаження» пов'язаний із набуттям та підтримкою сили, енергії, можливостей, спонукання, насичення та ін. У подібному ж значенні використовується поняття «наснаження» і в соціальній роботі. Так, на думку практичних працівників термін «емпауермент» застосовується «до способу роботи із клієнтом, що орієнтується на допомогу йому в набутті особистої, міжособистісної й політичної сили, необхідної, щоб отримати контроль над своїм життям, а також над політичними діями, організаціями й ставленням суспільства, які несприятливо впливають на його життя».

НІГІЛІЗМ (лат. *nihil* – ніщо) в широкому розумінні – заперечення загальноприйнятих цінностей, ідеалів, культури, моральних норм тощо. Іноді причиною такого заперечення була спроба утвердити якісь інші цінності, несумісні з традиційними. Термін вперше ввів німецький філософ і письменник Ф.-Г. Якобі у 1799 р. Цьому терміну мислителі надавали різного значення. Так, Ф. Ніцше під нігілізмом розумів усвідомлення ілюзорності і неспроможності тодішніх традиційних ідеалів; С. К'еркегор джерелом

нігілізму вважав, зокрема, кризу християнства; О. Шпенглер під нігілізмом розумів рису сучасної йому європейської культури, яка переживала період занепаду; французькі екзистенціалісти, зокрема А. Камю, розуміли прояв абсурдності існування.

ОБОВ'ЯЗОК – інтеріоризована особистістю система загальних моральних вимог, що стала вимогою для до самої себе.

ПОВАГА – оцінка почуття честі і гідності того, на кого спрямована ця оцінка. Вона ґрунтується на визнанні якихось (інтелектуальних, моральних, професійних тощо) якостей людини. З повагою несумісні несправедливість, приниження честі і гідності людини, недовіра, грубість, насилля,

ПРАГМАТИЗМ – філософська течія, що ігнорує об'єктивну основу понять, ідей, теорій, норм, акцентуючи увагу винятково на їх практичній ефективності.

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА – наука про професійну мораль як сукупність ідеалів і цінностей, розуміння належного, етичних принципів і норм поведінки, що відображають сутність професії і визначають відносини між людьми, що склались в процесі виконання професійних обов'язків і залежать від змісту їх професійної діяльності.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – компетентність особистості в професійній діяльності, що відображає її здатність якісно реалізовувати її. Виділяють 4 види професійної компетентності: 1) спеціальна компетентність – здатність реалізовувати власне професійну діяльність на високому рівні, проектувати свій професійний розвиток; 2) соціальна компетентність – здатність здійснювати спільну, групову професійну діяльність, співробітництво; здатність застосовувати характерні для цієї професійної спільноти прийоми професійної комунікації; 3) особистісна компетентність – здатність

реалізувати особистісне самовираження, саморозвитку, протистояння професійним деформаціям особистості; 4) індивідуальна компетентність – здатність самореалізуватись, розвиватись і зберігати індивідуальність в межах професії, підтримувати професійне зростання, раціональну організацію праці.

ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ – особистісна якість, що набувається в процесі власного професійного досвіду; це найвищий рівень оволодіння професією (професіоналізму) – професійними знаннями, вміннями, навичками, що дають змогу успішно досліджувати робочу ситуацію, формулювати і вирішувати професійні завдання відповідно до поставлених цілей.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИЗНАННЯ – сукупність процесів і процедур для підтвердження і визнання кваліфікацій, присвоєних чи присуджених в перебігу виконання професійної діяльності.

ПРОФЕСІЙНИЙ ОБОВ'ЯЗОК – сукупність вимог до представника певної професії, які надаються йому суспільством, професійною групою та виступають перед ним у вигляді зобов'язань, дотримання котрих стає його внутрішньою моральною потребою.

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ – вибір певного заняття в якості професії; перехід до розряду професіоналів.

СВІТСЬКА ЕТИКА – нерелігійна, тобто мирська, світська етика, яка ґрунтується на переконанні, що людина сама, не звертаючись до тієї чи іншої релігії, може вільно визначати, що таке добро і зло, яка їх природа і сутність. Світська етика покликана допомогти людині самостійно налагоджувати стосунки з іншими людьми, спираючись на знання, одержані наукою впродовж тисячоліть. Прибічники світської і релігійної етик, як правило, неприйнятно налаштовані одні проти інших.

СЕНС ЖИТТЯ – філософська та етична проблема, що полягає у визначенні мети людського існування.

СОВІСТЬ (СУМЛІННЯ) – результат інтеріоризації моральних вимог суспільства в її самовимоги; вияв моральної самосвідомості особистості, її здатність здійснювати моральний самоконтроль, самостійно формулювати для себе моральні обов'язки, вимагати від себе їх виконання і здійснювати оцінку своїх вчинків. Совість виконує запобіжну та ретроспективну (пов'язану з оглядом минулих подій) функції. Виконуючи запобіжну функцію, совість наполягає на дотриманні моральних норм, насамперед заборон, змушує людину уникати певних дій, якими б принадними і навіть раціональними вони не здавалися. При виконанні ж ретроспективної функції в ситуації моральної поразки особистості голос совісті глушить усі інші (добрі й лихі) голоси. Совість перебуває у зв'язку зі страхом, соромом, виною, каяттям.

СОРОМ – почуття, що виникає у випадку здійснення людиною вчинків, що не відповідають моральним вимогам, принижують гідність особи.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ – належний порядок людського життя, в якому визнається рівність між всіма людьми, необхідність відповідності між діями і винагородою за добро і зло, практичною роллю різних людей і їх соціальним становищем, правами і обов'язками, заслугами і їх визнанням.

СУСПІЛЬНА МОРАЛЬНА СВІДОМІСТЬ – вид моральної свідомості, носієм якої є суспільство; вона об'єднує моральні погляди і оцінки певних груп людей, використовуючи при цьому досвід, пошуки і досягнення минулих поколінь та історичних епох.

ТАБУ (*полінез. tabu або tapu – заборонений*) – негативні приписи, тобто категоричні заборони на різні дії людей, порушення яких у первісному суспільстві спричиняло відповідні санкції; переносно – щось заборонене і те, чого не можна торкатися (певної теми у розмові, речі тощо). Подібні заборони характерні для будь-якого первісного суспільства, де їх називали по-різному. Термін «табу»

та феномен табування як звичай уперше відзначив Дж. Кук (1771 р.). Сукупність табу, що накладалися старійшинами, вождями і жерцями, охоплювала різні сторони життя людей і поширювалась на такі групи предметів і явищ: на людей (правителів, воїнів, жінок); спілкування, сексуальні і шлюбні відносини, форми поведінки, дії повсякденного життя (відкриття обличчя, вихід або вхід до житла); їжу і питво; тварин, рослин та інших предметів і символів цих предметів (зброю, амулети); відвідування певних місць; слова (заборона вимовляти імена деяких людей, небіжчиків, тварин, богів, духів); зображення людей, предметів природи (заборона зображувати людину в ісламській культурі) та багато інших. Вважалося, що порушення заборон карається надприродними силами (у вигляді хвороби, смерті чи інших нещасть) і застосуванням різноманітних соціальних санкцій з боку роду (племени) чи їх старійшин, вождів.

ТАЛІОН (лат. *talion*, від *talio* – помста) – правовий принцип, за яким у разі нанесення якоїсь шкоди винуватцю завдають таку ж шкоду. Формула таліону впродовж історії набувала різних варіантів. Класичним прикладом формулювання таліону є біблійне «око за око, зуб за зуб». Одним із найдавніших кодексів, в якому широко використовувався принцип таліону, були закони Хаммурапі. На ранніх етапах розвитку людства таліон використовувався в якості регулятивного засобу у всіх архаїчних, доправових співтовариствах. Універсальність таліону виявилася в його здатності регулювати і ворожі, і дружні стосунки.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ (лат. *tolerantia* – терпимість) – терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки, звичаїв тощо. Толерантність не можна ототожнювати з байдужістю чи бездумним прийняттям чужих думок, переконань, смаків, способу життя. Її також не можна вважати поступкою, потаканням чи потуранням. Не можна вважати проявом толерантності і соціальну несправедливість, відмову від своїх переконань (чи нав'язування іншим своїх). Вона полягає у визнанні права кожної людини мислити, діяти,

жити згідно зі своїми поглядами. Розрізняють такі види толерантності: політичну, національну, релігійну, расову.

ТРАДИЦІЯ – один з регуляторів суспільних відносин; сукупність елементів культури, звичаїв і навичок практичної діяльності, що передаються з покоління в покоління.

УТИЛІТАРИЗМ (франц. *utilitarisme*, від лат. *utilis* – користь, *vis* – годя) – принцип оцінювання всіх предметів, процесів і явищ тільки з погляду їхньої корисності, можливості служити засобом для досягнення певних цілей; напрям в етиці, який вважає користь основою моральності та критерієм людських вчинків; вузький практицизм, прагнення діставати з усього безпосередню матеріальну вигоду. Основоположник утилітаризму І. Бентам вважав основою моралі корисність, яку ототожнював з насолодою. Він вбачав кінцеве призначення моралі в тому, щоб сприяти природному прагненню людей пережити насолоду й уникати страждань.

ФІЛАНТРОПІЯ (грец. *philanthropia* – людинолюбство) – любов до людей, гуманне, доброзичливе ставлення до них, що виявляється в добродійності, безкорисливій допомозі та покровительстві нужденним, заступництві за них, жертвуванні своїм часом, грошима, навіть репутацією, задля благочинності. Формами філантропії в Давній Греції були громадські трапези, роздача грошей нужденним, будівництво храмів і лазень. У Давньому Римі набула великого значення допомога нужденним як засіб досягнення влади. Старозавітна мораль визначала благодійність як першу і невідкладну справу. У Старому Заповіті зустрічаються вказівки на такі види філантропії: допомогти бідному, нагодувати голодного, напоїти спраглого, одягнути голого, допомогти хворому і каліці, надати гостинність бездомним і мандрівникам, подбати про в'язнів. Ісламська філантропія проявляється в чотирьох напрямках: надання добровільної безплатної допомоги у вигляді різних дарів, милостині, пожертвувань; добровільна безвідсоткова виплата боргу нужденним у ньому; обов'язкова виплата закята (певного відсотка річного

доходу за певних обставин); вакф (вічне пожертвування, яке є найкращим видом благодійності в ісламі). У буддизмі філантропія піднесена до рангу космічного закону, тільки дотримуючись якого, віруючий може досягти головної мети – нирвани. Філантроп, як людинолюбець, володіє переважною більшістю позитивних моральних якостей (усіма позитивними моральними якостями жодна людина володіти не може). Протилежним феноменом щодо філантропії є мізантропія.

ХАМСТВО (за іменем сина Ноя – Хама) – тип поведінки людини, емоційна, агресивна, пишномовна, підкреслено показова дія, спрямована на свідоме приниження честі і гідності особистості, або порушення загальноприйнятих норм і правил людиною, яка надіється на те, що адекватної відповіді чи протидії опонент чинити не в силі через слабкість, залежність, безпомічність. Хамство може виявлятися у вигляді фізичних дій, словесних образ або у формі порушення громадського порядку в усній формі.

ЦЕРЕМОНІАЛ (франц. *ceremonial*, від лат. *caeremonials* – той, що стосується культових обрядів) – офіційно прийнятий розпорядок урочистих прийомів, процесів тощо; розпорядок, установлений для якогось обряду, церемонії (церемонія – ряд дій символічного характеру, традиційно обов'язкових для тих або інших випадків суспільного чи релігійного життя). Під церемоніалом розуміють, по-перше, увесь комплекс традиційно обов'язкових обрядів і форм, що регулюють усі сфери суспільного і релігійного життя. По-друге, форми, що регулюють зовнішнє поведіння людей між собою, все те, що називають етикетом. По-третє, лише порядок здійснення церемоній, установлений для того чи іншого урочистого випадку.

ЦИНІЗМ (франц. *cynisme*, від лат. *cynicus* – цинік) – вчення філософської школи кініків, які проповідували зневажливе ставлення до надбань людської культури, насамперед моральної, повну незалежність людини від суспільства, повернення до «природного» стану; нігілістичне, відверто зневажливе, зухвале ставлення до людської культури, нахабність, брутальність,

нехтування нормами моралі. Однією з причин цинізму є егоїстичний характер людини. Іноді циніками стають люди, які розчарувалися в загальноприйнятих ідеалах.

ЧЕСНОТА (ДОБРОЧЕСНІСТЬ) – позитивна моральна якість, зумовлена свідомістю і волею людини, яка є узагальненою стійкою характеристикою людини, її способу життя, вчинків; якість, що характеризує готовність і здатність особистості свідомо і неухильно орієнтуватись у своїй діяльності та поведінці на принципи добра і справедливості. Наявність в особистості чеснот свідчить не лише про її соціальну сутність (вона діє згідно із загальноприйнятими нормами), а й про те, що вона є суверенною одиницею буття, оскільки має свободу волі, можливість власного вибору, самостійного рішення і дії. Чеснота є однією із двох форм об'єктивації моралі поряд із її принципами, нормами, приписами. Правда, на відміну від останніх, в яких відображається надособистісна загальнозначуща сутність моралі, вона виражає індивідуальність і, так би мовити, «свавільність» моралі.

ЧЕСТЬ – особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні соціального статусу, роду діяльності й моральних заслуг (і відповідному ставленні до неї суспільства, яке рахується з її заслугами, репутацією). Чесну людину наділяють такими якостями: благородство, гідність, незаплямована репутація і добре ім'я. Це шанована людина, яка користується повагою, має незаплямовану репутацію і добре ім'я. Поняття честі іноді диференціюють за принципом її належності: честь військового, честь педагога, честь юриста, честь дівчини тощо. Гідність людина одержує від народження за те, що вона людина, а честь треба заслужити своїми справами. Гідність ґрунтується на принципі рівності всіх людей у моральному відношенні, незалежно від соціального стану, релігійної, расової, національної чи професійної належності чи репутації. Моральні якості, несумісні з честю: безчестя, безславність, безпринципність, продажність, брехливість, ганьба.

ШЛЯХЕТНІСТЬ (БЛАГОРОДСТВО) – поняття, яке спочатку означало сукупність особистісних якостей, притаманних, як правило, людині, що походила із знатного роду, тобто аристократу, дворянину, які набувалися в ході спеціального виховання, необхідного для несення відповідальності, яка покладалася на неї в силу походження; в переносному смислі – сукупність моральних якостей, яка характеризує людину або окремі її вчинки з точки зору високих мотивів, якими вони продиктовані, здатність жертвувати особистими інтересами на користь інших людей, суспільства. Шляхетними називають окремих людей або їх вчинки. Якості шляхетної людини: благородство, наявність почуття честі і власної гідності, самовіддана вірність обов'язку, тверда воля і міцна віра, уміння і готовність відповідати за свої слова і справи, великодушність, порядність, гордість, сміливість, душевна чистота, щедрість, внутрішня і зовнішня культура, витонченість, гарні манери поведінки.

ЩАСТЯ – психоемоційний стан цілковитого вдоволення життям, відчуття глибокого задоволення та радості. На думку американського психолога Абрахама Маслоу сутністю щастя є задоволення потреб. Щаслива людина за Маслоу – це людина, яка задовольняє всі потреби. Оскільки найвищою є потреба самореалізації, можна припустити, що люди щасливі – це люди самореалізовані. Християнське вчення абсолютним щастям вважає безпосередній контакт з Богом. В ісламі щастя пов'язане з поведінкою відповідною волі Аллаха. Вчення буддизму абсолютним щастям вважає досягнення стану нірвани. Буддизм також заохочує до виховання доброти і співчуття, побажання щастя і процвітання для усіх живих істот. Громадська думка та народна мудрість щасливими вважають людей здорових, красивих, багатих, закоханих, тих, хто себе максимально самореалізував.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

АВТОРИТАРНИЙ СТИЛЬ – характеризується жорсткістю, вимогливістю, превалюванням владних функцій, суворим контролем і дисципліною, орієнтацією на результат, ігноруванням соціально-психологічних факторів.

АДМІНІСТРУВАННЯ – поняття, що поширюється на управління державними установами або використовується з метою визначення процесів керування діяльністю апарату управління підприємства.

АДМІНІСТРАТИВНА ПОСЛУГА – прийняття на підставі закону за зверненням фізичної або юридичної особи нормативно-правового акту, спрямованого на реалізацію її прав і законних інтересів або на виконання особою визначених законом обов'язків (отримання дозволу, ліцензії, сертифіката, посвідчення, реєстрації тощо).

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА ОДИНИЦЯ – область, район, місто, район у місті, селище, село.

АКЦЕНТ – фіксує прийняття пропозиції, що була викладена в ofertі.

АНАЛІЗ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ визначає: характер розділення та кооперування праці відповідно до завдань та функцій; порядок отримання та обробки інформації і підготовки рішень; раціональність процедури прийняття рішень; ефективність контролю за реалізацією рішень; доцільність і обґрунтованість операцій з обробки документів; ефективність використання технічних засобів.

У к л а д а ч:

Коваль Ганна Володимирівна, професор, доктор наук з державного управління, завідувач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук ЛДУ БЖД

АНАЛІТИЧНІ МЕТОДИ ОБҐРУНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ – методи, що встановлюють аналітичні (функціональні) залежності між умовами вирішення задачі (факторами) та її результатами (прийнятим рішенням). Аналітичні методи обґрунтування управлінських рішень – методи, що встановлюють аналітичні (функціональні) залежності між умовами вирішення задачі (факторами) та її результатами (прийнятим рішенням).

АУДИТ – незалежна формальна верифікація фінансових звітів і операційних видів діяльності організації.

БАГАТОРІВНЕВА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ – сукупність наднаціональних, національних, регіональних і місцевих публічних органів влади, що обираються на основі загального виборчого права і відповідальні за свої політичні рішення і дії щодо громадян, а також мережа відносин між сферами управління всередині держав-членів та між країнами.

БАЛАНС – фінансовий документ, в якому кошти організації (у грошовій формі) згруповано як за їх складом і розміщенням, так і за джерелами надходження.

БЕНЧМАРКІНГ – процес пошуку стандартного чи еталонного економічно ефективнішого підприємства-конкурента з метою порівняння з власним та переймання його найкращих методів роботи.

БЮДЖЕТУВАННЯ – процес розподілу фінансових ресурсів організації між окремими її підрозділами.

БЮДЖЕТИ – плани, в яких здійснюється розподіл ресурсів між окремими видами діяльності та підрозділами організації.

БЮДЖЕТ РОЗВИТКУ – доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програми соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази.

БЮРОКРАТІЯ – найбільш ефективна у порівнянні з попередніми формами правління у державі та інших суспільних напрямках, якій притаманні такі ознаки: позитивне право, що створюється з орієнтацією на раціональну діяльність або раціонально-ціннісну діяльність; професійного управління, що спрямоване на раціональне забезпечення інтересів народу, колективу; ефективно-професійне кадрове забезпечення на рівні фахово-галузевої підготовки; організаційна концепція, що гарантує вищу ефективність і передбачуваність завдяки правильному розподілу, а з іншого боку, відомчу ієрархію, службовий і фаховий контроль, документальне підтвердження. Бюрократія є підґрунтям адміністрування, її основними принципами функціонування є: існування фіксованих офіційних юридичних сфер, які упорядковуються правилами; наявність жорсткої офісної ієрархії та ранжирування рівнів повноважень, що характеризуються чіткою системою субординації; базування управління в офісі на написаних документах («справах»), які надалі зберігаються; обов'язковість професійної підготовки працівників; формування загальних правил управління офісом, які є більш-менш стабільними, більш-менш вичерпними і такими, що можуть бути вивченими.

ВЕРТИКАЛЬНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ – відокремлення роботи з координації дій від власне дій, що координуються.

ВЕРТИКАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ (субординаційні, ієрархічні зв'язки) – зв'язки керівництва і підпорядкування, і необхідність в них виникає при ієрархічності управління, тобто за наявності декількох рівнів управління. Ці зв'язки служать каналами передачі розпорядчої та звітної інформації.

ВІДНОСИНИ – «філософська категорія, що відбиває характер розташування елементів певної системи та їх взаємозв'язок; емоційно-вольова настанова особистості на будь-що».

ВІДПРАВНИК – особа, котра генерує інформацію, призначену для передачі.

ВИКОНАВЧА ВЛАДА – влада, що має право безпосереднього управління державою. Носієм цієї влади у масштабах усієї країни є уряд. Назва уряду встановлюється Конституцією і законодавством. Частіш за все уряд має офіційну назву – Ради або Кабінету міністрів.

ВИКОНАВЧІ ОРГАНИ РАД – органи, які, відповідно до Конституції України, створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених Основним Законом.

ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ СІЛЬСЬКОЇ, СЕЛИЩНОЇ, МІСЬКОЇ, РАЙОННОЇ У МІСТІ РАДИ – утворюється відповідною радою на термін її повноважень. Після закінчення повноважень ради, сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті ради її виконавчий комітет здійснює свої повноваження до сформування нового складу виконавчого комітету.

ВИКОНАВЧИЙ АПАРАТ РАЙОННОЇ, ОБЛАСНОЇ РАД – забезпечує здійснення радами повноваження, наданих їм Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами. Виконавчий апарат ради здійснює організаційне, правове, інформаційне, аналітичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності ради, її органів, депутатів, сприяє здійсненню відповідною радою взаємодії та зв'язків з територіальними громадами, місцевими

органами та особами місцевого самоврядування. Виконавчий апарат ради забезпечує виконання програм, прийнятих відповідною радою.

ВИСХІДНІ КОМУНІКАЦІЇ – передача інформації з нижчих рівнів управління на вищі.

ВИНАГОРОДЖЕННЯ – широкий спектр конкретних засобів, що базуються на системі цінностей людини.

ВКАЗІВКА, РОЗ'ЯСНЕННЯ – регламентує методичний та технологічний характер дій.

ВЛАДА – можливість впливати на поведінку інших людей. Влада – це певні взаємозв'язки, що передбачають наявність суб'єкта і об'єкта, особливе вольове ставлення, яке полягає у спонуканні до дії, яку об'єкт повинен здійснити за бажанням суб'єкта. Це реальна здатність суб'єкта влади втілювати в життя певні ідеї, погляди, власну волю, нав'язуючи їх, коли це необхідно, іншим.

ВНУТРІШНЯ ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ – ефективність використання внутрішніх можливостей підприємства, його внутрішніх ресурсів.

ВСТАНОВЛЕННЯ ДІАПАЗОНУ КОНТРОЛЮ – визначення чисельності працівників, безпосередньо підлеглих певному менеджеріві.

ГАЛУЗЕВІ АБО МІЖГАЛУЗЕВІ ПІДЗАКОННІ ПРАВОВІ НОРМАТИВНІ АКТИ – видаються органами спеціальної компетенції (міністерство, департамент, комітет, служба, управління) та діють в межах їх повноважень.

ГІГІЄНІЧНІ ФАКТОРИ – фактори, що викликають незадоволення в процесі роботи і чинять демотивуючий вплив.

ГЛОБАЛЬНА МЕТА – уявлення про суспільне призначення організації.

ГОРИЗОНТАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ – обмін інформацією між членами однієї групи або співробітниками одного рангу.

ГОРИЗОНТАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ (зв'язки кооперації і координації рівноправних ланок управління) носять характер погодження і є однорівневими, їх основне призначення – сприяти найбільш ефективній взаємодії підрозділів організації при вирішенні виникаючих між ними проблем.

ГОРИЗОНТАЛЬНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ – поділ загальної роботи в організації на її складові.

ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ – право територіальної громади зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушуючи питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого самоврядування, соціальної допомоги людям, що належать до відання місцевого рівня. У громадських слуханнях може взяти участь кожен громадянин України.

ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА – складова механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення інститутами громадського суспільства, громадськими радами оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття та виконання управлінських рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх урахування органами виконавчої влади в своїй діяльності.

ГРОМАДСЬКІ ПРИЙМАЛЬНІ – організація прийому громадян відповідальними працівниками адміністрації, державних органів та

громадських організацій, роз'яснення законодавства, організація зустрічей з юристами тощо.

ДЕКОДУВАННЯ – перекладання отриманого повідомлення у форму, зрозумілу для отримувача.

ДЕКОНЦЕНТРАЦІЯ – форма централізації, яка передбачає наявність місцевих органів державного управління, що знаходиться у субординаційних відносинах з центром. їх керівництво призначається та зміщається центральним урядом.

ДЕЛЕГОВАНІ ПОВНОВАЖЕННЯ – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних чи обласних рад.

ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ – процес передачі керівником частини своєї роботи та необхідних для її виконання повноважень підлеглому, який приймає на себе відповідальність за її виконання.

ДЕМОКРАТІЯ – влада народу.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ СТИЛЬ – спирається на колегіальність, довіру, інформування підлеглих, ініціативу, творчість, самодисципліну, свідомість, відповідальність, заохочення, гласність, орієнтацію не тільки на результати, а й на способи їх досягнення.

ДЕПРЕСИВНА ТЕРИТОРІЯ – регіон чи його частина, що визнаються депресивними за умов та у порядку, визначених Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів України».

ДЕПУТАСЬКЕ ЗВЕРНЕННЯ – викладена в письмовій формі вимога депутата з питань, пов'язаних з його депутатською

діяльністю, до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також до керівників правоохоронних органів і контролюючих органів підприємств, установ, незалежно від форми власності, здійснити певні дії, вжити заходи чи дати офіційне роз'яснення з питань, віднесених до їх компетенції.

ДЕРЖАВНА ВЛАДА – легітимне офіційне волевиявлення держави, її органів і посадових осіб щодо здійснення їх функцій і повноважень шляхом прийняття правових актів у порядку, передбаченому Конституцією і законами.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ уперше використав *В. Вільсон* у 1887 р. для позначення сфери практичної діяльності. На сьогодні те, що тоді розумілося під державним управлінням, при найзагальнішому підході зводиться до семи позицій. По-перше, під державним управлінням розуміється сукупність наділених певною компетенцією і певним чином структурованих та супідрядних суб'єктів держави, діяльність яких спрямована на певні об'єкти суспільства. По-друге, управління – це розвинута система управлінських зв'язків, відносин і організації як суб'єктів, так і об'єктів. Вони мають вигляд каналів, по яких здійснюється комунікація, реалізується влада. По-третє, державне управління являє собою діяльність з її сукупними механізмами забезпечення активності суб'єктів управління, що включає систему політичних, правових, моральних норм, стратегій, процедур. Діяльність виступає одночасно основою технологізації управління і його креативності. По-четверте, державне управління виступає як сукупність управлінських функцій, пов'язаних з підтримкою рівноваги і розвитку суспільної системи, дотриманням режиму законності, прав і свобод людей, наданням суспільству різних послуг. По-п'яте, державне управління немислиме без відповідних об'єктів. Ними виступають ті чи інші об'єкти держави або суспільства, на які спрямовується компетенція суб'єктів державного управління і якими реалізується їх діяльність. По-шосте, державне

управління важко уявити без складної і суперечливої сукупності ідей, теорій, поглядів, що використовують суб'єкти управління для обґрунтування, побудови й реалізації управління. Вони становлять духовну оболонку управління, що пов'язує його з наукою, освітою і культурою. І, нарешті, по-сьоме, державне управління являє собою систему, що само розвивається, найважливішою складовою якої є система її відтворення. У цій системі особливо важливу роль відіграє підсистема професійного навчання, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів, що сформувалася в суспільстві.

ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНА ФОРМА МІСЦЕВОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ – держава передає значний обсяг власних повноважень виконавчим органам самоврядних територій, що, з одного боку, значно спрощує структуру публічного управління, а з іншого – втягує самоврядні органи у систему державного управління.

ДИСКОНТУВАННЯ – приведення цінності майбутніх періодів до поточного періоду.

ДИЛЕМА УВ'ЯЗНЕНИХ – варіант конкуренції, за якої всі фірми виграють від співробітництва, проте кожна має потужний стимул знизити ціни своїх конкурентів.

ДІАГОНАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ – комунікації, що перехресшують функції і рівні управління організації, проходять через них.

ДЕПАРТАМЕНТАЛІЗАЦІЯ – групування робіт та видів діяльності в певні блоки (групи, відділи, сектори, цехи виробництва тощо).

ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІ ВІДНОСИНИ – сукупність двосторонніх владних (вертикальних) і багатосторонніх партнерських (горизонтальних) зв'язків, що слугують реалізації цілей держави та

суспільства і відрізняються інформаційним змістом, правовою формою, організаційною спрямованістю.

ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ – закони, постанови, розпорядження керівників місцевих державних адміністрацій, нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування і внутрішньо організаційних.

ДОВГОСТРОКОВИЙ ПЕРІОД ФІРМИ – тривалий період часу, достатній для зміни обсягів всіх ресурсів, у тому числі і виробничих потужностей.

ДОВГОСТРОКОВІ СУКУПНІ ЕКОНОМІЧНІ ВИТРАТИ – мінімальний рівень економічних витрат, необхідний для виробництва певної кількості благ у довгостроковому періоді.

ДОВГОТЕРМІНОВІ ПЛАНИ – плани, розраховані на перспективу 3-5 років, враховують зміни в зовнішньому середовищі організації та її вчасну реакцію на них.

ДОГОВІР – регулює проведення спільних робіт з визначенням взаємних прав та обов'язків.

ДОПОМІЖНІ ФУНКЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ – функції, обумовлені внутрішньою потребою самої управлінської системи; вони застосовуються, на відміну від основних (визначальною особливістю їх є істотна різниця від інших), в усіх адміністративних службах.

ЕКОНОМІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ – архітектура національної та міжнародної активності, включаючи процеси управління виробництвом благ і наданням послуг, формуванням та захистом природних, фінансових і людських ресурсів.

ЕКСПЕРТНА ВЛАДА – форма особистої влади, що виникає внаслідок визнання послідовником того, що лідер володіє недосяжними для нього спеціальними знаннями, навиками, вміннями, досвідом.

ЕТАЛОННА ВЛАДА – форма особистої влади, яка виникає у зв'язку з бажанням послідовників бути схожими на лідера, котрий володіє надзвичайно привабливими для них особистими якостями, вміннями або іншими характеристиками.

ЕФЕКТИВНІСТЬ – оптимальне співвідношення (сполучення) виробництва, якості, результативності, гнучкості, задоволеності, конкурентоспроможності та розвитку організації.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНА – рівень виконання завдань організацією.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ:

1. Верховенство права означає правову сталість і передбачуваність управлінських дій та рішень, які базуються на законі. 2. Принцип відкритості та прозорості забезпечує можливість нагляду за державною адміністративною діяльністю, її результатами на предмет їх відповідності існуючим правовим нормам. 3. Підзвітність органів державного управління судовим органам та вищим, адміністраціям передбачає дотримання верховенства права в управлінській діяльності. 4. Продуктивність у використанні державних ресурсів та ефективність впровадження державної політики.

ЄВРОРИНОК – сегмент світового ринку позичкових капіталів, на якому банки здійснюють депозитно-кредитні операції у євровалютах.

ЗАВДАННЯ – плани, що мають чіткі, однозначні, конкретно визначені цілі, які не можна тлумачити двозначно.

ЗАВДАННЯ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ: забезпечення реалізації законів і підзаконних нормативно-правових актів; виконання великого обсягу роботи з надання різноманітних послуг населенню (адміністративних, консультативних, організаційних, комунальних, соціальних тощо).

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ – рівень задоволення організацією потреб своїх працівників.

ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА – делегована народом своїм представникам у парламенті (Верховній Раді, Державній Думі, Конгресі, Сеймі, Фолькетинзі, Альтинзі та ін.) державна влада, що має виключне право приймати закони. Її сутність полягає у здатності держави здійснювати свою волю, впливати на діяльність та поведінку людей та їх об'єднань за допомогою законів і правових актів (рішень), які приймаються представницькими органами влади (парламентом, радою).

ЗАЛЕЖНІСТЬ – ситуація, коли одна особа змушена діяти так, як того бажає інша.

ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН – найпопулярніший спосіб спілкування громадян з представниками влади. Форми звернення: пропозиції, заяви (клопотання), скарги.

ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК – процес передачі повідомлення у зворотному напрямі: від одержувача до відправника.

ЗМІШАНІ СТРАТЕГІЇ – стратегії, що визначають рішення гри шляхом використання кількох чистих стратегій.

ЗБАЛАНСОВАНА РАХУНКОВА КАРТА – модель організаційної ефективності, яка ґрунтується на припущенні, що організації мають потребу в низці систем і показників ефективності, які б охоплювали

чотири виміри, фінансовий, клієнтів, внутрішнього бізнес-процесу та навчання і професійного зростання співробітників, і пропонує одночасне інтегроване використання декількох інноваційних управлінських практик, таких як суцільно-якісне управління, реінжиніринг, сфокусованість на клієнті, розширення повноважень співробітників.

ЗОВНІШНЯ ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ – ефективність використання зовнішніх можливостей підприємства, що забезпечуються факторами зовнішнього середовища.

ІРРАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ – модель, за якою рішення приймають без дослідження альтернатив.

КЕРУВАННЯ – поняття, що поширюється на мистецтво тієї або іншої особи (менеджера) впливати на поведінку і мотиви діяльності підлеглих з метою досягнення цілей організації.

КЛАСИЧНА МОДЕЛЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ – модель, за якою особа, котра приймає рішення, повинна бути абсолютно об'єктивною і логічною, мати чітку мету, всі її дії в процесі прийняття рішень спрямовані на вибір найкращої альтернативи.

КОМАНДНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ пов'язані із застосуванням влади певними адміністративними органами і певними чиновниками. До них належать організація досліджень поточних фактів реального стану об'єктів, державного управління; проведення і розробка довго- та короткотермінових прогнозів суспільного розвитку в усіх його сферах; розробка програм і управлінських рішень; оперативний аналіз як метод розв'язання адміністративних завдань; організація конкретних процедур і акцій (зокрема таких як вибори); організація контролю всередині адміністративних служб; зв'язки з громадськістю.

КОМПОЗИЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ – підхід, що ґрунтується на визначенні ступеня впливу управлінської праці на результати діяльності організації в цілому.

КОМУНІКАЦІЇ – процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами.

КОНТРОЛІНГ – підтримка управлінської діяльності шляхом інформування та пропозицій.

КОНЦЕПЦІЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДЕРЖАВИ означає розвиток і підтримку механізмів виявлення та інтеграції громадських уподобань, орієнтацію на цілі, що розділяються суспільством, і здатність їх досягнення; ефективна влада усвідомлює обмеженість своїх можливостей і готова делегувати свої повноваження агентам, здатним реалізувати їх з більшою віддачею, ніж центр.

КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА підкреслюється домінуючу роль інформації в суспільстві; інформація та обмін інформацією супроводжували розвиток цивілізації протягом всієї історії людства й мали особливе значення у всіх суспільствах, у той же час, «інформаційне суспільство», що зароджується, будується таким чином, що збір, аналіз і передача необхідної інформації стали «фундаментальним джерелом продуктивності та влади».

КОНЦЕПЦІЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ зачіпає цілий ряд найважливіших проблем, пов'язаних з відносинами народу чи суспільства (акціонерів) та органами управління, які повинні діяти в інтересах народу; у рамках даного напрямку виробляються рішення в галузі спостереження, контролю, оцінки діяльності, підзвітності керівників.

КОНЦЕПЦІЯ МЕНЕДЖЕРАЛІЗМУ (*Public Management*) полягає в тому, що прогрес управління комерційними організаціями стимулювався вигодами, які отримували від здійснення змін та вдосконалень підприємці, власники та менеджери.

КОНЦЕПЦІЯ МІНІМАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ (*Minimal State*) відповідає ліберальній ідеології і тенденціям демократизації, і виходить з припущення, що приватний сектор здатний надати велику частину суспільних послуг, використовуючи такі інструменти, як дерегулювання, роздержавлення і приватизацію.

КОНЦЕПЦІЯ НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ (*Good Governance*) – управління, яке відповідає вимогам відкритого, демократичного і справедливого суспільства та регулює взаємовідносини між офіційними інституціями (державна влада) та недержавними колами (бізнес, громадськість); це механізм забезпечення функціонування суспільства як цілісної саморегульованої системи, спосіб реалізації публічної влади.

КОНЦЕПЦІЯ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ (*New Public Management (NPM)*) – модель, яка включає зв'язки з політичним середовищем (парламентом), тобто із стратегічним рівнем управління, а з іншого боку, NPM передбачає тісний зв'язок з громадянами, а саме зв'язок з ринком та споживачами.

КОНЦЕПЦІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ МЕРЕЖ – у рамках цього підходу проводилися також дослідження з самоорганізації і вироблена концепція «управління без уряду».

КООРДИНАЦІЯ РОБІТ – процес узгодження дій усіх підсистем організації для досягнення її цілей.

КОНТРАКТ – визначає права і обов'язки сторін щодо забезпечення послугами громадян та містить права і обов'язки сторін.

КОНТРОЛЬ – процес забезпечення досягнення цілей організації шляхом постійного спостереження за її діяльністю та усунення відхилень, які при цьому виникають.

КРИТЕРІЙ АКТУАЛЬНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ – критерій, що визначає відповідність інформації до об'єктивних інформаційних потреб.

КРИТЕРІЙ КОМУНІКАТИВНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ – критерій, що визначає властивістю інформації бути зрозумілою для того, кому вона адресована.

КРИТЕРІЙ ЛАКОНІЧНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ – критерій, що характеризує стислість та чіткість викладення інформації (досягається за допомогою високої згорнутості інформації без втрати її необхідної повноти).

КРИТЕРІЙ НЕСУПЕРЕЧЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЇ – критерій, що означає, що окремі частини однієї й тієї самої інформації не мають суперечити одна одній.

КРИТЕРІЙ ПЕРЕКОНЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЇ – критерій, що визначає доведеність інформації, яка примушує вірити в її достовірність.

КРИТЕРІЙ ПОВНОТИ ІНФОРМАЦІЇ – критерій, що визначає наявність відомостей, включаючи суперечливі, необхідних та достатніх для прийняття рішення.

КРИТЕРІЙ СВОЄЧАСНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ – критерій, що передбачає здатність задовольняти інформаційну потребу в прийнятний для виконання термін.

ЛІБЕРАЛЬНИЙ СТИЛЬ – відрізняється низькою вимогливістю, потуранням, відсутністю дисципліни і вимогливості, пасивністю керівника і втратою контролю над підлеглими, наданням їм повної свободи дій.

ЛІБЕРАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД до належного урядування базується на комунікаційному менеджменті, інституційному аналізі, концепції політичних мереж.

ЛІДЕРСТВО – здатність впливати на окремі особи та групи осіб в процесі спрямування їх діяльності на досягнення цілей організації.

ЛІКВІДНІСТЬ – здатність організації своєчасно сплачувати боргові зобов'язання за рахунок власних активів, тобто конвертувати свої активи в готівку для розрахунків за боргами.

МЕНЕДЖЕР – людина, яка займає постійну керівну посаду, має повноваження і приймає в їх межах рішення у певних видах діяльності організації.

МЕНЕДЖМЕНТ – поняття, що використовується переважно для характеристики процесів управління господарськими організаціями (підприємствами).

МЕТОД «ДЕРЕВО РІШЕНЬ» – метод обґрунтування управлінських рішень, що застосовується у ситуаціях, коли результати одного рішення впливають на подальші рішення, тобто для прийняття послідовних рішень.

МЕТОД «ПЛАТІЖНА МАТРИЦЯ» – метод оцінювання кожної альтернативи як функції різних можливих результатів реалізації цієї альтернативи.

МЕТОДИ МАТЕМАТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ – методи розв’язання екстремальних задач з кількома змінними.

МЕТОДИ ТЕОРІЇ ІГОР – методи, що використовуються з метою обґрунтування управлінських рішень в умовах невизначеності ситуації, яка є наслідком свідомих дій розумного супротивника.

МЕТОДИ ТЕОРІЇ СТАТИСТИЧНИХ РІШЕНЬ – методи, що застосовуються для обґрунтування управлінських рішень в умовах невизначеності ситуації, яка є результатом дії об’єктивних обставин, що невідомі або мають випадковий характер.

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ представляє структуру системи публічного адміністрування, яка відповідає чинному законодавству, наявні зв’язки між її підсистемами та усіма органами, що входять до їх складу, а також особливості функціонування системи публічного адміністрування та взаємодію між її елементами.

МЕХАНІЗМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ – чітко вибудовані послідовності дій, реалізація яких забезпечує здійснення публічного адміністрування відповідними органами або їх посадовими особами шляхом поступових перетворень у стані об’єктів публічного адміністрування.

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ – спеціальні засоби, що забезпечують здійснення регулюючого впливу публічних адміністрацій на соціально-економічні територіальні системи різних рівнів з метою забезпечення гідних умов життєдіяльності людей, що проживають у державі, та громадян України, що тимчасово проживають за її межами.

МИСТЕЦТВО УПРАВЛІННЯ – вміння менеджера-практика пристосувати досягнення науки управління до особливостей власного характеру, особливостей підлеглих та відповідної сфери бізнесу.

МІСІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ – уявлення про призначення організації з погляду самої організації.

МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ – ланка виконавчої влади в областях, районах, містах Києві та Севастополі. У межах своїх повноважень вони здійснюють виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізують повноваження, делеговані їм відповідними радами. Місцеві державні адміністрації перебувають у системі подвійного підпорядкування. Вони у цілому підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня та відповідним радам (обласним та районним) щодо повноважень, делегованих їм цими радами.

МІСЦЕВІ РЕФЕРЕНДУМИ – важлива форма прийняття територіальною громадою рішення шляхом прямого голосування з питань, що належать до компетенції місцевого самоврядування.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ – гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села, селища добровільного об'єднання у сільську громаду жителів села, селищ, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції України та Законів України.

МІСЦЕВІ ІНІЦІАТИВИ – право територіальної громади безпосередньо вносити на розгляд ради проекти рішень з будь-якого питання, що належать до компетенції відповідної ради.

МНОЖИННИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ – спроба оцінити ефективність управління шляхом синтетичних (узагальнювальних) показників, за допомогою яких охоплюються найважливіші аспекти управлінської діяльності конкретної організації.

МОТИВАЦІЯ – процес спонукання працівників до діяльності для досягнення цілей організації.

НАПРЯМ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА до належного урядування характеризується положеннями концепції «рецептивного (сприйнятливого) адміністрування», «партисипативного (що бере участь) менеджменту», базовими принципами яких є надійність та цілісність формування політики, участь громадян, централізація та децентралізація, відкритість і прозорість, високі етичні стандарти.

НАРОД – населення держави, мешканці країни; громадсько-політична сила, на яку спирається влада; форма національної та етнічної єдності.

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ – обмін інформацією, що здійснюється без використання слів (натомість застосовуються різні символи).

НЕПРЯМЕ (ОПОСЕРЕДКОВАНЕ) ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ – надання послуг громадянам або постачання товарів приватними організаціями на умовах фінансування через урядові контракти.

НЕФОРМАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ – система взаємозв'язків між співробітниками організації, що виникають і розвиваються спонтанно (не санкціоновано).

НИЗХІДНІ КОМУНІКАЦІЇ – передача інформації з вищих рівнів управління на нижчі.

НОВИЙ ПУБЛІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ знаменує собою відмовлення від бюрократичних принципів організації діяльності органів публічного адміністрування та принципу розподілу

політичної й адміністративної сфери. Новий публічний менеджмент має такі основні доктрини: фокусування на керуванні й ефективності, а не на політиці; дезагрегування публічних бюрократій в агентства, які б мали справу одне з одним на споживчій основі; використання квазі-ринків і контрактної системи для стимулювання конкуренції; скорочення витрат; стиль управління, що наголошує на кінцевому результаті, обмежених за термінами контрактах, матеріальних стимулах і свободі управління. Новий публічний менеджмент, піднімаючи питання ефективності і результативності в задоволенні суспільних потреб, не тільки змінює сам публічний сектор, органи публічного адміністрування, але й їхню роль у державі і суспільстві.

ОБМЕЖЕНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ – поняття, що означає, що люди можуть тільки намагатися прийняти раціональне рішення, але їх раціональність завжди буде обмеженою (теоретично завжди є рішення краще, ніж прийняте).

ОБМЕЖЕНІСТЬ – ситуація, за якої людські бажання сягають поза можливості задоволення наявними ресурсами.

ОДЕРЖУВАЧ – особа, для якої призначена інформація, що передається.

ОЗНАКИ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА: 1) керування роботою одного або кількох співробітників організації; 2) управління частиною або всією організацією; 3) наявність певних повноважень та прийняття в межах цих повноважень рішень, що матимуть наслідки для інших співробітників організації.

ОПЕРАТИВНІ ПЛАНИ – плани, в яких стратегія деталізується у розрахованих на короткий термін рішеннях щодо змісту, виконавців та способів виконання певних дій.

ОРІЄНТОВАНІСТЬ НА КОНКРЕТНІ КІНЦЕВІ ЦІЛІ – відповідність публічного адміністрування очікуванням головних споживачів управлінських послуг.

ОРГАНІЗАЦІЯ – група людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної мети або спільних цілей.

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА – сукупність цінностей, пріоритетів, неписаних правил, що впливають на ведення справ організацією та в організації.

ОРІЄНТИРИ – плани, що мають характер наряду дій і не прив'язують управління до жорстких конкретних цілей, тобто надають у певних межах свободу дій.

ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ ТЕОРІЇ ІГОР – визначення стратегії, застосування якої гарантує кожному гравцю оптимальний виграш, тобто стратегію, відхилення від якої може тільки зменшити виграш.

ОСНОВНІ РИСИ «НОВОГО ПУБЛІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ»: орієнтація на споживача, ринок і власних співробітників; головна увага зосереджується на досягненні результатів і персональній відповідальності керівників; створення гнучких організацій; відмова від принципу чіткого розподілу політичної та адміністративної діяльності; використання певних ринкових методів; зменшення ступеня і сфери впливу органів влади; чітке визначення організаційних і персональних цілей.

ОСОБИСТА ВЛАДА – влада, що виникає завдяки привабливості особистості індивіда (професіоналізм, чесність, ініціативність тощо).

ОФЕРТА – конкретизує пропозиції особі або державній установі підписати угоду (контракт) на певних умовах.

ПЕРЕШКОДИ («шуми») – усе, що спотворює (викривлює) сутність або зміст повідомлення.

ПЛАН – визначає мету, конкретні завдання діяльності, склад виконавців, методи, засоби та строки їх реалізації.

ПОВЕДІНКОВА МОДЕЛЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ – модель, що враховує вплив сукупності численних обмежувальних і суб'єктивних факторів на процес прийняття рішень.

ПОВЕДІНКОВИЙ (БАГАТОПАРАМЕТРИЧНИЙ) ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ – погляд на ефективність діяльності організації з погляду задоволення інтересів усіх працівників та їх груп, що беруть участь у діяльності організації.

ПОВНОВАЖЕННЯ – формально санкціоноване право впливати на поведінку підлеглих.

ПОВНОВАЖЕННЯ ЛІНІЙНІ – повноваження, що передаються від начальника безпосередньо його підлеглому і далі іншим підлеглим.

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ – це закріплені за ним права і обов'язки. Обсяг повноважень, закріплених за кожним органом виконавчої влади відповідно до покладених на нього завдань і функцій виражає їх компетенцію.

ПОВНОВАЖЕННЯ ПОСАДОВІ – формально санкціоноване організацією право керівника впливати на поведінку підлеглих.

ПОВНОВАЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНІ – повноваження, що дають змогу особі, якій вони передаються, в межах її компетенції пропонувати або забороняти певні дії підлеглим лінійних керівників.

ПОВНОВАЖЕННЯ ШТАБНІ – повноваження, що передаються особам, котрі здійснюють консультативні, обслуговувальні функції стосовно лінійних керівників.

ПОЛІТИКА – загальне керівництво для дій та прийняття рішень, своєрідний «кодекс законів організації», що визначає, в якому напрямі діяти.

ПОЛІТИЧНА КАТЕГОРІЯ включає наступні складові: фаза у циклі розроблення публічної політики; реалізація публічних інтересів; колективне виконання того, що не може бути добре виконане індивідуально; діяльність уряду.

ПОЛІТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ – різні процеси, завдяки яким суспільство досягає консенсусу та реалізовує норми, закони та політики, забезпечує права людини.

ПОНЯТТЯ «ДОСЯГНЕННЯ ЗАДОВОЛЕНОСТІ» – стан, коли страх менеджера щодо прийняття не найкращого рішення пересилює намагання досягти оптимального рішення. Задоволеність досягається за умов вибору рішення, що є достатньо добрим за певних умов.

ПОТРЕБА – особливий стан психіки індивіда, відчуття нестачі (браку) чогось, відображення невідповідності між внутрішнім станом і зовнішніми умовами.

ПОТРЕБИ В НАЛЕЖНОСТІ – потреби об'єднуватися з іншими людьми (належність до фірми, робочої групи, спортивної команди тощо).

ПОТРЕБИ В ПОВАЗІ – потреби в задоволенні самолюбства людини (усвідомлення особистих досягнень, компетенції, визнання іншими людьми).

ПОТРЕБИ В САМОРЕАЛІЗАЦІЇ – потреби в реалізації своїх потенційних можливостей, у розвитку як особистості.

ПОТРЕБИ В УСПІХУ – потреби в перевищенні встановлених стандартів діяльності.

ПОТРЕБИ У ВЛАДІ – потреби впливати на поведінку інших людей.

ПОТРЕБИ ФІЗІОЛОГІЧНІ – потреби, що пов'язані із забезпеченням фізичного виживання людини (потреби в їжі, житлі, родині тощо).

ПРАВИЛО – закріплює норми діяльності та поведінки певних груп співробітників з урахуванням традицій організації.

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ – процес, який починається з констатації виникнення проблемної ситуації та завершується шляхом вибору рішення, тобто вибору дії, спрямованої на усунення проблемної ситуації.

ПРИНЦИП ЄДИНОГО ВІКНА – створення органу управління, що дає можливість громадянам при вирішенні своїх адміністративних справ отримати обслуговування потрібному обсязі з боку однієї особи в межах одного структурного підрозділу.

ПРОЕКТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ включає: побудову економіко-організаційної моделі; формування процедури ухвалення рішень; організацію потоків інформації; роботу з кадрами; спеціальні роботи, що відповідають особливостям галузей, окремих напрямків діяльності або функцій.

ПОЛІТИЧНІ ПРИНЦИПИ НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ: 1) Відкритість – владні інститути мають працювати відкрито. 2) Участь –

якість, відповідність та ефективність політики залежить від забезпечення участі всіх зацікавлених сторін упродовж всього процесу вироблення політики. 3) Відповідальність – ролі законодавчих і виконавчих органів в управлінських процесах мають бути чіткими і зрозумілими. 4) Ефективність – напрями політики повинні бути дієвими та своєчасними, відповідати реальним потребам на основі чітких цілей, оцінювання майбутнього впливу та минулого досвіду. 5) Відповідність (узгодженість) – напрями політики та дії мають бути узгодженими та зрозумілими.

ПРАВИЛА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ – критерії (формальні або неформальні), якими керується особа, що приймає рішення; критерії, які встановлюють процедуру перетворення альтернативного проекту в рішення, обов'язкове для даної організації. До об'єктивних факторів, що впливають на процес прийняття рішення, відносяться: соціально-економічне середовище; здатність організації адаптуватися до несприятливого середовища; спроможність організації мобілізувати внутрішні соціальні ресурси; зовнішня підтримка; специфіка сфери діяльності; локалізація сфери діяльності в державному соціальному просторі.

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ – керівні правила, основні положення, норми поведінки, що відображають найбільш загальні стійкі риси законів і закономірностей управління, яких необхідно дотримуватися в управлінській діяльності.

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ: 1. Принцип верховенства права – пріоритет прав та свобод людини і громадянина, гуманізм та справедливість в діяльності публічної адміністрації. 2. Принцип законності – діяльність публічної адміністрації на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. 3. Принцип відкритості – оприлюднення та доступність для громадян інформації про діяльність та рішення публічної

адміністрації, а також надання цієї інформації на вимогу громадян. 4. Принцип неупередженості – обов’язок публічної адміністрації та її посадових осіб безсторонньо ставитися до всіх учасників правовідносин, заявляти про конфлікт інтересів, у разі його наявності, та вживати заходів для його подолання. 5. Принцип пропорційності – вимоги щодо обмеження рішень публічної адміністрації метою, якої необхідно досягти, умовами її досягнення, а також обов’язку публічної адміністрації зважати на негативні наслідки своїх рішень, дій та бездіяльності. 6. Принцип ефективності – обов’язок публічної адміністрації забезпечувати досягнення необхідних результатів у розв’язанні покладених на неї завдань при оптимальному використанні наявних ресурсів. 7. Принцип підконтрольності – обов’язковий внутрішній та зовнішній контроль за діяльністю публічної адміністрації, в тому числі судовий. 8. Принцип відповідальності – обов’язок публічної адміністрації нести юридичну відповідальність за прийняті рішення, дію та бездіяльність.

ПРОГРАМИ – плани, які охоплюють достатньо велику кількість дій, що не повторюються в майбутньому.

ПРОДУКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ є одним з головних цінностей публічного управління у зв’язку з орієнтацією діяльності органів влади на надання управлінських послуг, що потребує запровадження нових стандартів функціонування та врахування потреб споживачів.

ПРОФЕСІЙНА КАТЕГОРІЯ включає такі складові: ідеалізм в дії; професія; академічна сфера.

ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ – система поглядів на менеджмент, що розглядає управління як серію взаємопов’язаних дій (функцій управління), котрі реалізуються у певній послідовності.

ПРЯМЕ (БЕЗПОСЕРЕДНЄ) ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ – надання публічних послуг населенню державними установами.

ПУБЛІЧНА ВЛАДА – суспільна державна влада, що дає можливість громадянам брати участь в ухваленні політичних рішень і обирати своїх представників в органи державної влади та органи місцевого самоврядування, тобто реалізовувати принцип народовладдя.

ПУБЛІЧНА ПОСЛУГА – послуга, що надається працівниками адміністрацій юридичним або фізичним особам, відповідальність за її якість несе держава або адміністрація.

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА – професійна цивільна служба в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, інших публічних організаціях, підприємствах і установах, що надають публічні послуги.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ – один з аспектів більш широкого поняття – управління, зміст якого було визначено як певна дія для досягнення конкретної мети; це професія, покликана використовувати унікальне мистецтво та науку управління для вирішення проблем суспільства; це органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти, які відповідно до закону чи адміністративного договору мають повноваження забезпечувати виконання законів, діяти в публічних інтересах; реалізується публічними службовцями, які працюють у публічних організаціях і виконують широке коло задач; пов'язане зі здійсненням публічних інтересів, що використовуються політичними діячами у передвиборчих програмах; невід'ємно пов'язане із виконанням законів і не може існувати без законодавчої бази.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ – скоординовані групові дії з питань державних справ, які: пов'язані із трьома гілками влади (законодавчою, виконавчою, судовою); мають важливі значення у формуванні державної політики; є частиною політичного процесу; значно відрізняються від адміністрування у приватному секторі;

пов'язані із багаточисельними приватними групами та індивідами, які працюють у різних компаніях та громадах. Публічне адміністрування охоплює систему державної виконавчої влади і місцеве самоврядування, є діяльністю з формування, впровадження, оцінювання та модифікації публічної політики. Публічне адміністрування розглядається як теорія і практика державного управління, яка характеризується реалізацією адміністративних процедур шляхом публічної діяльності, застосування інструментів демократичного врядування, упорядкування суспільної діяльності та надання адміністративних послуг як засобу реалізації прав та свобод громадян.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У ВУЗЬКОМУ РОЗУМІННІ – професійна діяльність державних службовців, яка включає всі види діяльності, спрямовані на реалізацію рішень уряду, вивчення, розробку та впровадження напрямів урядової політики.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У ШИРОКОМУ РОЗУМІННІ – вся система адміністративних інститутів із ієрархією влади, за допомогою якої відповідальність за виконання державних рішень спускається зверху донизу.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ДІЯЛЬНІСТЬ відображає лише культурні норми, потреби та владні реалії певного суспільства.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДУ є сукупністю дій чиновників, що здійснюється з метою забезпечення повсякденної життєдіяльності громадян держави.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ПРОФЕСІЯ має розвинуті цінності та етичні стандарти.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ФАЗА у циклі публічної політики є стадією, етапом в процесі розроблення і реалізації публічної політики, який ніколи не закінчується.

ПУБЛІЧНІ СЛУЖБОВЦІ – особи, що обіймають адміністративні посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих, консультативно-дорадчих, контрольно-наглядових та інших управлінських функцій, а також наданням адміністративних і публічних послуг.

ПУБЛІЧНІ ФУНКЦІЇ – види діяльності публічних адміністрацій, які пов'язані з виконанням суспільних законів та наданням адміністративних та публічних послуг.

PUBLIC ADMINISTRATION – державне управління, або впровадження державної політики, переважно виконавчою гілкою влади.

PUBLIC POLICY – компромісний варіант між державною і публічною владами.

PUBLIC – взаємопов'язані дії, що стосуються, або зачіпають нації, держави або населення; протилежне приватному, народ, нація, що не пов'язані з урядом цієї країни; все, що пов'язане з нацією, державою, суспільством, а також все, що знаходиться у бінарній опозиції до поняття «приватний».

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ – наслідок того, що робляться потрібні речі.

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ – цільова спрямованість системи управління організацією на створення потрібних, корисних речей, що можуть задовольняти певні потреби, забезпечити досягнення кінцевих результатів, адекватних поставленим цілям.

РИНКОВО-ЛІБЕРАЛЬНИЙ ПІДХІД до належного урядування ґрунтується на моделях нової економіки, нового менеджменту, нового публічного адміністрування, активного впровадження у діяльність органів публічної влади інструментів і технологій, що використовуються у приватних бізнес-структурах тощо.

РОЗПОДІЛ РЕСУРСІВ – спосіб розподілу обмежених ресурсів організації між окремими підрозділами. Пропорції розподілу ресурсів визначаються вибором сфери стратегії.

САМОСТІЙНЕ УПРАВЛІННЯ – структурний підрозділ одногалузевого або однофункціонального спрямування. До складу управління входять не менш як два відділи.

САМОСТІЙНИЙ СЕКТОР – структурний підрозділ, що утворюється для виконання завдань за окремим напрямом діяльності органу виконавчої влади, функції якого неможливо поєднати з функціями інших структурних підрозділів, з чисельністю не менш як два працівники.

СИНЕРГІЯ – ефект цілісності, можливість отримання додаткового ефекту шляхом інтеграції всіх можливостей організації.

СИНЕРГІЧНИЙ ЕФЕКТ виникає як результат інтегрованої реалізації всіх елементів стратегії.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ – погляд на ефективність діяльності організації, що передбачає визначення основних елементів в організації (входи – процес – виходи) та необхідність її адаптації до умов системи вищого рівня, частиною якої вона є (зовнішнього середовища).

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ – система поглядів на менеджмент, що розглядає організацію як систему в єдності частин, з яких вона складається, та зв'язків з її зовнішнім середовищем.

СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ – система поглядів на менеджмент, що визнає подібність загальних процесів управління та специфічність прийомів управління, вибір яких залежить від конкретної ситуації.

СІТЬОВЕ ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ (СПУ) – система специфічних методів планування й управління процесами розробки (реалізації) проектів шляхом застосування сітьових графіків.

СОЦІАЛЬНЕ ВРЯДУВАННЯ – набір норм, цінностей та поглядів і переконань, які скеровують рішення та поведінку.

СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ – взаємодія індивідів (суб'єктів, діячів, акторів) у формі обміну соціальними діями, що є первинним елементом соціального капіталу, який зберігає властивості суспільства, бо орієнтація власних думок, планів і наступних дій на іншого є містком до сполучення кожного з нас із знайомими і незнайомими людьми, групами і врешті-решт – суспільством, яке і складається з величезної кількості взаємодій, тобто зв'язків.

СОЦІАЛЬНА ЛЮДИНА – співробітник організації, поведінка якого орієнтована на колектив і формується під впливом стосунків з іншими працівниками та групових норм, на відміну від «раціональної людини, поведінку якої визначають особисті економічні інтереси.

СПОНУКАННЯ – потреба, усвідомлена з погляду потреби здійснення конкретних цілеспрямованих дій.

СТАДІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – послідовні етапи її здійснення зі своїм особливим набором форм і методів. Стадії мають логічний зв'язок і утворюють у сукупності певний цикл управлінських дій.

СТАТИСТИЧНІ МЕТОДИ ОБҐРУНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ – методи, що ґрунтуються на збиранні й обробці статистичних матеріалів та врахуванні випадкових впливів і відхилень.

СТАТУС ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ як професії може бути визначений за допомогою тесту на професіоналізм.

СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА – манера поведінки керівника стосовно підлеглих, за допомогою якої здійснюється вплив на працівників організації.

СТИЛЬ УПРАВЛІННЯ – сукупність прийомів, способів, методів функціонування органів державного управління, органів місцевого самоврядування або їх посадових осіб, тобто увага акцентується на змісті їх діяльності, ролі, можливостях, впливу тощо.

СТРАТЕГІЯ – генеральна довготермінова програма дій та порядок розподілу пріоритетів і ресурсів організації для досягнення її цілей.

СУБ'ЄКТ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ – індивід, наділений відповідними повноваженнями, який несе адміністративну або юридичну відповідальність за прийняті організаційно-господарські рішення; крім вище сказаного, це – індивід, наділений цілою системою особистісних характеристик: таких як політичні й ідеологічні цінності, схильність до ризику або авторитарності, минулий господарський досвід і т. д.

СУДОВА ВЛАДА – самостійна і незалежна галузь державної влади, що формується згідно з процедурою та функціонує відповідно до демократичних принципів, встановлених Конституцією. Судова влада через сукупність певно визначених державних органів – безсторонні та незалежні суди, які наділені владними повноваженнями по вирішенню віднесених до їх компетенції

виникаючих при застосуванні права питань, здійснює правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального та конституційного судочинства з метою захисту прав і свобод людини і громадянина, здійснює інші, передбачені законом функції. Незалежна влада, що охороняє право, виступає арбітром у спорі про право, відправляє правосуддя. Вона покликана запобігати можливості змови чи протистояння двох інших гілок влади (законодавчої і виконавчої), створювати перепони на шляху виникнення диктатури. Основними функціями судової влади є конституційне, адміністративне, цивільне, кримінальне та інше судочинство у формі розгляду і вирішення судами відповідних справ.

СХЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ – відображення структурних взаємозв'язків основних рівнів та підрозділів організації, їх підпорядкованості.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

ТРАДИЦІЙНА ВЛАДА – форма легітимної влади, що виникає внаслідок визнання підлеглим права керівника віддавати накази і свого обов'язку йому підкорятися.

ТРУДОВІ РЕСУРСИ – частина населення, що має фізичний розвиток, розумові здібності і знання, які необхідні для роботи в народному господарстві.

УНІВЕРСАЛЬНІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ – сукупність визначених А. Файоном основних, фундаментальних положень, норм і правил, що відображають вимоги до управлінської діяльності та якими слід керуватися менеджерам у практичній роботі.

УПРАВЛІННЯ – найзагальніше поняття, що поширюється на велике коло різноманітних об'єктів, явищ і процесів (технічні, господарські, суспільні та державні системи тощо). Управління – цілеспрямований, організуючий і регулюючий вплив людей на власну суспільну, колективну і групову життєдіяльність, який здійснюється як безпосередньо (у формах самоуправління), так і за допомогою спеціально створених структур (держави, громадських об'єднань, партій, спілок, асоціацій, фірм тощо).

УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ – сукупність вироблених історичним досвідом, науковим пізнанням і талантом людей навиків, умінь, способів, засобів доцільних вчинків і дій людини у сфері управління.

УПРАВЛІНСЬКЕ РІШЕННЯ – первісний, базовий елемент процесу управління, що забезпечує функціонування господарської організації шляхом взаємозв'язку формальних і неформальних, інтелектуальних та організаційно-практичних аспектів менеджменту.

УПРАВЛІНСЬКІ ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ – юридично виражені управляючі впливи окремих органів державної влади, які вони мають право і зобов'язані здійснювати щодо певних об'єктів управління або компонентів певних структур. Обсяг управлінської функції зумовлений місцем державного органу в структурі управляючої системи й окреслює його межі в управлінні суспільними процесами.

ФОРМАЛІЗАЦІЯ – ознайомлення нового працівника у процесі прийняття в організацію з характеристикою його роботи в письмовому вигляді.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ – погляд на ефективність управління з позиції організації праці та функціонування управлінського персоналу, тобто результатів і витрат самої управлінської системи.

ФУНКЦІЯ (від лат. *Function* – виконання, звершення) – робота, діяльність із виконання певних завдань.

ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ – спеціалізовані види робіт (діяльності), спрямовані на розв’язання специфічних, різноманітних та складних проблем взаємодії між окремими структурними підрозділами організації, які потребують здійснення значного комплексу конкретних заходів.

ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ передбачає визначення насамперед векторів і цілей майбутнього розвитку та обґрунтування правових, організаційних і ресурсних засобів їх досягнення.

ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ є сукупністю функцій державного управління й управлінських функцій органів державної влади у їх взаємодії. Ця структура забезпечує управлінський взаємозв’язок держави як суб’єкта управління із суспільною системою та внутрішню динамічність її як системи, що управляє.

ЦЕНТР ВИТРАТ – підрозділ організації, керівник якого контролює потоки витрат (відділ досліджень і розробок, відділ заробітної плати тощо).

ЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ – не визнає будь-які форми автономії та самоврядування; за цією формою виконання публічних завдань повністю доручається державним службам, крім того всі адміністративні рішення ухвалюються виключно центральною ланкою державної установи.

ЦЕНТР ДОХОДІВ – підрозділ організації, бюджет якого формується на отримуваних доходах або групових надходженнях (відділ збуту та реалізації послуг тощо).

ЦЕНТР ІНВЕСТИЦІЙ – підрозділ організації, бюджет якого розраховується на підставі вартостей активів, що використовуються для досягнення заданого рівня прибутку.

ЦІЛЬОВИЙ МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ – сукупність спеціально підібраних для розв’язання наявних суперечностей та вирішення проблемної ситуації взаємоузгоджених методів управління, через використання яких здійснюється практичний вплив органів публічного адміністрування на соціально-економічну територіальну систему країни, її підсистем або елементів для забезпечення досягнення конкретної мети, що сприятиме розвитку всієї системи або її складових в обраному стратегічному напрямку із додержанням низки визначальних принципів.

ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ – погляд на ефективність діяльності організації з позиції досягнення мети як критерію для оцінювання ефективності.

ЧАСОВА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ґрунтується на системному підході та додатковому факторі – параметрі часу.

ЧИННИКИ СТИЛЮ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ступінь складності вирішуваних задач; політичний режим; рівень економічного розвитку країни; реальний ступінь забезпечення прав та свобод людини; імідж країни на міжнародному рівні; ступінь координованості роботи гілок влади; національна свідомість та патріотизм громадян.

ШКОЛА ЛЮДСЬКИХ ВІДНОСИН – система поглядів на менеджмент, що досліджувала переважно проблеми індивідуальної психології працівників організації.

ШКОЛА НАУКИ УПРАВЛІННЯ (КІЛЬКІСНИЙ ПІДХІД) – система поглядів на менеджмент, що розглядали управління як

систему математичних моделей і процесів. У центрі уваги цієї школи перебуває математична модель, за допомогою якої управлінську проблему можна відобразити (передати) у вигляді основних її цілей та взаємозв'язків.

ШКОЛА НАУКОВОГО УПРАВЛІННЯ – система поглядів на менеджмент, які спрямовані на дослідження проблем підвищення продуктивності праці робітників (безпосередніх виконавців) шляхом удосконалення операцій ручної праці (Ф. Тейлор, Ф. Гільберт та Л. Плбрет, Г. Форд, Г. Гант).

ШКОЛА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ – система поглядів на менеджмент, як концентрували увагу на вивченні типів групової поведінки, розумінні організації як складного соціального організму, який перебуває під впливом певних уявлень, звичок, конфліктів, культурного оточення тощо.

ЮРИДИЧНА ОСОБА – об'єднання, наділені майном, що діють від свого імені і в межах свого майна, мають громадські права та обов'язки і від свого імені виступають як одна зі сторін у судовому процесі.

ЯВНІ ВИТРАТИ – фактичні витрати фірми, включаючи заробітну плату, вартість матеріалів та орендну плату за користування майном. Витрати – методи, що використовуються в умовах, коли фактори, які визначають прийняття рішення, не можна кількісно охарактеризувати або вони взагалі не піддаються кількісному вимірюванню.

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

АГЕНТСТВО ООН У СПРАВАХ БІЖЕНЦІВ (*УВКБ ООН, UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees*) – Структура, яка координує міжнародні зусилля, спрямовані на захист людей, змушених полишати свої оселі через конфлікт або переслідування. Агентство створене у 1950 р., штаб-квартира розташована у Женеві. УВКБ ООН здійснює моніторинг та безпосередньо втручається в ситуації, щоб забезпечити належний захист біженців та шукачів притулку; надає матеріальну, соціальну та медичну допомогу найбільш незахищеним особам. УВКБ ООН співпрацює з Урядом України з 1994 р., а з 1995 р. в Україні є його представництво. Нині, крім головного офіс УВКБ ООН у Києві, працюють: регіональний офіс УВКБ ООН у Слов'янську, три польові офіси у Донецьку, Луганську, Маріуполі, а також польовий відділ у Северодонецьку. Агентство в Україні надає особам під своєю опікою правову, матеріальну та соціальну підтримку самостійно та у партнерстві з іншими міжнародними та місцевими організаціями. УВКБ ООН зосереджує свою діяльність на захисті прав і свобод ВПО, покращенні умов їхнього життя та знаходженні для них довгострокових рішень.

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ – діяльність, яка пов'язана з наданням допомоги та підтримки тим, хто її потребує, виходячи із загальнолюдських принципів гуманності та взаємодопомоги, яка здійснюється виключно безкорисливо (без мети одержання прибутку чи іншої вигоди).

У к л а д а ч:

Логвиненко Вікторія Михайлівна, доцент, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук

ВСЕСВІТНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я (*ВООЗ; World Health Organization*) – спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй. Заснована 7 квітня 1948 р. Штаб-квартира розташована у Женеві. Головні структури ВООЗ: Всесвітня асамблея охорони здоров'я, Виконавчий комітет, Секретаріат. Головною метою ВООЗ є сприяння забезпеченню охорони здоров'я населення усіх країн світу. Основні завдання ВООЗ: координація міжнародної діяльності в галузі охорони здоров'я; надання державам відповідної інформації; надання допомоги з питань організації охорони здоров'я; сприяння та розвиток зусиль у боротьбі з епідемічними, ендемічними та іншими хворобами, а також в охороні психічного здоров'я; проведення спільних досліджень в галузі охорони здоров'я; сприяння в підготовці медичних кадрів. Україна – член ВООЗ з 1948 р. У Києві функціонує Представництво ВООЗ в Україні.

ГЛОБАЛЬНІ МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ – організації, які об'єднують країни або інших суб'єктів незалежно від того, де, в якій частині світу вони знаходяться. Наприклад, Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА – проблеми, які зачіпають життєві інтереси усіх людей, характеризуються динамізмом і потребують для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості. Усі глобальні проблеми (звичайно, умовно) можна поділити на політичні, економічні, демографічні, соціальні та екологічні.

ГРАНТ – фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі юридичними, фізичними особами і міжнародними організаціями для проведення конкретних фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень за напрямками і на умовах, визначених надавачами гранта.

ДИТЯЧИЙ ФОНД ООН (*ЮНІСЕФ, United Nations International Children's Emergency Fund*) – заснований 11 грудня 1946 р. як «Міжнародний надзвичайний фонд допомоги дітям» ООН з метою надання допомоги дітям в Європі після Другої світової війни. Від 1953 р. – сучасна назва: Дитячий фонд ООН, проте вживана аббревіатура «ЮНІСЕФ» залишилась. Головне завдання Фонду: сприяти прогресивній реалізації прав усіх дітей та скороченню прогалин у доступі дітей до найнеобхідніших послуг. Дитячий фонд ООН Україна. ЮНІСЕФ відкрив своє Представництво у Києві у 1997 році. Програми, які нині реалізуються: соціальна інклюзія та державна політика щодо дітей; захист дітей в усіх обставинах; освіта для всіх дітей; здорове життя з перших років і надалі; вода і стале середовище.

ДОБРОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ – *див.* благодійна діяльність

ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА РАДА ООН (*ЕКОСОП; United Nations Economic and Social Council*) – головний орган з координації економічної діяльності ООН та спеціалізованих установ, з нею пов'язаних. Економічна і Соціальна Рада має такі функції і повноваження: обговорює міжнародні економічні й соціальні проблеми глобального і міжгалузевого характеру і розробляє рекомендації щодо політики з цих проблем для країн-членів і для системи ООН; проводить дослідження, складає доповіді, розробляє рекомендації з міжнародних проблем в економічній і соціальній сферах Генеральній Асамблеї, членам Організації та зацікавленим спеціалізованим установам; погоджує діяльність спеціалізованих установ через консультації з ними і надання рекомендацій.

КАРИТАС-ЄВРОПА (*Caritas Europa*) – католицька благочинна мережа, яка співпрацює з людьми будь-якої віри для подолання бідності та просування гідності всіх людей. Організація є части-

ною глобальної мережі Карітас-Інтернаціоналіс, яка налічує понад 160 членів по всьому світу. Карітас-Європа має 49 організацій-членів у 46 країнах європейського континенту, у тому числі у всіх державах-членах Європейського Союзу та переважній більшості країн-членів Ради Європи.

КАРІТАС-ІНТЕРНАЦІОНАЛІС (*Caritas Internationalis*) – конфедерація понад 160 національних католицьких благодійних організацій, організацій соціальної роботи та міжнародного розвитку, які працюють більш ніж в 200 країнах і територіях усього світу, мають спільну мету і напрями роботи. На національному та міжнародному рівнях Карітас втілює місію побудови кращого світу, з особливою увагою до бідних і знедолених. Штаб-квартира знаходиться в м. Рим. Першопочатково «Карітас» з'явився в Німеччині в 1897 році, далі такі організації виникли й в інших країнах. Перша установча Генеральна асамблея Карітасу – 1951 р., сучасна назва «Карітас-Інтернаціоналіс» – від 1957 р. Сьогодні конфедерація є одною з найбільших у світі гуманітарних мереж.

КАРІТАС-УКРАЇНИ – входить в одну з найбільших міжнародних мереж благодійних організацій у світі та Європі. Основні напрями діяльності: допомога дітям, молоді та сім'ям, які перебувають у кризі; охорона здоров'я; допомога людям з особливими потребами; соціальні проблеми міграції; допомога в надзвичайних ситуаціях; розбудова громад. Місія Карітасу України: розвиток традицій добродійної діяльності та здійснення соціальної роботи, виходячи із християнських морально-етичних цінностей; мета: розробка та впровадження національних програм для забезпечення соціальної допомоги та підтримки найбільш потребуючого населення України, незалежно від національної належності чи віросповідання. Карітас України засновано у 1994 р. для координації зусиль добродійних організацій місцевих громад Української греко-католицької церкви, представлення їх на національному рівні, розвитку співпраці з закордонними осередками

Карітасу. Організація об'єднує національні офіси в Києві та Львові та має понад 30 регіональних організацій у 15 областях України.

ЛА СТРАДА-ІНТЕРНЕСНЛ (*La Strada International*) – незалежна міжнародна асоціація, діяльність якої спрямована на запобігання торгівлі людьми та захист й реалізацію прав жертв торгівлі людьми. Це робиться шляхом надання жертвам адекватної допомоги та підтримки; обміну інформацією та знаннями; розбудови спроможності неурядових організацій та інших зацікавлених сторін та міжгалузевої співпраці. Перший проект «Ла Страда» був розпочатий у 1995 році в результаті тристоронньої ініціативи проти торгівлі людьми громадських організацій з Нідерландів, Польщі та Чехії. У 1997 та 1998 роках до програми долучились партнери з України та Болгарії, а в 2001 році – Білорусь, Боснія та Герцеговина, Молдова, Македонія. Від 2004 р асоціація функціонує як *La Strada International*. Штаб-квартира розташована в м. Амстердам.

ЛА СТРАДА-УКРАЇНА – громадська правозахисна організація, яка працює для забезпечення гендерної рівності, підтримання миру, запобігання гендерно зумовленому насильству, зокрема, домашньому насильству, протидії торгівлі людьми та забезпечення прав дітей, сприяючи впровадженню стандартів прав людини в усіх сферах життя суспільства та держави. Ла Страда Україна функціонує з 1997 р., на її базі працюють: Національна дитяча «гаряча» лінія та Національна «гаряча» лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та дискримінації; Національна тренерська мережа, яка складається із більш як 400 тренерів по всій території України. Ла Страда Україна займається підготовкою законопроектів та лобіюванням змін в суспільстві та законодавстві у зазначених напрямках роботи. Також, з 2015 року організація займається впровадженням медіації та запобігання конфліктам в закладах освіти.

МІЖНАРОДНА НЕУРЯДОВА ОРГАНІЗАЦІЯ – організаційно-оформлене, засноване на приватному погодженні некомерційне об'єднання національних організацій, союзів, груп і окремих осіб, що реалізує суспільно-корисні цілі у різних галузях (соціальной, публічно-правовій, політичній, культурній, економічній тощо) та ґрунтується на неурядових угодах. Неурядові організації діють у сфері, що представляє міжнародний інтерес, який не пов'язаний з інтересом окремої особи, групи осіб, нації чи ситуації у конкретній державі. Засновниками неурядових інституцій виступають релігійні, професійні громадські організації, бізнес-групи, приватні особи. Міжнародні неурядові організації мають статус юридичної особи та дотримуються основних принципів міжнародного права. Держава не несе відповідальності за діяльність своїх громадян у таких організаціях.

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ – об'єднання держав відповідно до міжнародного права і на основі міжнародного договору для здійснення співробітництва в політичній, економічній, соціальной, культурній, науково-технічній, правовій та інших галузях, що має необхідну для цього систему органів, права й обов'язки, похідні від прав і обов'язків держав, і автономну волю, обсяг якої визначається волею держав-членів.

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ – організація, яка в своїй діяльності охоплює широке коло проблем і напрямків. Наприклад, Організація Об'єднаних Націй, діяльність якої простягається в сфері: політичну, соціальну, екологічну, безпеки, юридичну та ін.

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ (*МОП; International Labor Organization*) – спеціалізована міжнародна установа, яка розробляє та ухвалює міжнародні трудові стандарти. МОП була утворена в 1919 р. як автономна організація в складі Ліги Націй; з 1946 року стала спеціалізованим закладом ООН. Штаб-квартира

знаходиться у Женеві. Організаційна структура: Міжнародна конференція праці; Адміністративна рада; Міжнародне бюро праці (Секретаріат). Головна мета МОП – сприяння встановленню соціальної справедливості в сфері праці, захист інтересів працюючих на основі соціального партнерства, покращання умов праці. Головні стратегічні цілі МОП: розвиток і реалізація норм і принципів у сфері праці; створення більш широких можливостей для жінок і чоловіків щодо забезпечення гідної зайнятості; розширення охоплення й підвищення ефективності соціального захисту для всіх; зміцнення трьохсторонньої структури й підтримка соціального діалогу (уряд, підприємці, працівники). В 1969 році МОП було присуджено Нобелівську премію миру. Україна є членом МОП з 12 травня 1954 року.

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ – організація, яка свою діяльність зосереджує на вирішенні якоїсь однієї проблеми, а решта (якщо вони є) – допоміжні. Наприклад, спеціалізовані структури ООН, такі як Агентство ООН у справах біженців.

МІЖНАРОДНА ФЕДЕРАЦІЯ ТОВАРИСТВ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА ТА ЧЕРВОНОГО ПІВМІСЯЦЯ заснована в 1919 р., об'єднує понад 190 національних товариств; є однією з найбільших міжнародних гуманітарних організацій у світі. Головна мета федерації: надання підтримки та сприяння розвитку національних товариств, координація їх діяльності з питань попередження та полегшення людських страждань під час збройних конфліктів, стихійних лих, катастроф та аварій. Федерація також сприяє реалізації програм у сфері боротьби з поширенням соціально-небезпечних хвороб, а також веде боротьбу з дискримінацією та насиллям, розповсюджує інформацію про права людини, міжнародне гуманітарне право, надає допомогу мігрантам та біженцям. Штаб-квартира розташована в м. Женева.

МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД (*МВФ; International Monetary Fund*) – спеціальне агентство ООН, засноване 27 грудня 1945 р. Мета діяльності – сприяти стабільності національних валют країн-учасниць, здійснювати міжнародне співробітництво в області фінансів та міжнародної торгівлі. Основне завдання Фонду – створення валютних резервів, з яких уряди країн-членів МВФ можуть брати позики для усунення тимчасових економічних труднощів. В програмі соціальної політики МВФ значна увага приділяється заходам із вдосконалення розподілу необхідних благ; допомозі по безробіттю; перепідготовці службовців державного сектора що потрапили під скорочення штатів; створенню робочих місць через мережу громадських робіт; пристосуванню механізмів соціальної безпеки до захисту найбідніших. У довготривалих планах МВФ ставить за мету домогтися значного реального зростання видатків на соціальну сферу, включаючи зокрема фінансування заходів, спрямованих на підвищення мінімального рівня освіти та охорони здоров'я. Україна – член МВФ з 1992 року.

МІЖНАРОДНИЙ КОМІТЕТ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА (*International Committee of the Red Cross*) – незалежна гуманітарна організація, яка була заснована Анрі Дюнаном в 1863 р. Міжнародна спільнота надала комітету унікальні повноваження, які базуються на міжнародному гуманітарному праві Женевських конвенцій, для захисту жертв міжнародних і внутрішніх збройних конфліктів. Під час збройних конфліктів міжнародного або внутрішнього характеру Комітет надає захист та допомогу жертвам серед військовослужбовців та цивільного населення, зокрема – військовополоненим, цивільним інтернованим особам, пораненим, цивільному населенню на окупованій території тощо. Міжнародний комітет Червоного Хреста – найстаріша і найшановніша організація в межах Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Штаб-квартира знаходиться в м. Женева.

МІЖНАРОДНИЙ РУХ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА І ЧЕРВОНОГО ПІВМІСЯЦЯ – міжнародний гуманітарний рух, метою якого є захист людського життя та здоров'я, запобігання людським стражданням та їх полегшення незалежно від раси, національності, релігійних чи політичних поглядів, тощо. Основоположні принципи Руху – гуманність, неупередженість, нейтральність, незалежність, добровільність, єдність, універсальність. Складовими частинами руху є: Міжнародний комітет Червоного Хреста, Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, Національні товариства Червоного Хреста або Червоного Півмісяця. Щодо символіки. Червоний хрест на білому тлі був першим захисним символом, який був затверджений в 1864 р Женевською конвенцією; символ Червоного Півмісяця використовували замість Червоного Хреста, під час російсько-турецької війни 1876-1878 рр.

НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ – збройні конфлікти, стихійне лихо, катастрофи, аварії, епідемії, масові отруєння, голод, радіаційне, бактеріологічне, хімічне забруднення тощо.

ООН–ЖІНКИ (*UN Women; United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women*) – структура в Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок. Провідний орган, що координує роботу системи ООН у питанні гендерної рівності. Рішення про створення Структури було прийняте Генеральною Асамблеєю ООН у 2010 р. шляхом об'єднання і передачі цій структурі існуючих мандатів і функцій чотирьох підрозділів ООН: Канцелярії Спеціального радника Генерального секретаря з гендерних питань і поліпшення становища жінок (Office of the Special Adviser on Gender Issues Advancement of Women); Відділу з поліпшення становища жінок (Division for the Advancement of Women, DAW); Жіночого Фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІФЕМ, United Nations Development Fund for Women); Міжнародного науково-дослідного і навчального інституту ООН з поліпшення становища жінок (International Research and Training Institute for the

Advancement of Women). Очолює Структуру – заступник Генерального секретаря ООН. Пріоритетні напрямки діяльності «ООН-жінки»: розширення лідерства жінок і участі в політичному житті; ліквідація насильства щодо жінок; залучення жінок в усі аспекти процесу миру і безпеки; розширення економічних прав і можливостей жінок; визначення головної ролі гендерної рівності при розробці національного планування та бюджетування. В Україні офіс «ООН-Жінки» розпочав свою роботу з 2015 року. Його діяльність здійснюється в рамках Стратегічного плану «ООН-Жінки» та спрямована на підтримку та допомогу Уряду України в реалізації проектів для досягнення гендерної рівності.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА І РОЗВИТКУ (*ОЕСР, Organisation for Economic Cooperation and Development*) – міжнародна організація (утворена в 1961 р.), яка ставить за мету сприяння досягненню найвищого стабільного економічного зростання та зайнятості, а також підвищення рівня життя в країнах-учасницях. Інтереси ОЕСР у сфері соціальної політики залежать від орієнтації цієї організації на економічне зростання. Соціальні фактори беруться до уваги тоді, коли від цього прямо залежить стан економіки в країні (як її піднесення, так і спад).

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ООН (*ПРООН; United Nations Development Programme*) – організація при ООН, створена на підставі резолюції Генеральної Асамблеї від 22 листопада 1965 року шляхом об'єднання Розширеної програми технічної допомоги ООН і Спеціального фонду. Метою Програми є надання допомоги країнам, що розвиваються, у справі їхнього національного розвитку. ПРООН допомагає забезпечити найбільш ефективне використання ресурсів ООН та міжнародної допомоги. Стратегічна мета ПРООН в Україні – допомогти в реалізації «Цілей сталого розвитку», викладених у «Глобальному порядку денному сталого розвитку на період до 2030 року». ПРООН прагне підтримати Україну на шляху до подолання бідності, розвитку людського потенціалу, подолання бідності, розвитку людського потенціалу,

досягнення справедливих результатів, захисту довкілля і просування демократичного врядування. Розбудова миру та відновлення постраждалих від конфлікту районів, а також підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є одними з головних пріоритетів ПРООН в Україні.

РЕГІОНАЛЬНІ МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ – організації, які об'єднують країни, розташовані в якомусь певному регіоні, як правило, компактно, в територіальній близькості. Наприклад, Карітас-Європа.

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ включає в себе збереження та розвиток культурного та соціального рівня населення. До уваги береться зменшення кількості руйнівних конфліктів на культурному та соціальному підґрунтях, а також справедливий розподіл та рівний доступ всього населення до благ, зокрема, до природних ресурсів. Сталий розвиток соціальної сфери передбачає, що людина повинна брати участь у прийнятті та реалізації рішень, які стосуються не лише її, а її суспільства в цілому.

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ – одна з базових цінностей суспільного життя, що ґрунтується на засадах єдності інтересів суспільства і особи, врівноваженості в соціальних відносинах прав і обов'язків людей. Соціальна справедливість є умовою соціального прогресу та утвердження рівності та гарантування соціальних прав та свобод, соціального захисту та соціальної допомоги вразливим категоріям населення.

СОЦІАЛЬНА СФЕРА – система життєдіяльності суспільства, яка включає такі складові (підсистеми): систему відтворення, функціонування та задоволення соціальних інтересів людей, соціальних груп, їх соціальних цінностей (передусім соціальної справедливості), забезпечення їх соціальної безпеки (зокрема через соціальний захист, пенсійне забезпечення, соціальну допомогу тощо); установи, заклади і підприємства соціальної інфраструктури,

діяльність яких спрямована на надання соціальних послуг; соціальну структуру суспільства і соціальні відносини.

СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА – ситуація, що несумісна з цінностями значного числа індивідів (громади), які стверджують, що необхідно діяти з метою зміни цієї ситуації. Численні соціальні проблеми (охорона здоров'я, освіта, наука і культура, соціальне забезпечення) вимагають для свого вирішення великої кількості коштів, міжнародної взаємодії, кваліфікованих спеціалістів.

СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ – один із напрямів діяльності держави, який полягає у створенні державою необхідних умов, що забезпечують гідне життя людини незалежно від її соціального становища, участі у виробництві сукупного національного доходу, а також належного правового механізму її соціальної захищеності відповідно до міжнародних стандартів. Соціальна функція держави реалізується в різних сферах суспільного життя, є досить розгалуженою, широкомасштабною за обсягами діяльності держави та багатогранною за змістом. Так, до напрямів діяльності виконання державою соціальних функцій віднесено: охорону праці та здоров'я людей; забезпечення гарантованого мінімального розміру оплати праці; державну підтримку сім'ї, материнства, батьківства та дитинства, осіб з інвалідністю і людей похилого віку, розвиток системи соціальних служб та соціального захисту.

ТОВАРИСТВО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ – *Національне товариство Червоного Хреста* – складова частина Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, всеукраїнська добровільна громадська гуманітарна організація. Товариство допомагає державі у наданні медичної і гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів та в мирний час, бере участь у наданні міжнародної допомоги у разі катастроф і надзвичайних ситуацій, забезпечує медико-соціальну допомогу найменш соціально захищеним верствам населення. Товариство Червоного Хреста України – єдине в Україні Національне товариство Червоного

Хреста, що діє на всій території України, створює місцеві організації, через які здійснює свою діяльність.

ФОНД ООН У ГАЛУЗІ НАРОДОНАСЕЛЕННЯ (*UNFPA, the United Nations Population Fund*) – провідна агенція ООН, яка зосереджує свою роботу у сфері гендерної рівності, репродуктивного здоров'я та розбудови потенціалу молоді. Головне завдання: розбудова суспільства, вільного від гендерних стереотипів та насильства. Представництво в Україні – з 1997 р. Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні працює у наступних напрямках: створення умов, в яких кожна молода людина зможе реалізувати свій потенціал, веде здоровий спосіб життя, знає свої репродуктивні права і бере активну участь у житті громади; проведення кампаній з питань сексуального та репродуктивного здоров'я; викриття стереотипів про гендерні ролі в суспільстві (за допомогою ЗМІ, навчання для державних службовців з питань гендерних підходів до державного управління, вдосконалення національної політики щодо гендерних питань); надання інформації та послуг постраждалим від гендерно зумовленого насильства шляхом створення кризових центрів, підтримки роботи мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, надання експертної підтримки та підвищення загальної обізнаності у суспільстві.

ЮНЕЙДС (*Об'єднана Програма ООН з ВІЛ/СНІДу; Joint United Nations Programme on HIV/AIDS*) – об'єднує та координує роботу 11-ти агентств ООН навколо Стратегії прискорення дій у подоланні СНІДу до 2030 року. ЮНЕЙДС була створена у 1994 році за резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН (ЕКОСОП) та розпочала роботу з січня 1996 року. Програма є інноваційним партнерством, що очолює світовий рух в досягненні універсального доступу до профілактики, лікування, догляду та підтримки у зв'язку з ВІЛ/СНІД. ЮНЕЙДС здійснює адвокаційну діяльність задля швидких, комплексних та скоординованих заходів з протидії епідемії ВІЛ з метою досягнення глобального бачення – нуль нових ВІЛ-інфекцій, нуль дискримінації, нуль смертей, пов'язаних зі

СНІД. В Україні Об'єднана Програма ООН з ВІЛ/СНІДу присутня з 1996 року.

ЮНЕСКО (*Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури; United National Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO*) – міжнародна, спеціалізована установа ООН, яка при співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвиткові національної культури, охороні пам'ятників культури тощо. Створена 16 листопада 1945 року, штаб-квартира розташована в м. Парижі. Керівні органи ЮНЕСКО: Генеральна конференція, Виконавча рада і Секретаріат. Основні сфери компетенції ЮНЕСКО: освіта (від дошкільної до вищої та безперервної, у тому числі освіта для дорослих, превентивна (профілактична), спеціальна, професійно-технічна та екологічна); культура і міжнародне культурне співробітництво; природничі науки; соціальні та гуманітарні науки; комунікація та інформація. Основні сфери діяльності на сьогоднішній день: сприяння свободі слова; створення суспільства знань; усталені міста; штучний інтелект; запобігання екстремізму; відродження духа Мосула (Мосул – місто в Іраці, в якому під час бойових дій 2016-2017 рр загинули десятки тисяч мирних жителів, сотні тисяч стали вимушеними переселенцями, зруйновано інфраструктуру міста); освіта в області охорони здоров'я; досягнення цілей в галузі сталого розвитку до 2030 р. Україна є членом ЮНЕСКО з 12 травня 1954 року.

ЮНІФЕМ (*UNIFEM, United Nations Development Fund for Women, Жіночий Фонд Організації Об'єднаних Націй*) – підрозділ ООН, який займався наданням фінансової підтримки і технічної допомоги інноваційним програмам, які просувають права жінок – права людини, їх економічні і політичні можливості та гендерну рівність. Роки діяльності: 1976-2010. Скасований у липні 2010 року у зв'язку з передачею його мандату і функцій новоствореній Структурі Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок – «ООН-Жінки» (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women).

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

ADVOCACY.....	4
АБСЕНТЕЇЗМ	141
АВТЕНТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ.....	121
АВТОРИТАРИЗМ	141
АВТОРИТАРНИЙ СТИЛЬ	190
АВТОРИТЕТ	142
АВТОРСЬКЕ ПРАВО.....	4
АГАФОЛОГІЯ	142
АГЕНТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	109
АГЕНТСТВО ООН У СПРАВАХ БІЖЕНЦІВ.....	228
АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА	22,142
АГРЕСІЯ.....	32,143
АДАПТАЦІЯ.....	109,144
АДАПТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	121
АДАПТАЦІЯ СОЦІАЛЬНА	73,144
АДЕКВАТНА ПОВЕДІНКА.....	145
АДИКТИВНА ПОВЕДІНКА	32
АДМІНІСТРАТИВНА ЕТИКА	145
АДМІНІСТРАТИВНА ПОСЛУГА	190
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА ОДИНИЦЯ.....	190
АДМІНІСТРУВАННЯ.....	190
АКТУАЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНА.....	73
АКЦЕПТ	190
АКЦІЯ.....	4
АЛКОГОЛІЗМ	32
АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ДОГЛЯД.....	39
АЛЬТРУЇЗМ	73,146
АМОРАЛІЗМ	147
АМОРАЛЬНА ПОВЕДІНКА.....	32
АНАЛІЗ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ.....	190
АНАЛІТИЧНІ МЕТОДИ ОБҐРУНТУВАННЯ	

УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	191
АНДРОГІННІСТЬ	98
АНІМАТОР	73
АНОМАЛІЯ	109
АНОМІЯ	109
АНОМІЯ СОЦІАЛЬНА.....	73
АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНА ПРАКТИКА	73
АНТИРЕТРОВІРУСНА ТЕРАПІЯ (АРТ)	32
АНТРОПОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА	74
АНТРОПОЦЕНТРИЗМ	148
АПАТІЯ	74,149
АРТ-ТЕРАПІЯ.....	74
АСЕРТИВНА ПОВЕДІНКА	22
АСКЕТИЗМ.....	149
АСОЦІАЛЬНА ЛЮДИНА.....	150
АСОЦІАЛІЗАЦІЯ	74
АСОЦІАЛЬНА СІМ'Я	109
АСОЦІАЦІЯ.....	4,74
АСОЦІАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	74
АТРАКЦІЯ	22,74
АУДИТ	191
АУТРІЧ-РОБОТА	33

Б

БАГАТОРІВНЕВА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ.....	191
БАЗОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ СТАНДАРТ	55
БАЙ-ЛАЙНЕР	4
БАЛАНС	191
БАТЬКИ-ВИХОВАТЕЛІ.....	39
БЕЗДОМНІСТЬ.....	74
БЕЗПЕКА.....	39,75
БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ	56
БЕЗПРИТУЛЬНІ ДІТИ.....	75
БЕЗРОБІТНИЙ.....	56

БЕЗРОБІТТЯ	56,75
БЕКГРАУНД	5
БЕКГРАУНДЕР	5
БЕНЧМАРКІНГ	191
БІГЕНДЕР	98
БІДНІСТЬ	56,75
БІЗНЕС-ЕТИКА	151
БІОЕТИКА	152
БІОЛОГІЧНІ ПОТРЕБИ	39
БІСЕКСУАЛЬНІСТЬ	98
БІСМАРКІВСЬКА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	55
БІХЕВІОРИСТСЬКА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	75
БЛÁГО	153
БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ	228
БЛАГОДІЙНИЦТВО	75
БЛАГОДІЙНІ ФОНДИ	75
БЛАГОДІЙНІСТЬ (ФІЛАНТРОПІЯ)	153
БЛАГОДІЙНІСТЬ	5
БЛАГОПОЛУЧЧЯ	109
БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ	39
БРЕНД	5
БРЕНДІНГ	6
БРЕНДІНГ СОЦІАЛЬНИЙ	6
БРИФІНГ	6
БРОКЕР СОЦІАЛЬНИХ НОРМ	75
БУДИНОК ДИТИНИ	39,121
БУДИНОК ДИТИНИ ЗАГАЛЬНОГО ТИПУ	40
БУКЛЕТ	6
БЮДЖЕТ	6
БЮДЖЕТ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ	56
БЮДЖЕТ РОЗВИТКУ	192
БЮДЖЕТИ	191
БЮДЖЕТУВАННЯ	191
БЮРОКРАТИЗМ	154
БЮРОКРАТІЯ	192

В

ВЕРБАЛЬНІ (СЛОВЕСНІ) ЗАСОБИ СПІЛКУВАННЯ	76
ВЕРТИКАЛЬНА СЕГРЕГАЦІЯ	98
ВЕРТИКАЛЬНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ	192
ВЕРТИКАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ	192
ВЗАЄМНИЙ АЛЬТРУЇЗМ (РЕЦИПРОКНИЙ АЛЬТРУЇЗМ)	154
ВЗАЄМОДІЯ	109
ВЗАЄМОДІЯ СОЦІАЛЬНА	76,110
ВЗАЄМОДОПОМОГА	155
ВЗАЄМОСУПЕРВІЗІЯ (ІНТРАВІЗІЯ)	76
ВИБОРЧА КАМПАНІЯ	6
ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ	6
ВИГОРАННЯ ПРОФЕСІЙНЕ	76
ВИДИ БРЕНДІВ	6
ВИКЛЮЧЕННЯ	121
ВИКОНАВЕЦЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАМОВЛЕННЯ	40
ВИКОНАВЧА ВЛАДА	193
ВИКОНАВЧИЙ АПАРАТ РАЙОННОЇ, ОБЛАСНОЇ РАД	193
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ СІЛЬСЬКОЇ, СЕЛИЩНОЇ, МІСЬКОЇ, РАЙОННОЇ У МІСТІ РАДИ	193
ВИКОНАВЧІ ОРГАНИ РАД	193
ВИНАГОРОДЖЕННЯ	194
ВИПРАВЛЕННЯ (ЛЮДИНИ)	110
ВИПРАВНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС	110
ВИСХІДНІ КОМУНІКАЦІЇ	194
ВИТІСНЕННЯ	76
ВИХОВАННЯ	110
ВИХОВНА ОРГАНІЗАЦІЯ	110
ВИХОВНА СИСТЕМА	110
ВИЯВЛЕННЯ СІМЕЙ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ПІДТРИМКИ	40
ВІДНОСИНИ	193

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	155
ВІДПРАВНИК	193
ВІКОВИЙ ПІДХІД	110
ВІКТИМІЗАЦІЯ	111
ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА	111
ВІКТИМНІСТЬ	111
ВІКТИМОГЕННІСТЬ	111
ВІЛ	33
ВІЛ-ІНФЕКЦІЯ	33
ВКАЗІВКА, РОЗ'ЯСНЕННЯ	194
ВЛАДА	194
ВНУТРІШНЬОГРУПОВИЙ (СОЦІОМЕТРИЧНИЙ) СТАТУС	22
ВНУТРІШНЯ ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	194
ВОЛОНТЕР	76,111
ВРАЗЛИВІ ГРУПИ	77
ВРАЗЛИВІ ГРУПИ НАСЕЛЕННЯ	40,56
ВРАЗЛИВІСТЬ	40
ВСЕСВІТНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	229
ВСТАНОВЛЕННЯ ДІАПАЗОНУ КОНТРОЛЮ	194
ВТОРИННА СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА	33
ВУЛИЧНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА	76
ВУМЕНІЗМ	98

Г

ГАЛУЗЕВІ АБО МІЖГАЛУЗЕВІ ПІДЗАКОННІ ПРАВОВІ НОРМАТИВНІ АКТИ	194
ГЕДОНІЗМ	156
ГЕЙ	98
ГЕНДЕР	99
ГЕНДЕРНА ДЕМОКРАТІЯ	77,99

ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ	100
ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ	100
ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА.....	100
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ	100
ГЕНДЕРНЕ ВИРІВНЮВАННЯ	100
ГЕНДЕРНИЙ БАЛАНС	99
ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР У ПОЛІТИЦІ	99
ГЕНДЕРНИЙ ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ (ГІЛР) ...	101
ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТ	101
ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД.....	101
ГЕНДЕРНИЙ РОЗРИВ.....	101
ГЕНДЕРНИЙ РОЗРИВ У ЗАРОБІТНІЙ ПЛАТІ	101
ГЕНДЕРНІ НЕВІДПОВІДНОСТІ	101
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РІВНЯ ЖИТТЯ.....	102
ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ.....	102
ГЕНДЕРНО-РОЛЬОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ	102
ГЕНДЕРНО-РОЛЬОВИЙ ІНФАНТИЛІЗМ.....	102
ГЕНОЦИД	99
ГЕРОГОГІКА	111
ГІГІЄНИЧНІ ФАКТОРИ	194
ГІДНІСТЬ	157
ГІДНІСТЬ ПРОФЕСІЇ	157
ГЛОБАЛЬНА МЕТА	195
ГЛОБАЛЬНІ МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	229
ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА.....	229
ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ.....	77
ГОМОСЕКСУАЛЬНІСТЬ.....	98
ГОМОФОБИЯ	102
ГОРДІСТЬ	158
ГОРИЗОНТАЛЬНА СЕГРЕГАЦІЯ	102
ГОРИЗОНТАЛЬНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ	195
ГОРИЗОНТАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ	195
ГОРИЗОНТАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ	195
ГРАНТ.....	77,229

ГРОМАДА	77
ГРОМАДА ТЕРИТОРІАЛЬНА	77
ГРОМАДСЬКА ДУМКА.....	7
ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА.....	195
ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	77
ГРОМАДСЬКІ ПРИЙМАЛЬНІ	195
ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ	195
ГРОМАДСЬКІСТЬ	7
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО	7
ГРУПА	22
ГРУПА РИЗИКУ.....	78
ГРУПИ ІНТЕРЕСІВ.....	22
ГРУПОВА ДИНАМІКА	22
ГРУПОВА ДИСКУСІЯ	23
ГРУПОВА ДУМКА	23
ГРУПОВА НОРМАЛІЗАЦІЯ	23
ГРУПОВА ПОЛЯРИЗАЦІЯ	23
ГРУПОВА СОЦІАЛЬНА РОБОТА	78
ГРУПОВА СУМІСНІСТЬ	23
ГРУПОВЕ ІНТЕРВ'Ю	23
ГРУПОВЕ МИСЛЕННЯ	23
ГРУПОВИЙ ТИСК	23
ГУМАНІЗМ	158
ГУМАНІСТИЧНА ЕТИКА.....	158
ГУМАНІСТИЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	78
ГУМАННІСТЬ	121

Д

ДАЙДЖЕСТ	7
ДЕВІАНТ	111
ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА	33,78,159
ДЕВІАЦІЯ	111

ДЕГУМАНІЗАЦІЯ	160
ДЕЗАДАПТАЦІЯ	78,111
ДЕІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЯ.....	41
ДЕКОДУВАННЯ	196
ДЕКОНЦЕНТРАЦІЯ	196
ДЕЛЕГОВАНІ ПОВНОВАЖЕННЯ	196
ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ.....	196
ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ В КОМАНДІ	24
ДЕЛІКВЕНТ	112
ДЕЛІНКВЕНТНА ПОВЕДІНКА	33
ДЕЛІНКВЕНТНІСТЬ	78
ДЕМОКРАТИЧНИЙ СТИЛЬ	196
ДЕМОКРАТІЯ	196
ДЕОНТОЛОГІЯ	160
ДЕОНТОЛОГІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	122
ДЕПАРТАМЕНТАЛІЗАЦІЯ.....	198
ДЕПРЕСИВНА ТЕРИТОРІЯ	196
ДЕПРИВАЦІЯ.....	112
ДЕПУТАСЬКЕ ЗВЕРНЕННЯ	196
ДЕРЖАВНА ВЛАДА	197
ДЕРЖАВНА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА	102
ДЕРЖАВНА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА	57
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЖІНОК	103
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ.....	57
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ	8,197
ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	103
ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ	57
ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ	57
ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ.....	41,57,78
ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІ ВІДНОСИНИ	198
ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ.....	199
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	79

ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНА ФОРМА МІСЦЕВОГО	
ДЕРЖУПРАВЛІННЯ	198
ДИЗОНТОГЕНЕЗ	122
ДИЛЕМА УВ'ЯЗНЕНИХ	198
ДИПСОМАНІЯ	33
ДИСКОНТУВАННЯ	198
ДИСКРИМІНАЦІЯ	41,79,103,161
ДИСТИГМАТИЗАЦІЯ	79
ДИСЦИПЛІНА.....	162
ДИТИНА.....	112
ДИТИНА, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	41
ДИТИНА, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	42
ДИТИНА-СИРОТА	41
ДИТИНСТВО.....	112
ДИТЯЧИЙ БУДИНОК	112
ДИТЯЧИЙ БУДИНОК ЗМІШАНОГО ТИПУ	112
ДИТЯЧИЙ БУДИНОК СІМЕЙНОГО ТИПУ (ДБСТ)	42
ДИТЯЧИЙ БУДИНОК СІМЕЙНОГО ТИПУ	112
ДИТЯЧИЙ ПРИТУЛОК (ПРИТУЛОК ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ).....	113
ДИТЯЧИЙ ФОНД ООН.....	230
ДИТЯЧЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ	112
ДИФАМАЦІЯ	8
ДИФЕРЕНЦІЙНИЙ ПІДХІД	113
ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ ВИКЛАДАННЯ	122
ДІАГНОСТИКА СОЦІАЛЬНА	79
ДІАГОНАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ	198
ДІЛОВЕ СПІЛКУВАННЯ	8
ДІЛОВІ БЕСІДИ (ПЕРЕГОВОРИ).....	8
ДІЛОВІ НАРАДИ	7
ДІТИ ЗІ СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ	42
ДІТИ, ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	42

ДОБРО	163
ДОБРОДІЙНІСТЬ.....	79
ДОБРОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	230
ДОВГОСТРОКОВИЙ ПЕРІОД ФІРМИ.....	199
ДОВГОСТРОКОВІ СУКУПНІ ЕКОНОМІЧНІ ВИТРАТИ	199
ДОВГОТЕРМІНОВІ ПЛАНИ.....	199
ДОГЛЯД У ГРОМАДІ	79
ДОГОВІР	199
ДОДАТКОВІ ОСВІТНІ ПОСЛУГИ.....	122
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО.....	43
ДОПОМІЖНІ ФУНКЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	199
ДОПОМОГА ПО БЕЗРОБІТТЮ	80
ДОСВІД СОЦІАЛЬНИЙ.....	80
ДРОМОМАНІЯ.....	33
ДРУКОВАНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	8

E

EVENT-MANAGEMENT	8
ЕВДЕМОНІЗМ.....	163
ЕВЕНТ-МЕНЕДЖМЕНТ	7
ЕВТАНАЗІЯ	164
ЕГОЇЗМ.....	165
ЕЙДЖИЗМ	80
ЕКВІФІНАЛЬНІСТЬ	80
ЕКЗИСТЕНЦІЙНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	80
ЕКОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	80
ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА РАДА ООН	230
ЕКОНОМІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ.....	199
ЕКОНОМІЧНЕ НАСИЛЬСТВО.....	43
ЕКСПЕРТНА ВЛАДА	200
ЕКСПРЕС-АНАЛІЗ	9
ЕКСТЕРІОРИЗАЦІЯ	113
ЕМПАТІЯ.....	81,122,165

ЕМФАЗА	9
ЕТАЛОННА ВЛАДА	200
ЕТИКА	9,81,165
ЕТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	166
ЕТИКЕТ	166
ЕТИЧНИЙ КОДЕКС СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА	113
ЕТИЧНИЙ КОДЕКС СПЕЦІАЛІСТІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ УКРАЇНИ	43,167
ЕТИЧНІ КАТЕГОРІЇ	168
ЕТИЧНІ НОРМИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	43
ЕТОС	168
ЕФЕКТ ПОЗИТИВНОГО ОРЕОЛУ	81
ЕФЕКТИВНА КОМАНДА	24
ЕФЕКТИВНІСТЬ	200
ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНА	200

Є

ЄВГЕНІКА	169
ЄВРОПЕЙСЬКА РАДА З ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ПРИМИРЕННЯ (ЄРТП)	103
ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	200
ЄВРОРИНОК	200
ЄДИНИЙ ВНЕСОК НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ	57

Ж

ЖАНР	9
ЖЕРТВА	81
ЖЕРТВА НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї	113
ЖЕРТВА НЕСПРИЯТЛИВИХ УМОВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	113
ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ	113
ЖУРНАЛ	9

З

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ	44
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	81
ЗАВДАННЯ	200
ЗАВДАННЯМИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	201
ЗАДОВОЛЕНІСТЬ	201
ЗАЙНЯТІСТЬ.....	58
ЗАКЛАДИ ДЕРЖАВНОЇ ОПІКИ	113
ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА	201
ЗАЛЕЖНІСТЬ	201
ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН	81
ЗАМОВНИК СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	44
ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	44
ЗАРЕЄСТРОВАНІЙ БЕЗРОБІТНИЙ	58
ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (ЗМІ).....	11
ЗАХИСНИК ПРАВ І ІНТЕРЕСІВ КЛІЄНТА	81
ЗАХИСТ ДИТИНСТВА	114
ЗБАЛАНСОВАНА РАХУНКОВА КАРТА.....	201
ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН	201
ЗВІЧАЙ	169
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК	201
ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ	34,82
ЗЛО.....	171
ЗМІШАНІ СТРАТЕГІЇ	201
ЗОВНІШНЯ ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	202
ЗОЛОТЕ ПРАВИЛО МОРАЛЬНОСТІ	172
ЗОСЕРЕДЖЕННЯ НА ЗАВДАННІ «МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ».....	82
ЗУСТРІЧ	24

I

ІГРОВА ТЕРАПІЯ	82
ІДЕАЛ СОЦІАЛЬНИЙ	82
ІДЕНТИФІКАЦІЯ	82
ІМІДЖ	9,173
ІМІДЖЕВЕ ІНТЕРВ'Ю	10
ІМІДЖМЕЙКЕР	10
ІМІДЖМЕЙКІНГ	10
ІМПЕРАТИВ КАТЕГОРИЧНИЙ (МОРАЛЬНИЙ ІМПЕРАТИВ)	173
ІНВАЛІД У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	82
ІНВАЛІДНІСТЬ	122
ІНВЕСТОР-РІЛЕЙШІЗ	10
ІНДЕКС ІНКЛЮЗІЇ	122
ІНДЕКСАЦІЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ	58
ІНДИВІДУАЛЬНА МОРАЛЬНА СВІДОМІСТЬ	174
ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА	123
ІНДИВІДУАЛЬНА ТЕРАПІЯ	83
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН	123
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН Й ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА	123
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД	114
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ (ОСІБ), ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	44
ІНДИКАТОР СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУ	83
ІНКЛЮЗИВНА КУЛЬТУРА	123
ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА	124
ІНКЛЮЗИВНА ПОЛІТИКА	124
ІНКЛЮЗИВНА ПРАКТИКА	124
ІНКЛЮЗИВНА ШКОЛА	124
ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ	125
ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ	125

ІНКЛЮЗИВНІ ПРИНЦИПИ	125
ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР	125
ІННОВАЦІЯ.....	10
ІНСАЙТ	83
ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	83
ІНСТИТУТИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ	114
ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНА	114
ІНТЕРВ'Ю	10
ІНТЕРВЕНЦІЯ (ВТРУЧАННЯ)	34
ІНТРЕРІОРИЗАЦІЯ.....	114
ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ	11
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРИВІД	10
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ (ІКТ).....	11
ІНФОРМАЦІЯ	10
ІНФОРМАЦІЯ МАСОВА	10
ІНФРАСТРУКТУРА СОЦІАЛЬНА	83
ІРРАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ	202

К

КАМПАНІЯ	12
КАРІТАС-ЄВРОПА.....	230
КАРІТАС-ІНТЕРНАЦІОНАЛІС	231
КАРІТАС-УКРАЇНИ	231
КВАЛІФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА	114
КЕЙС (ВИПАДОК)	45
КЕЙС-ІСТОРІЯ.....	12
КЕРІВНИК	24
КЕРІВНИЦТВО	24
КЕРУВАННЯ	202
КЛАСИЧНА МОДЕЛЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ	202
КЛЕПТОМАНІЯ	34

КЛІЄНТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	83
КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗІЇ	126
КЛЮЧОВІ ІДЕЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ	125
КОГНІТИВНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	84
КОГНІТИВНЕ НАВЧАННЯ	127
КОЛЕКТИВ	24
КОЛЕКТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	24
КОМАНДА	24
КОМАНДА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	127
КОМАНДНА ЗГУРТОВАНІСТЬ	25
КОМАНДНА РОБОТА 1	25
КОМАНДНА РОЛЬ	25
КОМАНДНИЙ ДУХ.....	25
КОМАНДНІ ПРОЦЕСИ.....	25
КОМАНДНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	202
КОМАНДОУТВОРЕННЯ	25
КОМЕРЦІЙНО-СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА.....	12
КОМП'ЮТЕРНА ЗАЛЕЖНІСТЬ	34
КОМП'ЮТЕРНА ІГРОМАНІЯ	34
КОМПАНІЯ	12
КОМПОЗИЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	203
КОМПОЗИЦІЯ КОМАНДИ	25
КОМПРОМІС	25
КОМУНІКАТИВНА СИСТЕМА ОБМІНУ КАРТИНКАМИ	127
КОМУНІКАТИВНА СТРУКТУРА КОМАНДИ	26
КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ	84
КОМУНІКАТИВНИЙ ЦЕНТР КОМАНДИ	26
КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ	26
КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ	26
КОМУНІКАЦІЇ	203
КОМУНІКАЦІЙНІ МЕРЕЖІ.....	26

КОМУНІКАЦІЯ.....	12
КОНСЕНСУС.....	12
КОНСЕРВАТИВНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	58
КОНСОЛІДАЦІЯ	84
КОНСУЛЬТУВАННЯ	45
КОНСУЛЬТУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ	84
КОНТЕНТ-АНАЛІЗ	13
КОНТРАКТ	204
КОНТРОЛІНГ	203
КОНТРОЛЬ	205
КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ	84
КОНФЛІКТ	26
КОНФЛІКТ	84
КОНФЛІКТОЛОГІЯ	26
КОНФОРМНІСТЬ	26
КОНЦЕПЦІЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДЕРЖАВИ	203
КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	203
КОНЦЕПЦІЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ	203
КОНЦЕПЦІЯ МЕНЕДЖЕРАЛІЗМУ	204
КОНЦЕПЦІЯ МІНІМАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ.....	204
КОНЦЕПЦІЯ НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ.....	204
КОНЦЕПЦІЯ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	204
КОНЦЕПЦІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ МЕРЕЖ	204
КООПЕРАТИВНЕ НАВЧАННЯ	127
КООРДИНАЦІЯ РОБІТ	204
КОПІНГ	45
КОПІНГ-РЕСУРСИ.....	45
КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ	45
КОРИСТЬ	25,174
КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА	13
КОРПОРАЦІЯ	12
КРИВДНИК	45

КРИЗА	45
КРИЗОВА КОМУНІКАЦІЯ	13
КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ	127
КРИТЕРІЇ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	59
КРИТЕРІЙ АКТУАЛЬНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ	205
КРИТЕРІЙ КОМУНІКАТИВНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ	205
КРИТЕРІЙ ЛАКОНІЧНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ	205
КРИТЕРІЙ НЕСУПЕРЕЧЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЇ	205
КРИТЕРІЙ ПЕРЕКОНЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЇ	205
КРИТЕРІЙ ПОВНОТИ ІНФОРМАЦІЇ	205
КРИТЕРІЙ СВОЄЧАСНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ	205
КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ.....	27
КРОКИ НА ПІДТРИМКУ ІНКЛЮЗИВНОГО РУХУ	127
КСЕНОФОБІЯ	103

Л

ЛА СТРАДА-ІНТЕРНЕСНЛ	232
ЛА СТРАДА-УКРАЇНА	232
ЛГБТ	104
ЛЕСБІЙКА.....	104
ЛИПКА ПІДЛОГА	104
ЛІБЕРАЛЬНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	59
ЛІБЕРАЛЬНИЙ СТИЛЬ	206
ЛІБЕРАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД	206
ЛІДЕР	27
ЛІДЕРСТВО	27,206
ЛІКВІДНІСТЬ	206
ЛОБІЗМ	13
ЛОБІЮВАННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	85
ЛОГОТЕРАПІЯ	85
ЛОГОТИП	14
ЛОКАЛЬНА СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА	85

ЛЮДИНА	85
ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР	85
ЛЮДСЬКИЙ ЧИННИК	85

М

МАЛА СОЦІАЛЬНА ГРУПА 2.....	27
МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНА ОСОБА	59
МАНЕРИ	175
МАРГІНАЛИ	86
МАРКЕТИНГ	14
МАСКУЛІННІСТЬ ТА ФЕМІННІСТЬ	104
МАС-МЕДІА	14
МЕДІА-КІТ	14
МЕДІА-РІЛЕЙШНЗ	14
МЕДІАТЕКА	128
МЕДІАЦІЯ	86
МЕЛІОРИЗМ	175
МЕНЕДЖЕР	27,206
МЕНЕДЖМЕНТ	15,206
МЕНЕДЖМЕНТ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	86
МЕТА	27
МЕТА ОСВІТНЬОЇ ІНКЛЮЗІЇ	128
МЕТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	86
МЕТОД «ДЕРЕВО РІШЕНЬ»	206
МЕТОД «ПЛАТІЖНА МАТРИЦЯ»	206
МЕТОД «РІВНИЙ–РІВНОМУ»	34
МЕТОД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	86
МЕТОДИ МАТЕМАТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ.....	207
МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ	128
МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ/СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	114
МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	45

МЕТОДИ ТЕОРІЇ ІГОР	207
МЕТОДИ ТЕОРІЇ СТАТИСТИЧНИХ РІШЕНЬ	207
МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ	114
МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ	207
МЕХАНІЗМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ	207
МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ	
МЕЦЕНАТСТВО	87
МИЛОСЕРДЯ	87
МИЛОСТИНЯ	87
МИСТЕЦТВО УПРАВЛІННЯ	207
МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ	87
МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ	46
МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ВЗАЄМОДІЯ	46
МІЖНАРОДНА НЕУРЯДОВА ОРГАНІЗАЦІЯ	233
МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ	233
МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	233
МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ	233
МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	234
МІЖНАРОДНА ФЕДЕРАЦІЯ ТОВАРИСТВ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА ТА ЧЕРВОНОГО ПІВМІСЯЦЯ	234
МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД	235
МІЖНАРОДНИЙ КОМІТЕТ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА	235
МІЖНАРОДНИЙ РУХ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА І ЧЕРВОНОГО ПІВМІСЯЦЯ	236
МІЖСОБИСТІСНА АТРАКЦІЯ	27
МІЖСОБИСТІСНИЙ КОНФЛІКТ	27
МІЖСОБИСТІСНІ ТЕРТЯ	28
МІЗАНТРОПІЯ	176
МІНІМАЛЬНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА	60
МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	60

МІСІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ	208
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ	208
МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ	208
МІСЦЕВІ ІНІЦІАТИВИ	208
МІСЦЕВІ РЕФЕРЕНДУМИ.....	208
МНОЖИННИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	208
МОВА НЕНАВИСТІ	105
МОДЕЛІ PR-ДІЯЛЬНОСТІ	14
МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ БЕВЕРІДЖА	60
МОДИФІКАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ	128
МОЛОДА СІМ'Я	61
МОЛОДИЙ ПРАЦІВНИК	61
МОЛОДІЖНІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ	61
МОЛОДІЖНІ ЦЕНТРИ ПРАЦІ	61
МОЛОДЬ	61
МОНІТОРИНГ	15
МОРАЛЬ.....	176
МОРАЛЬНА ВИМОГА.....	177
МОРАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	178
МОРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ	178
МОРАЛЬНА ПРАКТИКА	178
МОРАЛЬНА СВІДОМІСТЬ	178
МОРАЛЬНИЙ ВИБІР	178,179
МОРАЛЬНИЙ ІДЕАЛ	179
МОРАЛЬНИЙ КОДЕКС	180
МОРАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ	180
МОРАЛЬНІ ВІДНОСИНИ.....	180
МОРАЛЬНІ НОРМИ	29,180
МОРАЛЬНІ НОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	46
МОРАЛЬНІ ПРИНЦИПИ	29,180
МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ	181
МОРАЛЬНІ ЯКОСТІ.....	181
МОТИВАЦІЯ	209
МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНА КОМАНДА	46

Н

НАБІР СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ	87
НАБУТА БЕЗПОРАДНІСТЬ	87
НАВІЮВАНІСТЬ або СУГЕСТІЯ	28
НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР	129
НАДАВАЧ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ПРОФІЛАКТИКИ	34
НАДАВАЧ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ (ОСІБ), ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	46
НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ	236
НАЙБІЛЬШ СУТТЄВІ ПЕРЕШКОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗ. НАВЧАННЯ	129
НАПРУЖЕННЯ	87
НАПРЯМ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА	209
НАРАДА	28
НАРІЖНІ КАМЕНІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ	129
НАРКОМАНІЯ	88
НАРКОМАНІЯ В СОЦІАЛЬНОМУ АСПЕКТІ	35
НАРОД.....	209
НАСИЛЬСТВО	115
НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї (РОДИННЕ НАСИЛЬСТВО)	115
НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї	88
НАСНАЖЕННЯ	181
НАСТАВНИК	47
НАСТАВНИЦТВО	47
НЕБЕЗПЕКА ДЛЯ ДИТИНИ	47
НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ	209
НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ СПІЛКУВАННЯ.....	88
НЕДИРЕКТИВНИЙ ПІДХІД.....	88
НЕДИСКРИМІНАЦІЯ	105
НЕПОВНА ЗАЙНЯТІСТЬ	62
НЕПРАЦЕЗДАТНІ ГРОМАДЯНИ	62
НЕПРЯМА ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ	105

НЕПРЯМЕ (ОПОСЕРЕДКОВАНЕ) ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ	209
НЕТВОРКІНГ	
НЕФОРМАЛЬНА ГРУПА	88
НЕФОРМАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ	209
НЕФОРМАЛЬНИЙ ЛІДЕР	28
НЕФОРМАЛЬНІ ГРУПИ	28
НИЗХІДНІ КОМУНІКАЦІЇ	209
НІГЛІЗМ	182
НОВЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ	62
НОВИЙ ПУБЛІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ	209
НОРМАТИВИ ДОХОДУ	62
НОРМАТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	62
НОРМАТИВИ СПОЖИВАННЯ	62
НОРМАТИВНА ПОТРЕБА	88
НОРМИ ПОВЕДІНКИ	28
НУСОГЕННИЙ НЕВРОЗ	88
НЬЮЗ, АБО ПРЕС-РЕЛІЗ	15

О

ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	83,115
ОБМЕЖЕНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ	210
ОБМЕЖЕНІСТЬ	210
ОБМЕЖЕННЯ АКТИВНОСТІ	130
ОБМЕЖЕННЯ УЧАСТІ	130
ОБОВ'ЯЗОК	182
ОГЛЯДОВІ СТАТТІ	16
ОДЕРЖУВАЧ	210
ОЗНАКИ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА	210
ООН-ЖІНКИ	236
ОПЕРАТИВНІ ПЛАНИ	210
ОПКА (ПІКЛУВАННЯ).....	88,115

ОПКА.....	47
ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА	211
ОРГАНІЗАЦІЯ	211
ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА І РОЗВИТКУ.....	237
ОРІЄНТИРИ	211
ОРІЄНТОВАНІСТЬ НА КОНКРЕТНІ КІНЦЕВІ ЦІЛІ	211
ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА	63
ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ ТЕОРІЇ ІГОР	211
ОСНОВНІ РИСИ «НОВОГО ПУБЛІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ»	211
ОСОБА З ІНВАЛІДНІСТЮ	130
ОСОБА З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	130
ОСОБИ ПРАЦЕЗДАТНОГО ВІКУ	63
ОСОБИСТА ВЛАДА	211
ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД У ВИХОВАННІ	115
ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ	130
ОСОБИСТІСТЬ	115
ОСОБИСТІСТЬ АНТИСОЦІАЛЬНА	89
ОТРИМУВАЧ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ПРОФІЛАКТИКИ.....	35
ОТРИМУВАЧ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ (ОСІБ), ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	47
ОТРИМУВАЧІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	47
ОФЕРТА	211
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я	63
ОЦІНЮВАННЯ	5,130

П

ПАБЛІК	16
ПАБЛІК РІЛЕЙШІНЗ	12
ПАБЛІК-ТУР	16

ПАБЛІСИТИ.....	16
ПАРТНЕРСТВО СОЦІАЛЬНЕ.....	89
ПАСИВНА ПОВЕДІНКА.....	21
ПАТЕРН.....	89
ПАТРІАРХАТ.....	89
ПАТРОНАЖ СОЦІАЛЬНИЙ.....	89
ПАТРОНАТ НАД ДИТИНОЮ.....	47
ПАСИВНА ПОВЕДІНКА.....	28
ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ.....	115
ПЕДАГОГІЧНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ.....	131
ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ.....	131
ПЕДАГОГІЧНИЙ ОПТИМІЗМ.....	131
ПЕНІТЕНЦІАРНА ПЕДАГОГІКА.....	115
ПЕНІТЕНЦІАРНІ ЗАКЛАДИ.....	116
ПЕНСІЙНА РЕФОРМА.....	63
ПЕНСІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ.....	63
ПЕНСІОНЕР І СОЦІАЛЬНА РОБОТА.....	89
ПЕНСІЯ.....	64
ПЕРВИННА СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА.....	35
ПЕРЕВАГИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	131
ПЕРЕВАГИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ІНШИХ ДІТЕЙ.....	131
ПЕРЕВАГИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ ТА ФАХІВЦІВ.....	132
ПЕРЕВИХОВАННЯ.....	116
ПЕРЕКОНАННЯ.....	28
ПЕРЕШКОДИ.....	212
ПЕРСОНАЛ.....	17
ПЕРШЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ.....	64
ПКЛУВАННЯ.....	48,116
ПЛАН.....	212
ПЛАН СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	49

ПОВАГА	182
ПОВЕДІНКОВА МОДЕЛЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ	212
ПОВЕДІНКОВИЙ (БАГАТОПАРАМЕТРИЧНИЙ) ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ	212
ПОВНА ЗАЙНЯТІСТЬ	64
ПОВНОВАЖЕННЯ	212
ПОВНОВАЖЕННЯ ЛІНІЙНІ	212
ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ	212
ПОВНОВАЖЕННЯ ПОСАДОВІ	212
ПОВНОВАЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНІ	212
ПОВНОВАЖЕННЯ ШТАБНІ	213
ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ	105
ПОКАЗНИКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ	105
ПОЛІТИКА	64,213
ПОЛІТИКА ЗАЙНЯТОСТІ	65
ПОЛІТИКА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ	106
ПОЛІТИКА ТВОРЕННЯ СУСПІЛЬСТВА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	106
ПОЛІТИЧНА КАТЕГОРІЯ	213
ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ	17
ПОЛІТИЧНА НЕРІВНІСТЬ СТАТЕЙ	106
ПОЛІТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ	213
ПОЛІТИЧНЕ ЛОБЮВАННЯ	17
ПОЛІТИЧНИЙ КОНСАЛТИНГ	17
ПОЛІТИЧНИЙ ЛОБІЗМ	17
ПОЛІТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ	18
ПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ	17
ПОЛІТИЧНІ ПРИНЦИПИ НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ	214
ПОНЯТТЯ "ДОСЯГНЕННЯ ЗАДОВОЛЕНОСТІ"	213
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	49
ПОРТФОЛІО	132
ПОРУШЕННЯ	132
ПОСЛУГА СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ	35

ПОТРЕБА	213
ПОТРЕБИ В НАЛЕЖНОСТІ	213
ПОТРЕБИ В ПОВАЗІ	213
ПОТРЕБИ В САМОРЕАЛІЗАЦІЇ	214
ПОТРЕБИ В УСПІХУ	214
ПОТРЕБИ ДИТИНИ	48
ПОТРЕБИ У ВЛАДІ	214
ПОТРЕБИ ФІЗІОЛОГІЧНІ	214
ПРАВА ДИТИНИ	48
ПРАВА ЛЮДИНИ	65,89
ПРАВИЛА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ	215
ПРАВИЛО	214
ПРАВООПОРУШЕННЯ	4,116
ПРАГМАТИЗМ	182
ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	90
ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ	65
ПРАЦЕЗДАТНІ ОСОБИ	65
ПРЕВЕНТИВНА (ПРОФІЛАКТИЧНА ДОПОМОГА)	90
ПРЕВЕНТИВНА ПЕДАГОГІКА	116
ПРЕВЕНЦІЯ	36
ПРЕДСТАВНИЦТВО РІВНИХ	90
ПРЕЗЕНТАЦІЯ	18
ПРЕС-КІТ	18
ПРЕС-КЛУБ	18
ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЯ	18
ПРЕС-РЕЛІЗ	19
ПРЕС-СЕКРЕТАР	19
ПРЕС-СЛУЖБА	19
ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ	29,214
ПРИЙОМНА СІМ'Я	48
ПРИЙОМНІ ДІТИ	48
ПРИНЦИП АКТИВІЗАЦІЇ (НАСНАЖЕННЯ)	90
ПРИНЦИП ЄДИНОГО ВІКНА	214
ПРИНЦИП НОРМАЛІЗАЦІЇ	90

ПРИНЦИП РЕЦИПРОКНОГО ГАЛЬМУВАННЯ	90
ПРИНЦИПИ ГРОМАДСЬКО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ	132
ПРИНЦИПИ ДЕОНТОЛОГІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	132
ПРИНЦИПИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	132
ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ	116
ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ	215
ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ	215
ПРИСТОСУВАННЯ	29
ПРИТУЛОК	91
ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ	133
ПРОГРАМА КОНСУЛЬТУВАННЯ	91
ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ООН	237
ПРОГРАМИ	216
ПРОДУКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ	216
ПРОЕКТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ	214
ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ	133
ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ	65
ПРОПАГАНДА	19
ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА	36
ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	48
ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	49
ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА	182
ПРОФЕСІЙНА КАТЕГОРІЯ	216
ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ	49,183
ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ	183
ПРОФЕСІЙНА РЕАБІЛІТАЦІЯ	116
ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК КОМАНДИ	29
ПРОФЕСІЙНЕ ВИЗНАННЯ	183
ПРОФЕСІЙНИЙ ОБОВ'ЯЗОК	183
ПРОФЕСІЙНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ОБОВ'ЯЗОК	133
ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ	183
ПРОФІЛАКТИЧНА ПРОГРАМА	36

ПРОФІЛАКТИЧНИЙ ЗАХІД	36
ПРОЦЕС СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	91
ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ.....	217
ПР-ПРОПОЗИЦІЯ	17
ПР-ФІРМА.....	18
ПРЯМА ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ	106
ПРЯМЕ (БЕЗПОСЕРЕДНЄ) ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ	216
ПСИХІЧНЕ ПОРУШЕННЯ	133
ПСИХОАКТИВНА РЕЧОВИНА (ПАР)	36
ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	91
ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО	49
ПСИХОЛОГІЧНІ ПОТРЕБИ	50
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ, КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІ ЗАНЯТТЯ (ПОСЛУГИ)	134
ПСИХОТЕРАПІЯ	91
ПУБЛІЧНА ВЛАДА	217
ПУБЛІЧНА ПОСЛУГА	217
ПУБЛІЧНА СЛУЖБА.....	217
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ.....	217
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У ВУЗЬКОМУ РОЗУМІННІ	218
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У ШИРОКОМУ РОЗУМІННІ	218
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ДІЯЛЬНІСТЬ.....	218
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДУ	218
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ПРОФЕСІЯ	218
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ФАЗА	219
ПУБЛІЧНІ СЛУЖБОВЦІ	219
ПУБЛІЧНІ ФУНКЦІЇ	219

P

PUBLIC	219
PUBLIC ADMINISTRATION	219
PUBLIC POLICY	219
РАСИЗМ	106
РЕГІОНАЛЬНІ МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ	238
РЕЗИДЕНТНИЙ ЗАКЛАД	91
РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ	219
РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ	219
РЕКЛАМА	19
РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ПЕРЕТВОРЕННЮ ЗВИЧАЙНОЇ ШКОЛИ НА «ШКОЛУ ДЛЯ ВСІХ»	134
РЕЛАКСАЦІЯ	91
РЕПУТАЦІЯ	19
РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ	37,91
РЕСУРСНА КІМНАТА	136
РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	136
РЕФОРМИ СУСПІЛЬНІ	66
РИЗИК	91
РИНКОВО-ЛІБЕРАЛЬНИЙ ПІДХІД	220
РИНОК ПРАЦІ	66
РИТОРИКА	20
РІВЕНЬ ЖИТТЯ	66
РІШЕННЯ	29
РОБОТА В ГРОМАДІ	92
РОБОТА З ВИПАДКОМ	92
РОБОЧА ГРУПА	29
РОЗВИТОК	29
РОЗВИТОК ДИТИНИ З ООП	136
РОЗПОДІЛ РЕСУРСІВ	220
РОЗРИВ В ОПЛАТІ ПРАЦІ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ	106
РОЗУМНЕ ПРИСТОСУВАННЯ	136

РОЛЬ СОЦІАЛЬНА	116
РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	92
РОМОФОБИЯ	107
РУДИМЕНТАРНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	67

С

САМІСТЬ	92
САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ.....	92
САМОДОПОМОГА	92
САМОМЕНЕДЖМЕНТ	92
САМОНАВІЮВАННЯ	93
САМОРЕФЛЕКСІЯ	93
САМОРУЙНІВНА ПОВЕДІНКА	37
САМОСТІЙНЕ УПРАВЛІННЯ	220
САМОСТІЙНИЙ СЕКТОР	220
САНАТОРНА ШКОЛА	136
СВІТСЬКА ЕТИКА	184
СЕГРЕГАЦІЯ	137
СЕКСИЗМ	93
СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО	50
СЕКУЛЯРИЗАЦІЯ	107
СЕНС ЖИТТЯ.....	183
СЕНСИТИВНІСТЬ	93
СЕРВІСНА ДЕРЖАВА	67
СИНЕРГІЧНИЙ ЕФЕКТ	220
СИНЕРГІЯ	29,93,220
СИСТЕМНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	93
СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ	220
СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ	220
СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ	221
СИТУАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	117

СІМ'Я	50
СІМ'Я ПАТРОНАТНОГО ВИХОВАТЕЛЯ	51
СІМЕЙНА ПОЛІТИКА	50,67
СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ	117
СІМЕЙНИЙ ДОГЛЯД	50
СІМЕЙНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ	
СІТЬОВЕ ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ (СПУ)	221
СКАФОЛДИНГ	137
СКЛАДНА ЖИТТЄВА СИТУАЦІЯ	51
СКЛАДНЕ ПОРУШЕННЯ	137
СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ	51,67
СКЛАДОВІ КОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ	20
СКЛЯНА СТЕЛЯ	107
СКЛЯНИЙ ПІДВАЛ	107
СОВІСТЬ (СУМЛІННЯ)	184
СОЛІДАРНІСТЬ	93
СОРОМ	184
СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА (СКАНДИНАВСЬКА) МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	68
СОЦІАЛІЗАЦІЯ	51
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ З ООП	137
СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ	51
СОЦІАЛЬНА ДЕПРИВАЦІЯ	93
СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА	68
СОЦІАЛЬНА ДІАГНОСТИКА	37,94
СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА	69
СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ	137
СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ	137
СОЦІАЛЬНА ЗАХИЩЕНІСТЬ	51
СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ	137
СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ	69,138
СОЦІАЛЬНА КОРЕКЦІЯ	37,94
СОЦІАЛЬНА ЛЮДИНА	221
СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА	118

СОЦІАЛЬНА ПЕРЦЕПЦІЯ	94
СОЦІАЛЬНА ПІЛЬГА	69
СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ (ОСІБ), ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	52
СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА	239
СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА	37,94
СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ	37
СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА.....	37
СОЦІАЛЬНА РОБОТА	52
СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ	94
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДДЮ	52
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЄЮ	52
СОЦІАЛЬНА РОЛЬ	30
СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ	238
СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ	70,94,238
СОЦІАЛЬНА СФЕРА	70,238
СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ	239
СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ	117
СОЦІАЛЬНЕ ВІДХИЛЕННЯ	117
СОЦІАЛЬНЕ ВРЯДУВАННЯ	221
СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО	70
СОЦІООСВІТНЄ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	138
СОЦІАЛЬНЕ САМОПОЧУТТЯ	70
СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ.....	94,118
СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО	118
СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДІ	71
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ	53,71,118
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	53
СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ	94
СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ	118
СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС	71
СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК	71

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ	120
СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС	30
СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД	53,95
СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ ТА ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ	53
СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ	221
СОЦІАЛЬНІ НОРМИ І НОРМАТИВИ	71
СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ	53,95
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ВІКТИМОЛОГІЯ	119
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ	119
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОМПЛЕКС	120
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС	120
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	118
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	119
СОЦІОГРАМА	30
СОЦІОМАТРИЦЯ	30
СОЦІОМЕТРІЯ	30
СПЕЦІАЛЬНА ШКОЛА	138
СПІЛЬНЕ ВИКЛАДАННЯ	138
СПІЧРАЙТЕР	20
СПОНСОРСТВО	20
СПОНУКАННЯ	221
СПРАВЕДЛИВІСТЬ	32,184
СТАДІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	221
СТРУКТУРИ ОРГАНІЗМУ	138
СТАНДАРТ	95
СТАТИСТИЧНІ МЕТОДИ ОБҐРУНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	222
СТАТУС В КОМАНДІ	30
СТАТУС ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ	222
СТЕРЕОТИП	95
СТИГМАТИЗАЦІЯ.....	95

СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА	222
СТИЛЬ УПРАВЛІННЯ	222
СТРАТЕГІЇ ВТРУЧАННЯ	95
СТРАТЕГІЯ	20
СТРАТЕГІЯ	222
СТРАХОВИЙ СТАЖ	71
СТРАХОВІ ВНЕСКИ	72
СТРУКТУРА ВЛАДИ	30
СТРУКТУРА ПЕРЕВАГ	30
СТРУКТУРИ ОРГАНІЗМУ	138
СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ	120
СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	120
СУБ'ЄКТ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ	222
СУБЛІМАЦІЯ	95
СУБ'ЄКТ, ЩО НАДАЄ ПОСЛУГУ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ.....	38
СУДОВА ВЛАДА	222
СУПЕРВІЗІЯ	95
СУСПІЛЬНА МОРАЛЬНА СВІДОМІСТЬ	185
СУСПІЛЬСТВО ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	107
СУСПІЛЬСТВО СПОЖИВАННЯ	72
СУФРАЖИЗМ	107
СУЧАСНА ПСИХОДИНІДВИЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	96
СХЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ	223

T

ТАБУ	185
ТАЛІОН	185
ТЕЛЕФОН ДОВІРИ	96
ТЕОРІЯ АКТИВІЗАЦІЇ	96

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	96
ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА	96,223
ТЕРМІНАЦІЯ	96
ТЕХНОЛОГІЇ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	139
ТЕХНОЛОГІЯ АДАПТАЦІЇ	96
ТИПОЛОГІЯ ГРУП ГРОМАДСЬКОСТІ	20
ТОВАРИСТВО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ	239
ТОЛЕРАНТНІСТЬ (ТЕРПИМІСТЬ)	107
ТОЛЕРАНТНІСТЬ.....	139,186
ТОРГІВЛЯ ДІТЬМИ	38
ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ.....	54
ТРАДИЦІЯ	186
ТРАДИЦІЙНА ВЛАДА	223
ТРАНСВЕСТИТ	108
ТРАНСГЕНДЕР	108
ТРАНССЕКСУАЛІЗМ	108
ТРЕНІНГ	38,96
ТРЕТИННА СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА	38
ТРУДОВІ РЕСУРСИ	223

У

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН У СФЕРІ ОСВІТИ	139
УНІВЕРСАЛЬНІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ.....	223
УПРАВЛІННЯ	224
УПРАВЛІННЯ БРЕНДОМ	21
УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ	96
УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ	224
УПРАВЛІНСЬКЕ РІШЕННЯ	30,224
УПРАВЛІНСЬКІ ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	224
УТИЛІТАРИЗМ	186
УЧАСТЬ	139

Ф

ФАКТОРИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	139
ФАНДРАЙЗИНГ	21
ФАНДРЕЙЗИНЧ	97
ФАСИЛІТАТОР	97
ФАХІВЕЦЬ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	54
ФАХОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	97
ФЕМІНІЗМ (ЖІНОЧИЙ РУХ)	108
ФІЗИЧНЕ НАСИЛЬСТВО	54
ФІЗИЧНЕ ПОРУШЕННЯ	140
ФІЛАНТРОПІЯ	187
ФІРМОВИЙ СТИЛЬ	21
ФОНД ООН У ГАЛУЗІ НАРОДОНАСЕЛЕННЯ	240
ФОРМАЛІЗАЦІЯ	224
ФОРМАЛЬНИЙ ЛІДЕР	31
ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ	140
ФОРМУВАННЯ РЕАКЦІЇ	97
ФУНКЦІЇ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	21
ФУНКЦІЇ ОРГАНІЗМУ	140
ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ	225
ФУНКЦІЙНА ГРУПА	31
ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	225
ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	224
ФУНКЦІОНАЛЬНІ РОЛІ	31
ФУНКЦІЯ	225
ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ	225

Х

ХАМСТВО	187
ХОЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД	97

Ц

ЦЕНТР ВИТРАТ	225
ЦЕНТР ДОХОДІВ	225
ЦЕНТР ІНВЕСТИЦІЙ	226
ЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ	225
ЦЕНТРИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ'І, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ	72
ЦЕРЕМОНІАЛ	188
ЦИНІЗМ	188
ЦІЛЕСПРЯМОВАНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ	97
ЦІЛЬОВА ГРУПА	31
ЦІЛЬОВИЙ МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ.....	226
ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ	226
ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЦІННОСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	140

Ч

ЧАСОВА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ....	226
ЧАСТКОВЕ БЕЗРОБІТТЯ	72
ЧЕСНОТА (ДОБРОЧЕСНІСТЬ)	188
ЧЕСТЬ	188
ЧИННИКИ СТИЛЮ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	226
ЧОРНИЙ PR	21

Ш

ШКОЛА ЛЮДСЬКИХ ВІДНОСИН	226
ШКОЛА НАУКОВОГО УПРАВЛІННЯ	227
ШКОЛА НАУКИ УПРАВЛІННЯ (КІЛЬКІСНИЙ ПІДХІД).....	226
ШКОЛА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ	227
ШЛЯХЕТНІСТЬ (БЛАГОРОДСТВО)	189

Щ

ЩАСТЯ	189
-------------	-----

Ю

ЮНЕЙДС	240
ЮНЕСКО	241
ЮНІФЕМ	241
ЮРИДИЧНА ОСОБА	227
ЮРИДИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО	97

Я

ЯВНІ ВИТРАТИ	227
ЯКІСТЬ ЖИТТЯ	72

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
2. Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сеїтосманов А., Чубаров Е. Успішна територіальна громада: будуємо разом. Харків: Фактор, 2018. 128 с.
3. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка. Навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Слово», 2011. 240 с.
4. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сушицька. За ред. А.О. Ярошенко. К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
5. Капська А.Й та ін. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання). Навчальний посібник (А.Й.Капська, О.В.Безпалько, Р.Х.Вайнола, І.Зверева, Г.Лактіонова (ред)). К.: Науковий світ, 2001. 129 с.
6. Королько В. Г. Паблік рілейшнз: наукові основи, методика, практика : підручник. 2-е вид. доп. К.: Видавничий дім «Скарби», 2001. 400 с.
7. Лукашевич М.П., Мемігіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): Навчальний посібник. Київ: ППК ДСЗУ, 2007. 341 с.
8. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика) [Текст] : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна. К. : Каравела, 2009. 368 с.
9. Лукашевич М., Шандор Ф. Соціологія соціальної роботи: теорія та практика: Підручник. Ужгород: ТОВ РІК-У, 2018. 232 с.
10. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. К.: “К.І.С.”, 2004. 536 с.
11. Пізнюк Л. В. Паблік рілейшнз: навч. посібник для дистанц. навчання /Л. В. Пізнюк. К.: Ун-т «Україна», 2005. 239 с.
12. Почепцов Г. Г. Паблік рілейшнз: навч. посіб. 2- ге вид., виправ. і доп. К.: Знання, 2004. 373 с.
13. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012. №

- 4572-VI. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572>.
14. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1593-18>.
 15. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 157-VIII // Відом. Верховної Ради України. 2015 р. № 13. С. 734
 16. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [Електронний ресурс] : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52, ст.561. Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
 17. Про запобігання та протидію домашньому насильству [Електронний ресурс] : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229- VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 5, ст.35. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2229-19>.
 18. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування: Наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 №678. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15>.
 19. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 39, ст. 181/ Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
 20. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
 21. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
 22. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
 23. Семигіна Т. В. Порівняльна соціальна політика: Навч. посіб. К.: МАУП, 2005. 276 с.

24. Соціальна робота : технологічний аспект [Текст] : Навчальний посібник для студ. вузів / За ред. А. Й. Капської; Державний центр соціальних служб для молоді, Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді, Інститут соціальної роботи та управління, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.
25. Слісаренко І. Ю. Паблік Рілейшнз у системі комунікації та управління: навчальний посібник / Ігор Юрійович Слісаренко. – К: МАУП, 2001. 104 с.
26. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під ред. В. Полтавця. К.: Видавничий дім “КМ Academia”, 2000. 236 с.
27. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2020. 531 с.
28. Технологии социальной работы / Под общ. Ред. проф. Е.И.Холостовой. М.: ИНФРА, 2001. 399 с.
29. Тимошко Г.М. Організація діяльності державних і спеціалізованих соціальних служб [Текст] : навчальний посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2014. 248 с.
30. Шмига Ю. І. Паблік рілейшнз: навч. Посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2007. 51 с.

ДЛЯ ПРИМІТОК

СЛОВНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ для майбутніх фахівців сфери соціальної роботи

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Науковий редактор – **КОВАЛЬ** Ганна
Технічний редактор – **КОСТИШИН** Емілія
Компютерна верстка і дизайн – **КОСТИШИН** Емілія

Підписано до друку 16.02.2021.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman
Папір офсетний. Друк офсетний
Ум. друк. арк. 17,75.

Друк ЛДУ БЖД
79007, Україна, м. Львів, вул. Клепарівська, 35
Тел./факс: (8-032) 233-32-40, 233-24-79
e-mail: mail@ubgd.lviv.ua, ndr@ubgd.lviv.ua